EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Reprezentant de seamă al literaturii de avangardă din deceniul al treilea — perioadă a unor febrile căutări — Artiom Vesiolîi (Nikolai Kocikurov) — (1899 — 1939) s-a revelat ca un prozator viguros şi original, alături de marii scriitori ai vremii — Serafimovici, Lenov, Babel, Fedin, Fadeev, Belîi, Pilniak şi alţii.

Născut la Samara, în familia modestă a unui hamal, după absolvirea şcolii comunale, Vesiolîi se angajează ca muncitor într-o uzină. Membru al Partidului comunist din primele luni ale lui 1917, ia parte activă la evenimentele revoluţiei şi ale războiului civil în regiunea Volgăi şi în Kuban, iar în 1922 îl găsim matroz în Flota Mării Negre. În acelaşi an se înscrie la Institutul de literatură „Valeri Briusov", apoi urmează cursurile Universităţii din Moscova.

Vol. I—II Lei 10,50

38

1967

★

ARTIOM VESIOLÎI • RUSIA SCĂLDATĂ ÎN SÎNGE

CM

ARTIOM VESIOLÎI

RUSIA SCĂLDATĂ ÎN SÎNGE

COLECŢIA MERIDIANE

CM

Desenul copertei : *D. Ionescu*

după originalul în limba rusă

Артем Веселый

РОССИЯ,
КРОВЪЮ УМЫТАЯ

РОМАН
ФРАГМЕНТ
Государственное Издательство
«Художественная Литература»
Москва 1936

Artiom Vesiolîi

Rusia scăldată în sînge

Roman

Fragment

În românește de
MARCEL GAFTON și MIHAIL CHIȚIS

Editura pentru Literatură Universală

București — 1967

CUPRINS

★

★★

SCHIŢE LA ROMAN

CU MOARTEA PRE MOARTE CĂLCÎND

În Rusia e revoluţie —
zguduitu-s-a gliişoara-mumă
şi s-au învolburat toate...

Pămîntul se clătina zgîlţîit de uraganul războiului şi beat de sînge.

Crucişătoare şi cuirasate cutreierau mările şi oceanele, scuipînd trăsnete şi foc. Pe urma navelor se furişau submarine, iar puitoare de mine însămînţau din belşug deşertul apelor cu grăunţele morţii.

Aeroplane şi zepeline zburau spre apus şi spre răsărit, spre miazăzi şi spre miazănoapte. Din tării, mîna pilotului zvîrlea tăciuni aprinşi peste furnicarele oamenilor, peste rugurile oraşelor.

Prin nisipurile Siriei şi Mesopotamiei, pe cîmpiile brăzdate de tranşee din Champagne şi Vosgi se tîrau tancuri nimicind tot ce era viaţă.

De la Baltica şi pînă la Marea Neagră, de la Trapezunt şi pînă la Bagdad, baroasele războiului băteau fără încetare.

Apele Rinului şi Marnei, ale Dunării şi Nemanului se înroşiseră de sîngele naţiunilor beligerante.

În Belgia, Serbia şi România, în Galiţia, Bucovina şi Armenia turcească pălălăiau sate şi oraşe. Iar drumurile... Pe drumurile muiate de sînge şi lacrimi se scurgeau trupe, artilerie, trenuri regimentare, spitale de campanie, refugiaţi.

Fioros şi sîngeriu, anul una mie nouă sute şaisprezece se apropia de scăpătat.

Secera războiului reteza spicele vieţii.

În bisericile ortodoxe, protestante, catolice, în moschee şi geamii — vaier, jale, trupuri prosternate în rugăciune.

Goneau trenuri cu pîine, carne, conserve alterate, cizme mucede, piese de artilerie, muniţii... Şi toate acestea erau zdrenţuite, sfîrlogite, devorate şi înghiţite de front.

Oraşele se zvîrcoleau în menghinea foamei şi a frigului, gemetele satelor se înălţau spre cer, dar darabana tobelor şi înverşunatele răgete ale tunurilor nu conteneau, înăbuşind scîncetul de moarte al pruncilor, bocetele mamelor şi soţiilor.

Poposeau năprasnele şi se cuibăreau durerile în aulele cecenilor, în satele ucrainenilor, în staniţele cazacilor, în cocioabele mahalalelor muncitorimii. Plîngea săteanca păşind pe urmele plugului. Plîngea orăşeanca cu fruntea prăbuşită pe înştiinţarea de moarte unde, în dreptul numelui drag, ardeau spăimîntător cuvintele: „Căzut la datorie". Jelea sfîşietor o pescăriţă flamandă, scrutînd cu alean oceanul ce-l înghiţise pe marinar. În tabăra băjenarilor bocea, sub car, o galiţeancă, lîngă leşul pruncului care începuse să înţepenească. Un vălmăşag neostoit de vaiete stăruia la cercurile de recrutare, în cazărmile şi în gările din Toulon, Kursk, Leipzig, Budapesta, Neapole.

Sub flamura năpastei, în lumea toată se înălţa un geamăt ca o vîlvătaie, din care răbufnea răguşeala răscolitoare a strigătelor deznădejdii...

Numai în dauritele palate — la Moscova, Paris, Viena — scînteia muzica, pălălăia veselia încinsă de vinaţuri, se lăfăia dezmăţul.

— Război pînă la victorie!

Aristocraţii milităriei ciocneau bucuros cupele înspumate cu rechinii finanţei.

— Război pînă la victorie!

Iar dincolo, pe cîmp, ca şi cum ar fi măturat mormane de frunze moarte, tîrnurile de foc îngrămădeau în gropi comune hamali din Hamburg şi minieri din Donbas, nomazi din Arabia şi grădinari de pe malurile Gangelui, docheri din Liverpool şi ciobani maghiari, proletari de toate rasele, naţiile şi graiurile, plugari ce osteniseră în sudoarea frunţii pe glia părinţilor şi străbunilor spre a-i smulge pîinea cea de toate zilele.

Cruci şi morminte, morminte şi cruci.

Balcanii, Kurdistanul, văile Carpaţilor, buftul pămîntului polonez, forturile Verdunului şi muscelele Meusei fuseseră vîrtos împănate cu carne cătănească.

În minele Ruhrului, Krivoi-Rogului, Siberiei, în uzinele chimice ale Germaniei, prizonierii de război erau puşi la cele mai silnice munci. Prizonierii de război lîncezeau în lagăre îm-

prejmuite cu sîrmă ghimpată, se sfîrşeau sub cravaşa gaborului sau a caporalului, mureau în barăci de foame, de tifos, de inimă rea.

Spitalele de campanie... Sălaşe ale durerii şi amărăciunii. Mutilări, degerături, contuzii, asfixieri cu gaze de luptă, oase zdrobite, plăgi fetide. Zbuciumări delirante pe paturi şi pe mesele de operaţii, unde sîngele se amesteca cu puroiul, blestemele cu hohotele de plîns, gemetele cu rugile pentru miluirea orfanilor, bruma de speranţă, spulberată şi ea, cu deznădejdea cea mai neagră.

Oameni care pierduseră mîini, picioare, ochi, grai, auz, alţii — ajunşi la sminteală, alţii — nişte cadavre ambulante, băteau pragurile diverselor instituţii de stat şi ale societăţilor de binefacere, ori cerşeau tîrîndu-se pe cioate, în cîrji sau în cărucioare pe străzile Berlinului şi Petrogradului, ale Marsiliei şi Constantinopolului.

Ţara era bulmacă de suferinţă.

Peste oraşul flămînd, peste satul sărac lipit plana umbra morţii. Sînii codanelor se ofileau, nesărutaţi. Somnul nevestelor era zbuciumat şi tulbure. Răguşiţi de atîta plîns, pruncii adormeau la piepturile vlăguite ale mamelor.

Războiul înghiţea oameni, grîne, vite.

În stepe, hergheliile şi turmele se împuţinaseră.

Ogoarele părăsite erau năpădite de bălării, viforniţele îngropară bucatele nestrînse, culcate la pămînt de vînturile toamnei.

Pe drumuri apărură cei dintîi copii vagabonzi. Cînd pe jos, cînd altcum, pribegeau încotro vedeau cu ochii.

Rău cu industria : nu se găsea combustibil, materie primă, forţă de lucru. Fabricile şi uzinele îşi închideau porţile.

Rău cu transporturile : în Siberia şi Turkestan, hambarele gemeau de grăunţe care se încingeau şi putrezeau, pentru că nu era cu ce să le care de acolo ; în stepele calmuce şi cazahe zăceau sub cerul liber munţi de carne pregătită pentru armată ; carnea foia de viermi şi cîinii îşi făceau culcuş în ea şi năşteau pui.

Scrisori de pe front...

Nepreţuita mea soţioară !

Întîi şi întîi te salut cu adîncă plecăciune şi spune salutări de la mine la toate neamurile. Pînă una-alta, mulţumesc lui Dumnezeu, sînt bine, sănătos, ceea ce vă doresc şi dumneavoastră. Pe Vasili Reazanţev l-o împuşcat lîngă cetatea turcească Beiburt. Pe Ivan Prohorovici l-a rănit rău de tot, i-o rupt falca şi mă tem că nu mai scapă cu viaţă. Şmaroga e mort. L-au omorît şi pe Iliuşka Kostîcev — dă tu fuga pînă-n cătun s-o veşteşti pe Feonia, maică-sa. Cît despre cumnatu-meu, Grigori Savelici, am fost la un atac împreună şi o smuls din el aşa ca la un chil de pulpă, că acu îl pizmuim cu toţii. L-au trimis tocmai hăt, îndărătul liniilor, pînă îl pune doctorii pe picioare şi, mai ştii, cam pe la

vremea semănatului s-ar putea să te pomeneşti cu el în staniţă.

Numai lui Polikaşka îi e a tot juca. A mai luat o decoraţie şi l-au făcut majur. „O sută de ani o să mă lupt de-acum încolo" zice. Da lasă, de cum om porni iar la luptă, i-arătăm noi cîinelui ăstuia.

Bagă de seamă, Marfinka, nu cumva să-ţi faci de cap în lipsa mea. Păzeşte obrazul meu, care ţi-s bărbat, şi poartă-te cumsecade. Scrisoarea ta o citesc ceas de ceas, clipă de clipă. Cum mîntui de grijit calul, mă scobor în bordei, mă întind în culcuş şi citesc. Noaptea, de mă apucă dorul, scot scrisoarea din buzunar şi iar citesc.

La voi, acolo, prin părţile Kubanului, nu s-aude nimic despre pace? Soldaţii sînt tare amărîţi şi se întreabă ei între ei: „Pentru ce ne vărsăm sîngele, ne prăpădim sănătatea şi ne dăm vieţile tinere în procleta asta de Turchie? N-are nici o noimă..."

Drept care mă iscălesc,

Maxim Kujel

Lacrimile femeilor sărau literele stîngace ale scrisorilor venite de pe front şi deseori, cîte o mînă tremurîndă aprindea în faţa icoanei o lumînare, implorînd mîntuirea celor dragi aflaţi în primejdie.

Iar acolo, pe cîmpiile îndepărtate, viscolele şi ninsorile troieneau tinereţea!

Pe ger şi pe arşiţă, înfundîndu-se pînă la cingătoare în zăpadă şi pînă la bărbie în noroi, soldaţii atacau, soldaţii se retrăgeau, soldaţii trăiau în bîrloguri săpate în pămînt, soldaţii îngheţau în tranşee, sub cerul liber. Schijele şi gloanţele îi puteau nimeri oricînd: în luptă, la popasuri, în somn, la umblătoare. Undeva, între zidurile statului major, o mînă de general scrise repede şi fără să se oprească: „Către comandantul regimentului de infanterie Sumski. Ordon: Azi, 5 ianuarie, orele 24, veţi ataca inamicul în sectorul încredinţat, cu toate forţele regimentului. Raportaţi neîntîrziat rezultatul operaţiunii." Şi iată că în bezna miezului de noapte o comandă şuşotită înfrigurat făcu ocolul tranşeelor şi bordeielor: „Fiţi gata de atac". Oamenii îşi luară armele, îşi strînseră centiroanele împovărate de cartuşiere. Care bătea cruci mărunte şi dese, care şoptea o rugăciune, care înjura de mama focului printre dinţii încleştaţi. Strecurîndu-se prin îngustele şanţuri de comunicaţie, regimentul se concentră în linia întîi şi la comanda: „Cu Dumnezeu înainte!" oamenii săriră peste parapet şi o porniră tîrîş pe cîmpul nins, găurit de bombe şi obuze. De dincolo, se năpusteau asupră-le grindini de plumb şi volburi de oţel sfîrtecat. Pămîntul vuia şi gemea sub ei. În lumina fantomatică a rachetelor, răsfirată în cascade albastre, cu chipurile schimonosite de groază, soldaţii se tîrau, alergau, se aruncau la pămînt,

se prăbuşeau... Un glonte încins îl ţucă între sprîncene pe pescarul Ostap Kalaida şi rămase orfană căsuţa lui albă de pe ţărmul mării, lîngă Taganrog. Căzu horcăind şi se zgîrci în zvîcneli lăcătuşul sormovean Ignat Lîsacenko — vai de nevasta lui cu trei copilaşi în braţe. Suflul unei explozii puternice azvîrli în văzduh, printre bulgări de ţărînă îngheţată, pe voluntarul Petea Kakurin — un băieţandru, apoi îl repezi într-un şanţ, ca pe un chibrit ars — ce bucurie pe bătrînii lui cînd o să le ajungă vestea în depărtatul Barnaul. Păru că-şi reazemă capul de un muşuroi, dar nu se mai ridică de acolo uriaşul Iuhan de pe Volga — nu va mai răsuna codrul de securea şi de cîntecele lui. Lîngă Iuhan căzu comandantul companiei, locotenentul Andrievski — şi pe el l-a iubit cineva, şi pe el l-a alintat o mamă. O grenadă se rostogoli sfîrîind drept la picioarele vînătorului siberian Alexei Sedîh şi jerba de foc a exploziei i se opri, toată, în pîntece. Se prăbuşi cu un urlet cumplit pe spate, iar braţele cu care sfîşiase boturi de urşi îi căzură neputincioase în lături. Ciuruiţi de mitralieră rămaseră agăţaţi în păienjenişul sîrmei ghimpate Karp-lunganul şi Karp-scundacul, amîndoi din acelaşi sat — va veni primăvara, un abur albăstrui va învălui stepa, dar cei doi plugari vor continua să-şi doarmă somnul adînc într-o groapă comună... Adînc fu în noaptea aceea şi somnul generalului de stat-major care nu auzea nici bătăile inimilor strivite de groază, nici gemetele de pe cîmpul de luptă.

Puhoaie de foc şi oţel spălau continentele armatelor.

Ordinele de mobilizare erau lipite pe garduri, iar la ţară, vestite în biserici şi strigate prin pieţe.

Plecau pe front truditori din greu şi slujbaşi mai mărunţei, medici de plasă şi învăţători; plecau sublocotenenţi instruiţi la repezeală şi studenţi smulşi de la cursuri; plecau copii ai ogoarelor şi ai mahalalelor orăşeneşti; plecau calfe şi breslaşi, tejghetari din magazine de mode şi tîlhari de drumul mare; plecau bărbaţi bărboşi, capi de familie, şi copilandri atunci luaţi de pe băncile şcolilor; plecau voinici, zdraveni, gălăgioşi. Dar erau şi unii invalizi care se întorceau pe front. Războiul despărţea logodnici şi fraţi, le lua mamelor feciorii, nevestelor — bărbaţii, copiilor — taţii, susţinătorii.

Război, război...
Zbierat şi ţiuit de armonici,
clocot în inimi
clocot în glasuri:

Măi mestecene, frăţie,
Verde crenguliţă,
Astăzi plec la cătănie
Drag să-ţi fiu, leliţă!

Bezmetici, ferfeniţiţi, zurbagii, băteau în cete străzile, rupeau garduri, spărgeau geamuri, jucau, boceau, urlau cîntece „de inimă-amară"...

Aud gamela zornăind
Cu bine, porumbiţa mea!
Te văd amarnic lăcrămînd
Mai dihai ca măicuţa mea...

— Veseliţi-vă, flăcăi! S-o facem lată cîte zile mai avem... Veseliţi-vă, apărători ai tronului, ai credinţei şi ai patriei!

— Tron?... Patrie?... Ia mai slăbeşte-mă, că eu am fost *acolo*, şi-am gustat din bucate... Cînd aud vorbele astea, îmi vine să latru şi să muşc.

— Şi zi, mă leatule, e vai şi-amar?

— Cam aşa, leatule!

Se priviră leat cu leat
Şi din cap au clătinat:
Unde mergem amîndoi
O să fie vai de noi...

Petruha se scutură de nevastă-sa, care i se atîrnase de braţ, rupse armonica în două, sfărîmă jumătate de muchea unui zid şi, lăsîndu-se pe vine, îi arse o căzăcească, de i-au mers peticile.

— Praf o să facem Ghermania aia!

— Mai potoleşte-te, se ruga nevasta, copleşită de durere. Astîmpără-te odată, sfîrlează!

Petruha se smucea ca un cal nărăvaş înghesuit între hulube:

— Pe mine să mă laşi în pace, că de acu mi-s omul stăpînirii.

O bătrînă — faţa îi era ca miezul de nucă mucedă — îşi întinse rugător braţele pămîntii:

— Vino, Grişenka, să te strîng la piept pentru ultima oară.

— Nu te căina, bunicuţo, că şi la război mai scapă cîte unii...

— Mă seacă la inimă... Grişenka, nepoţelul meu drag... Întoarce-te, sufleţelule, cu faţa la biserică şi spune o rugăciune.

— Ei, cumetre, rămîi cu bine.

— Să ne vedem sănătoşi.

— Război...

— Uf, nu mai văd să se isprăvească...

— Nu pelinul din sticlă m-o dat gata, ci ăl din inimă.

— Tu, Grişutka, acolo, la oaste, unde-o fi să te dea, să nu te îmbeţi şi să nu ieşi din vorba mai-marilor...

— Lasă, bunicuţo, lasă...

Îmbrăţişări, sărutări. Cele din urmă.

Cîntecele zbierate deşucheat, ţipetele, bocetele se stingeau încet, departe de sat, între ţarini tăcute.

Doar jelania vreunei mame bătrîne, prăbuşită în omăt, se mai auzea încă multă vreme.

— Pe ultimul... Pe cel din urmă... Vai şi amar!... Mai bine năşteam un bolovan, să nu mi se clintească de-acasă. Doamne-Dumnezeule! Alioşenka, floricica mea dulce! Au n-a avut ţarul destul norod şi fără tine?

Vîntul smucea în pleasne poala neagră a fustei, răvăşea şuviţele cărunte scăpătate de sub broboadă.

— Pe ăl din urmă mi l-au luat... Nici n-a apucat să se zburătăcească bine !... Pe ăl din urmă ! Of... Of... Feciorașii mamei dragi, sărăcuții de voi...

Dar feciorii n-aveau cum să o audă și numai lupii de prin cine știe ce văgăuni păreau a-i îngîna vaierul.

De la Kuban și Don, de pe meleagurile Reazanului și Vladimirului, din Karelia, Caucaz, Altai, Siberia, de la depărtări de mii de kilometri, din tuspatru zările, pe șleahuri, tracturi, drumuri vicinale, pe rîuri, pe poteci de munte, pe singuraticele drumeaguri ale taigalei, pe arșiță și ger, clefăind prin noroi sau stîrnind nori de colb — veneau ! Pe jos, cu sania, cu căruța, călare, cu luntrea, pînă la calea de fier, pînă la oraș, pînă la cercul de recrutare.

În încăperile unde lucrau comisiile de recrutare — înfrigurare, emoții, groază, noian de suferințe, de-a valma cu bravadă, îndrăzneală deșănțată și sudalme ca la crîșmă.

Recruții se înfățișau goi pușcă. Furierii de la garnizoană le puneau cîteva întrebări, doctorii îi pipăiau și-i examinau la repezeală.

— Bun. Următorul.

Recruții trăgeau la sorți.

— Ia-i moțul !

Un subofițer reangajat îi tăia recrutului un smoc de păr din frunte.

— Moțul !

Smocurile de păr de toate culorile și pe care încă în ajun le mîngîiase și le pieptănase o

mînă iubitoare, zăceau pe dușumelele înnegrite de urme.

Țîșneau pe ușă, roșii și nădușiți, ca dintr-o baie de aburi, cu numerele trase la sorți agățate strîmb pe șepci și pe căciuli. Apucau, chiar de la picioare, pumni întregi de zăpadă murdară și o înghițeau cu lăcomie.

— M-au tuns, tătuță... Parc-au scos sufletul din mine.

— Cică, Petrovan l-a scăpat pe Lionka al lui...

— De, taică, dacă ți-e punga plină...

— Ce să-i faci... Așa a vrut Dumnezeu... O să te duci la oaste. Nu ești tu ăl dintîi și nici ăl de pe urmă.

— Vaska ! strigă o femeie voinică, între două vîrste, făcîndu-și loc prin îmbulzeală. N-ai dat cumva de Vasenka al meu ? Vreau să-l mai văd o dată...

— S-a aghesmuit de nu-l mai țin picioarele... Zace în șanț, lîngă crîșmă. Ha, ha, ha ! E mînjit tot de păcură.

— Vai de sufletul meu ! Și de cîte ori m-am rugat de el : Nu bea, Vasenka. Degeaba...

— Bun rămas, Volga ! Bun rămas, pădure !

Cazarmă
instrucție la iuțeală
tedeum
gara.

...Lîngă zidul coșcovit al peronului un băiețaș de vreo cinci anișori, rătăcit de maică-sa,

2 —730

se prăpădea de plîns. Era îmbrăcat cu un cojocel frumos şi purta şapca lui ta-su, care-i tot luneca peste ochi. Icnea opintit printre sughiţuri :

— Tăicuţă... Tăicuţule...

Răcnetul scurt al locomotivei opri deodată toate inimile.

Pe peron, clocotul se înteţi.

Tampoanele păcăniră răzleţ şi trenul se urni din loc.

Ţipetele ascuţite ale femeilor răbufniră mai puternic, contopindu-se într-un singur strigăt de deznădejde, gata să despice pămîntul.

Năpîrstocul cu cojocelul de zile mari plîngea şi mai sfîşietor. Cu mîna stîngă îşi sălta şapca pe frunte, iar dreapta, în care se topise acadeaua nemîncată, o întindea spre vagoanele ce-i scăpărau pe dinaintea ochilor şi ţipa, ţipa, de ziceai că-l taie :

— Tăicuţă... Tăicuţule...

În tac-tacul roţilor se depănau kilometri după kilometri, rămîneau în urmă gări după gări.

Goneau trenuri militare spre

Riga, Poloţk
Kiev şi Tiraspol
Tiflis, Erevan.

Dorul de casă, de libertate, soldaţii îl înecau în pomadă, colonie şi lustru. În halte jucau voiniceşte pe peron, iar cînd trenul oprea în oraşele mari se trăgeau în poză la fotografii

din jurul gării, ori se suiau în birje şi galop la bordel.

În Samara şi Kaluga, în Vologda şi Smolensk, în staniţele căzăceşti şi în sătucurile sărmane de pe Veatka nu contenea bolboroseala somnoroasă a psalţilor cam afumaţi :

— Pomeneşte, Doamne, sufletele adormiţilor robilor tăi, pre iubitorii de Hristos oşteni — Ivan, Semion, Evstafi, Piotr, Matvei, Nikolai, Maxim, Evsei, Taras, Andrei, Denis, Timofei, Ivan, Pantelei, Luka, Iosif, Pavel, Kornei, Grigori, Alexei, Foma, Vasili, Konstantin, Ermolai, Nikita, Mihail, Naum, Feodor, Daniil, Savvatei — pomeneşte, Doamne, pe cei care-au căzut pe cîmpul de luptă şi au primit cununa de mucenic... Odihneşte-i, Doamne, pe toţi cîţi cad, în corturile drepţilor, unde nu e durere, nici întristare, nici suspin, ci viaţă fără de sfîrşit... Veşnică pomenire !

Dascălului pravoslavnic îi ţineau parcă isonul pastorul luteran, capelanul catolic, şamanul tungus şi hogea mahomedanilor.

Deasupra lumii răsunau cîntări de îngropăciune.

Dar în pămîntul îmbibat de sînge germinau seminţele mîniei şi ale răzbunării.

Petersburgul fremăta înăbuşit şi cele dintîi pietre zobeau geamurile circumscripţiilor poliţieneşti...

1934

GLĂSUIEŞTE SOLDATUL MAXIM KUJEL

În Rusia e revoluţie —
zguduitu-s-a gliişoara-mumă
şi s-au învolburat toate...

Cînd a izbucnit revoluţia şi l-au răsturnat pe ţarul Nicolae II, regimentul nostru se afla pe fronturile turceşti.

Măi, să fie !

Soldaţii mai bătrîni nici n-au dat crezare la început, dar zvonul umbla şi se lăţea : şu-şu-şu, şu-şu-şu... Noi, să vedem ce-o să se mai întemple. S-a adeverit. A venit un ordin al comandamentului de divizie : răscoală, abdicare, Duma, Guvern Provizoriu, drept care se cuvine să-i tragem un tedeum de mulţumire.

'Nţeles, să trăiţi !

Gornistul sună adunarea. Ne aşază în triunghi.

— La dreapta v-aliniaţi !... Drepţi ! Descoperiţi !

Aţîţă haldeul cădelniţa şi-şi flutură mînecile.

— Domnul fie binecuvîntat...

Nouă ni se face părul măciucă şi ne trec fiorii. Nici nu mai suflăm. Aşa mişcător le zice, că-ţi dau lacrimile.

— Cu pace Domnului să ne rugăm...

Ne facem nişte cruci cît toate zilele, cădem în genunchi şi ne-apucăm să batem mătănii...

„Dumnezeul nostru, al cătanelor, buhos şi jegos.... Un' te-ai băgat, fi-ţi-ar preacurata, neprihănita şi netăvălita, de ce ne-ai lăsat cum îşi lasă turma păstorul cel rău ? De ce ne-ai dat pradă ursitei vitrege, au nu ţi-e milă, Dumnezeule păduchios al cătanelor, de amărîtele noastre vieţişoare soldăţeşti ?“

Popa îşi bălăbănea cădelniţa şi-i zburau pletele în vînt...

Soldaţii s-au mai înseninat. Se priveau cu ochi luminoşi şi se îndreptau din umeri.

După rugăciune, ne punem ţinuta în bună rînduială şi stăm să vedem ce se mai întîmplă. Vine călare în faţa frontului însuşi generalul, comandantul diviziei — barba albă, pieptul plin de decoraţii şi vocea buhăită. Se saltă el în scări şi flutură o depeşă în aer.

— Fraţilor, nu mai avem pe Majestatea-sa imperială ţarul Nikolai Alexandrovici...

Mai flutură o dată depeşa aia şi începe să plîngă.

Soldaţii au amuţit de spaimă.

Numai tunarul Pimonenko nu s-a speriat şi-a scos la iveală fără şovăire steagul roşu pregătit din vreme :

JOS ŢARUL ! TRĂIASCĂ POPORUL !

Ni s-a tăiat răsuflarea !

Muzica !

Care era mai slab din fire l-au podidit lacrimile. Stăteam în front, numai ochi la steag, numai urechi la ce spunea generalul...

— Fraţilor, s-a isprăvit cu vechiul regim... De-acum înainte, adresîndu-vă superiorilor, nu va mai trebui să folosiţi formulele de preacinstire : înălţimea-voastră, excelenţa-voastră... Domnule general, domnule colonel şi domnule major. Atît !... Am trăit să vedem şi libertatea, toţi sînt deopotrivă... Dar orice ar fi, să nu uitaţi jurămîntul... Ţineţi minte, fraţilor, Rusia e muma noastră, iar noi sîntem copiii ei...

Am izbucnit :

— Ura !

— Ura-a !

— Ura-a-a !

Muzica ne-a acoperit glasurile.

Generalul s-a şters pe gît şi pe ceafă cu o batistă, şi-a dres glasul şi s-a apucat să dăscălească trupa :

— Să respectaţi regulamentul, să slujiţi cu tragere de inimă, să vă fie gîndul la credinţa noastră, la patria noastră... Voi, vulturilor, sînteţi faima şi gloria oştirii ruse... Lumea întreagă stă cu privirile aţintite la faptele voastre de o nepregetată vitejie...

Uralele au izbucnit din nou şi s-au înălţat valuri-valuri deasupra regimentului :

— Ura !

— Ura-a !

— Ura-aaa... Aaa... Aaaa...

— Destul am pătimit.

— Ne-am vărsat sîngele...

— Trei sute de ani.

— Ajunge !

— Bravo !

— Iar ţarul — opt cu a brînzei !

Cuvintele pline de blîndeţe ale bătrînului ne-au mers la inimă. Din veac cu de-alde noi s-a vorbit mai mult cu bîta. Dar excelenţa-sa a adus vorba tare frumos — să te dea gata, nu alta. Toţi sînt deopotrivă, faima şi gloria, vulturi... Şi-atîta ne-a mişcat, atîta a înfierbîntat în noi sîngele nostru soldăţesc, că ne-am apucat să zbierăm şi mai şi, iar vreo cîţiva ofiţeri mai tineri s-au apropiat de general, l-au luat binişor de pe cal şi dă-i, şi saltă-l în braţe.

Fanfara regimentului bubuia.

După ce şi-a tras sufletul şi şi-a netezit barba, moşul a venit spre noi, călcînd ţanţoş, mai mult pe vîrfuri.

— Vino, frate, să te sărut !

Şi în văzul tuturor, generalul de divizie l-a sărutat pe Alexei Mitrohin, cap de rînd în flancul drept al companiei întîi, soldat prost de-al nostru.

Regimentul

amuţi.

De unde stătuserăm pînă atunci ca nişte stane de piatră, în clipa aceea ne-am încredinţat şi noi că s-a zis cu vechiul regim şi că s-a născut o libertate tînără, în toată legea.

Rîndurile au fremătat, s-au rupt, s-au învălmăşit grămadă... Lacrimi, îmbrăţişări, pupături. Ziceai că toţi — şi trupa, şi ofiţerii, şi furierii — sînt gata să fie una. Numai majurul reangajat Fomenko a ascultat cît a ascultat, pufnind mereu, dar pînă la urmă tot n-a vrut să se su-

pună, ticălosul. A zgîit ochii, a căscat cît o şură botul lui turtit de zăvod şi ţin-te răcnet:
— Nu-i adevărat! Avem şi ţar, şi Dumnezeu! Majestatea-sa imperială a fost şi va fi acum şi pururea şi în vecii vecilor!... cu noi este Dumnezeu şi puterea crucii! — S-a închinat, a scuipat gros şi s-a depărtat în pas cadenţat, dînd din mîini ca la instrucţie: cotul înainte pîn-la cataramă, şi îndărăt, cît poci. O javră!
Dar nouă nu ne ardea de el.
S-au ţinut discursuri pînă noaptea tîrziu. Au vorbit şi grade, au vorbit şi ostaşi, dar ăstora li se cam împleticea limba în gură.
Umblam ca beţi.
Regimentul a depus jurămîntul — scris pe o hîrtie unde era trecut pe nume fiecare — a sărutat crucea, a juruit credinţă revoluţionară Guvernului Provizoriu.
Toate astea s-au întîmplat cam pe la postul mare.
Am înălţat steagul roşu deasupra tranşeelor: războiul s-a dus, gata!
Stăm noi o lună, stăm două, trece săptămîna luminată, trec şi Rusaliile — nimic! Război nu e, da nici vreo îmbunătăţire nu se simte. Zăceam în bordeie ca urşii în bîrlog, bătucind sub noi paturile de humă, făceam de sentinelă cîte ceasuri scrie la carte, plecam în recunoaştere, ne speteam muncind ba la una, ba la alta, şi ne mistuia dorul de casă. Ca şi sub vechea orînduire, ne mîncau păduchii şi ofurile şi, supuşi regulamentului, răbdam de foame, de frig, şi ne îndeplineam îndatoririle pe care le

are ostaşul pe front, ca şi cum nu s-ar fi schimbat nimic.
Cînd cu revoluţia, am golit de tot magazia de efecte. Eu am luat patru gheme de sfoară şi nişte saci de pînză pentru cartuşe. Ciurucuri, poate, da cînd oi ajunge acasă, o să prindă bine. Doi poltăveni din compania noua au umflat casa de bani a regimentului. Cum de-au izbutit, diavolii, nici acum nu pricep, că aia trăgea pe puţin o sută cincizeci de chile, ba chiar de cinci ori pe atît.
Peste tot comitete, care se ţin de taclale şi pun ţara la cale...
Era cîte un comitet în fiecare regiment, în fiecare companie. Auzisem că s-a înfiinţat unul şi la corpul de armată. Ce mai încolo-încoace: orice soldat prost putea să-şi spună comitet — numai bun de gură să fie. Eu, nu că mă laud, nu-s din ăia de umblă cu capul în traistă — războiul m-a învăţat cîte ceva şi nici decoraţiile alea două nu mi le-au pus pe degeaba în piept. Compania a doua a hotărît într-un glas:
— Tu, Maxim Kujel, tovarăş credincios, să ne fii deputat şi să sprijini cu mîinile tale bătucite interesele noastre soldăţeşti.
Simt cum mîinile alea bătucite încep să-mi tremure nu ştiu, de teamă ori de bucurie, dar mă ţin tare. Răsucesc o ţigară, o aprind şi zic:
— L-am slujit pe ţar, oi sui şi norodul în car... Carte nu prea am, dar ştiu să ţin piept, şi pentru soldaţi mi-oi pune şi capul.
— Aşa, Kujel! Să nu te laşi!
— La o adică, aici sîntem.

— Cu credinţă şi devotament.

Îmi sucesc mustaţa covrig şi haida la comitet. Comitetul era în cortul ofiţerilor, unde-i aer curat. Înainte vreme, cum ajungeai la patru paşi de cortul ăsta, — stai ! Încremeneai smirna, mai-mai să plesnească pielea pe tine : „Hau, hau, hau, cer permisiunea să intru". Acuma, s-a isprăvit, vii la comitet ca la tine acasă. Intră vreun trupete şi dă mîna cu un ofiţer : „Cum aţi dormit ?" Sau şi mai şi : se tolăneşte ca un paşă, şi-aprinde o ţigară din tutun turcesc şi suflă fumul fără să se sinchisească drept în nasul ofiţerului, iar înălţimea-sa parcă nici n-ar băga de seamă.

Îţi vine să rîzi, dar şi să te cruceşti.

Cînd mă întorceam la companie şi povesteam toate astea, mai înflorindu-le olecuţă, rîdeau fraţii, de ziceai că nechează nişte armăsari dornici de goană şi apoi răsuflau a uşurare.

Azi aşa, mîine aşa, au început să întrebe despre casă.

— Cînd ne dă drumul ?

— Cum o să fie ?

— Păi, ar fi şi timpul...

— Stăm să zacem aici ! Parcă-i un blestem...

— Ne-au lăsat de izbelişte...

— Apărători ! Dobitoace necuvîntătoare !

Iar la comitet, cînd şi cînd, secţia soldăţească dădea glas :

— Cum e ?

— Răbdare, fraţilor. Scrie la gazetă că nu azi-mîine, neamţul, aliluia. Atunci o să se încheie pace şi noi, eroii, învingătorii, ne-om întoarce în linişte la căşile noastre.

— Sînt trei ani, înălţimea-voastră, de cînd gazetele tot făgăduiesc raiul pe pămînt, da s-a schimbat ceva ? Draci !

— Datoria, ţineţi minte.

— Păi, cam prea se lungeşte datoria asta, de nu i se mai vede capătul.

— Mult a fost, puţin a rămas.

Atunci, noi veneam mai la miez.

— Cît o să mai veselim noi burjuimea, excelenţă ? Că suferinţele noastre sînt pentru ea prilej de rîs şi desfătare.

— Domnul răsplăteşte rugăciunea, iar patria — slujba.

— Ne-am săturat de cîntecul ăsta. Soldatul nu mai vrea să lupte. Gata. Acasă !

Nacealnicii o ţineau tot pe a lor :

— Rusia e muma noastră.

Noi :

— Acasă !

Dînşii băteau apa în piuă :

— Eroism, lauri, datorie...

Noi de colo :

— Acasă.

Dînşii :

— Onoarea oastei ruseşti...

La care noi, verde, la obraz :

— Ni s-a făcut lehamite de onoarea asta. Acasă, acasă, acasă !

— Aţi depus jurămîntul ?

— Mde, cartea asta noi n-avem cu ce o bate. L-am depus... Cine naiba a mai născocit şi jurămîntul ăsta ?

Or fi avînd ei dreptate, ofiţerii, în povestea cu jurămîntul, dar am început să ne cam depărtăm de ei.

De ciudă şi de necaz, hai să luăm legătura cu unităţile învecinate. Ne-am adunat nu mai ştiu cîţi şi ne-am dus la regimentul 132 Infanterie. Zăpuşeală, mizerie. Soldaţii umblau brambura de colo-colo, numai în cămaşă, descinşi, iar unii desculţi şi în capul gol.

— Ei, neamule, unde-i comitetul ?

— E dus la scăldat, da preşedintele e de gardă la statul-major.

Noi, grămadă la statul-major.

Ian Seromah, preşedintele comitetului, cu mînecile sumese pînă la coate, se bărbierea în faţa unei oglinjoare leproase. Tocmai ascuţea de o cărămidă ciobul de sticlă ce-i slujea de brici.

— Ia zi, preşedinte, cum e pe la voi ?

— Nu mai putem de bine, zice.

Şi-am stat aşa la taifas — vorbă mucalită, soldăţească, pînă a isprăvit Seromah cu bărbieritul. A învelit ce-a mai rămas din ciob într-o cîrpuliţă, l-a vîrît într-o crăpătură din zid, apoi s-a spălat pe obrajii luminaţi de perdaf şi a dat mîna cu fiecare dintre noi.

— Văd, fraţilor, că sînteţi de-ai noştri, oameni trecuţi prin ciur şi prin dîrmon, care n-o să-i iertaţi nici pe drăcuşorii ăi mărunţei, nici

pe ditamai tartorul... Haidem în bordei, să vă ospătez cu nişte ceai.

În timp ce beam ceai din coji de pîine de secară, îndulcindu-l cu nişte rogodele uscate pe care le strînsese Seromah cînd fusese odată în recunoaştere, acesta ne-a povestit cum l-au făcut pe comandantul de regiment — o scîrbă şi o bestie — ajutor de bucătar ; cum s-au înfăţişat la comitetul corpului de armată cu o deputăţie, cerînd să le trimită regimentul în refacere în spatele frontului ; cum au făcut un miting şi au hotărît ca pînă una-alta să rămînă pe front, îndeplinindu-şi datoria de ostaşi, iar cînd şi-or pierde răbdarea s-o întindă toţi o dată pe la căşile lor.

— Să plecăm împreună, am zis, că nici noi nu vrem să ne prindă iarna pe aici.

— Ce-i drept, cu de-alde ăştia grămadă şi-n iad e veselie, spuse Seromah.

La despărţire, ne-a mai trîntit una :

— Trăim ca beii, mîncăm şi bem, un Kerenski avem ; l-avem, nu zic, numai căldurica lipseşte...

Am rîs tot drumul, amintindu-ne de snoavele lui Seromah.

Au trecut şi cinci luni, au trecut zece, dar tot nu ştim cînd o să se mîntuie cazna asta.

Cînd se lasă seara, ieşi din bordei şi te uiţi în jur. Păduri, scaieţi, dealuri. Mare sărăcie... Nu ca la noi. în Kuban ! Acolo apa-i domoală, iarba-i de mătasă, acolo-i stepă ! Întinsă, de nici ochiul, nici gîndul n-o cuprinde...

— Eşti trist...

Vîntul bate dinspre partea turcească şi se aude rugăciunea muezinului :

— Allah... Allah... Puternice Allah... La ilaha il-la-l-lahu... Tu, Mohammed, îndurătorule-l lahi...

Ca să ne mai trecă de urît, ne furişăm pînă dincolo, la turci, ori îi poftim la noi şi-i ospătăm cu borş. Sînt murdari şi negri de fum de parcă nu s-ar spăla niciodată. Dacă nu eşti deprins cu ei, îţi vine rău. Ne aduc tutun, brînză de capră. Uneori, vara, şedem cu ei pe iarbă, fumăm şi tăifăsuim, mai mult cu mîinile.

— Spune, *kardaş**, ţi-e dor de casă ? întreabă rusul.

— Estem, estem ! Rînjesc, arătîndu-şi dinţii, dau din cap, semn că li-e tare dor.

— Atunci, la ce mai stăm aici şi ne păzim unii pe alţii ?... Ajunge ! Gata cu joaca, e timpul să se întoarcă fiecare la rostul lui... *Al nostru* a făcut ţîşt ! de pe tron ; trăgeţi-i şi la *al vostru* o sfîrlă.

Ei prind a turui repede, repede, scăpărîndu-şi dinţii, clătinîndu-şi căpăţînile rase şi îngustîndu-şi ochii. Şi rusul înţelege că şi lor le e lehamite de război, că şi pe ei ofiţerul îi plimbă cu vorba, cum plimbă pescarul peştele prins în undiţă.

— Ofiţer cîinos ?

— O-o-o ! Cîinos cîinele.

— Iuzbaşa, cîine ?

* Frăţioare, frăţie.

— Cîine, iuzbaşa... Iaman... Tot vremea răbdăm foame...

Într-o zi, stăteam aşa de vorbă, iar Makarka Sîcev, croitorul, călare pe un tun, găbjea păduchi din sîn, îi străpungea cu acul şi, înşirîndu-i pe o aţă subţire, striga :

— Trăpaşi ! Gonaci ! Ăsta-i cît un godac !

Ruşii se prăpădeau de rîs, rîdeau şi turcii. În seara aceea ei aveau sărbătoare — oruci-bairam. Aduseră de-a rostogolul un butoiaş de vin acrişor din struguri şi un miel. Mielul pe jăratec, vinul la bătaie ! Cine-i meşter la cîntec şi la joc — treci la mijloc şi ţin-te chef ! Ce-a fost, s-a dus. Ai fi zis că nu ne-am vrăjmăşit niciodată.

Ce-i trăsneşte prin cap drăcosului nostru de croitor ? Face semn unuia Osman să se apropie, îi bagă mîna la prohab şi prinde, pe dibuite, un păduche. Îl slobozeşte în palmă să se preumble pereche cu unul de-al lui şi-l întreabă pe Osman :

— Ai văzut ?

— Am.

— Gînganie la mine, gînganie la tine, a mea creştină, a ta păgînă. Ghici de ce neam sînt ?

— Amîndoi de neam soldăţesc, răspunde Osman.

— Aferim ! zbiară Makarka Sîcev. Dacă-i aşa, la ce să ne duşmănim, la ce să vărsăm sînge nevinovat ? Că şi pe noi, şi pe voi, ne rod aceiaşi păduchi, şi noi, şi voi roadem aceeaşi pită uscată.

— Bravo, frăţie! strigară turcii şi, cînd s-a mai potolit rîsul, am început cu toţii să-i forfecăm pe ofiţeri. Că de ce, adică, să ascunză de soldaţi libertatea, la teşcherea?

Apoi au prins turcii a zice cîntece de-ale lor. Şi cîte unul singur, şi pe două voci, şi în cor. Cîntă destul de frumos, cu simţire. Cît despre joc, eh, aicea cred că nu e naţie să poată sta potrivă cu soldatul rus. A ieşit la mijloc Ostap Duda. Şi-a săltat niţel nădragii, şi-a trîntit cuşma pe o ureche şi-a zvîcnit din umăr. Balalaicile, odată, zdrang! Ostap cu piciorul-trop, şi s-a pornit, şi s-a pornit! Duduia pămîntul, nu alta... Iar inimile tînjeau după vetrele depărtate...

Într-una din zile, ne-am adunat tot plutonul şi hai la turci.

Ajungem.

— *Salem alekum.*

— Bun ziua, bun ziua.

Flămînzi, zdrenţuroşi. Se perpelesc la soare şi vînează „microbi".

— Măi fîrtate, ai prins ceva? întrebă un rus.

— Un puric.

— Nu e puric, e păduche.

— Puric.

— Da de ce-i alb?

— Mititel estem.

— Da de ce nu sare?

— Tolomac estem.

Glumim, fumăm, stăm la taclale. Li se citeşte pe faţă că mor să se vadă odată acasă. Dar parcă-i lasă?

— Iaman treabă?

— Estem, estem...

Bordeiele lor sînt şi mai păcătoase decît ale noastre. Bîrnele nu stau aşezate muche lîngă muche, în chip de podină, aşa ca la ruşi, ci ţugui, în capră. Unele bîrloguri sînt încropite din pietre late şi au golurile împlinite cu pămînt bătut peste oase de cămilă. Pereţii se arată năpădiţi de mucegai şi de ciuperci. Nu poţi nici să te ridici, nici să te întinzi în voie. În adăposturile ofiţerilor e uscat, curat, nisip mărunt de mare pe jos, flori, covoare, mormane de perne. Ăstora ce le pasă? Ţină războiul şi o sută de ani!

Am luat pe mălaiul nostru brînză de capră, tutun, săpun parfumat, unul mai hoţ a şterpelit o pereche de cizme ofiţereşti de saftian şi ne-am strecurat îndărăt, spre poziţiile noastre.

Cînd ajungem noi mai aproape — ce să vezi? Foială mare: soldaţii aleargă în toate părţile, îmbrăcînd în fugă mantalele, Balkan, cîinele regimentului, sare şi latră ca pălit de streche, ăi din fanfară şi-au scos tobele şi alămurile.

— Încotro?

— La statul-major al diviziei.

— Păi ce-i acolo?

— Haideţi şi voi cu toţii... A venit o comisie.

— Ceva cu pacea?

— Tot ce se poate.

— Bine, da tranşeele, primele linii?

— Să le păzească Balkan.

Pînă la statul-major sînt vreo opt kilometri. Fugim de ne sfîrîie călcîiele.

— Pace!

— Acasă !
— Unde-ar da Dumnezeu.
Am ajuns cu limbile atîrnînd de un cot.
Acolo, puhoi de omenire.
Drapelele regimentelor flutură de-a valma cu steaguri roşii, fanfarele cîntă Marsilieza.
— Cine-a venit ?
— O comisie de ţivili, cu alegerile pentru constituantă.
— Slavă Domnului.
— Linişte, linişte...
Trecu în galopul calului generalul de divizie şi regimentele amuţiră.
Bătrînul fonfăi ceva, dar cine să-l asculte ?
Iată că se iveşte unul într-o podiovcă de postav, îşi scoate căciula de biber, se înclină în toate părţile şi începe :
— Fraţi iubiţi, soldaţi, cetăţeni ! Marea noastră patrie liberă, Rusia mumă, vă salută cu adîncă plecăciune !
Pămîntul şi cerul se cutremură de chiotele de bucurie ale diviziei.
Vorbitorul se tot sucea încoace şi încolo, scuturîndu-şi pletele... Numai primele rînduri — vreo cîteva sute de inşi — îl auzeau. Ceilalţi — mii şi mii — încercau să ghicească după gesturi cam ce spunea.
Acolo unde stătea compania noastră tot mai ajungea cîte un cuvinţel :
— ...Cetăţeni soldaţi... Neam de eroi... Duma de stat... Apărarea drepturilor omului... Adîncirea revoluţiei... Revoluţia... Frontul... Revoluţia... Spatele frontului... Vitejii noştri aliaţi... Vechea

disciplină... Slugile vechii orînduiri... Soldatul conştient... Partidul socialiştilor-revoluţionari... Libertate, egalitate, fraternitate... Ca totul voi să fiţi... Încă o lovitură... Revoluţia... Contrarevoluţia... Război pînă la victorie... Ura !
Se iscă o furtună de strigăte :
— Ura !
— A-a-a-a...
— Aa-a-a-a...
Unul zbiera de i se umflau vinele pe frunte, chit că nu înţelesese o boabă, altul — pentru că strigau toţi din jur şi divizia era învăţată să acţioneze ca un singur om ; altul — de bucurie că a văzut pe cineva venit din ţară : nu ne-au uitat, care va să zică !
Pe vremea aceea, soldatul de rînd nu se prea pricepea el la politică. Care partid trimitea bietului soldat o vorbă de mîngîiere şi se arăta gata să-l strîngă la pieptul său iubitor, ăla era bun.
Ostap Duda — care făcea şi el parte din comitet — şi cu mine am strigat „ura" împreună cu toţi ceilalţi, dar apoi ne-am uitat lung unul la altul şi am căzut pe gînduri...
— „Război pînă la victorie" zic. Pentru noi, vorbele astea-s mai rele ca otrava.
Ostap Duda a scrîşnit din măsele.
— N-au decît să ne îmbie cu cele mai meşteşugite vorbe, noi nu mai luptăm.
— Vii, care va să zică, să-l luminezi pe soldat şi-l asmuţi împotriva propriilor lui ofiţeri ? pufni în spatele meu căprarul Pavliucenko. Dacă-i înjurăm noi, asta nu-nseamnă că poate să se dea

la ei orice păduche de învîrtit din spatele frontului. Or fi ei cum or fi, da au făcut războiul împreună cu noi, ne-am rupt dinţii în acelaşi pesmete, ne-am tîrît pe burtă pe sub aceeaşi reţea de sîrmă ghimpată, am înfruntat aceleaşi gloanţe. Cîţi dintre ei, ca şi dintr-ai noştri, dintre cătane, zac în pămînt, ori se canonesc, schilozi, prin spitale...

Se iscă o larmă de glasuri :

— Bine zice !

— Ba nu-i aşa !

— Jos cu guleraţii !

Ostap Duda se întoarse spre Pavliucenko şi clătină a dojană din cap :

— Vorbişi, ai, tontule ? Tu ai fi bun de bîlci... Pe cine plîngi tu, mă ? Nouă n-are de ce să ne fie milă de ofiţeri. Ăi mai mulţi au venit la război de bună voie, ba şi pe noi ne mînă la atac în pleasnă de bici... Duşmanii noştri cei dintîi sînt intendenţii care hăpăie gologanii soldaţilor. Îţi zic cetăţean liber, şi te pun să slujeşti pentru şaptezeci şi cinci de copeici pe lună, fără tutun, în timp ce comandantul de corp de armată, spun furierii, ia trei mii de ruble pe lună. Ghinărarii ăştia sînt şi ei duşmanii noştri cei dintîi... Turcii, ce au ei cu libertatea noastră ? Da ălora ce se lăfăie pe divane moi, libertatea asta a noastră le stă ca un ghimpe în ochi... Uite, am fost în vară la Tiflis, în permisie. Cald, zăpuşeală, patruzeci de grade şi mai bine. Eu cum eram — căciulă şi nădragi de iarnă ! Iar pe străzi se plimbă burjuii în birje, gătiţi numa-n catifea şi mătase şi

strălucesc de aur şi nestemate... Prin restaurante stau ofiţeri. Stau descheiaţi la tunică, pufăie din trabucuri, mai trag un gît de vinişor şi la-la-la, la-la, la-la-la-la, la-la-la, la, la--la-la... Astea nu-s basme. Cine nu crede, să se ducă la Tiflis şi-o să vadă cu ochii lui. E timpul să se pună capăt huzurului ăstuia !

Au vorbit deputaţi civili şi ofiţeri de la noi, a vorbit comandantul diviziei şi unul de zicea că-i comisar al frontului. Puteau să rostească vorbe cît de adevărate, că noi tot le bănuiam mincinoase ; puteau să ne toarne şi mir pe creştet, că noi tot strigam : dohot ! Oricît s-au străduit ei să ne îmbuneze, să ne înduplece, noi una ştiam :

— Călugării — pe front !

— Fabricanţii — pe front !

— Moşierii — pe front !

— Poliţaii — pe front !

O voce :

— Unde l-aţi băgat pe ţarul Nikolaşka ?

Cel cu podiovca :

— Ne gîndim să-l trimitem în faţa judecăţii.

— Ce să vă mai gîndiţi ? Ia să scurtaţi sorocul. Ţarul cu toată haita lui trebuie judecat în douăzeci şi patru de ceasuri, aşa cum ne judecau şi ei pe noi.

— Aduceţi-i aici pe jandari şi pe moşieri, că le facem noi de petrecanie, înainte s-apuce să dea ochi cu turcii, rîde tunarul Pimonenko.

— Mă Ostape, ia spune-le tărăşenia aia cu Tiflisul...

— Spune, bre, să ne asculte şi dumnealor pe noi...

Se căţără Ostap Duda cu picioarele pe umerii noştri şi dă-i ! Avea un glas de clopot şi se auzea departe...

— Domnilor deputaţi, strigă limpede Ostap Duda, vă sîntem recunoscători pentru tot ce-aţi îndurat în închisori şi la ocnă. Vă mulţumim, vă vom mulţumi veşnic şi vom porunci copiilor, nepoţilor şi strănepoţilor noştri să vă mulţumească pentru că aţi luptat şi l-aţi doborît pe sîngerosul ţar Nicolae... V-aţi străduit pentru noi, jertfindu-vă sănătatea, jertfindu-vă viaţa în temniţa neagră şi în mina jilavă, cum spune cîntecul. Vă rugăm să mai puneţi odată umărul — izbăviţi-ne de cătuşele războiului şi călăuziţi-ne de pe drumul ăsta glodos pe calea cea mare... Voi aţi pătimit la ocnă. Pentru noi, aici, e mai rău ca la ocnă... Am fost trei fraţi. Tustrei au plecat la război. Unul s-a întors acasă olog, altul a fost omorît pe loc, iar eu am doară douăzeci şi cinci de ani şi-s mai rău ca un moşneag de o sută : picioarele-mi înţepenesc, şalele mi se frîng, sînt putred tot pe dinăuntru... Uitaţi-vă, domnilor deputaţi — arătă el cu mîna în jur — uitaţi-vă şi ţineţi minte : munţii şi văile astea sînt alăptate cu sîngele nostru... Vă rugăm întîi şi întîi să curmaţi războiul ; al doilea — să ni se mărească solda ; al treilea — să ni se dea hrană mai bună. Şi vă mai rugăm, domnilor deputaţi, cu adîncă plecăciune, să ştergeţi lacrimile nevestelor şi copiilor noştri. Domniile voastre porunciţi : „La atac !", iar de acasă ne scriu : „Întoarce-te mai degrabă, tată şi bărbate, că murim de foame". Cui să dăm ascultare şi unde să ne fie gîndul — la ofensivă ori la familiile noastre care de patru ani n-au mai mîncat pîine pe săturate ? Oare v-au trimis încoace ca să ne înduplecaţi să ne vărsăm sîngele, iară şi iară ? Cu muniţiile şi mitralierele pe care le avem, o să învingem cînd o face plopul mere ! Abia zădărîm duşmanul, şi-o să-nceapă din nou războiul. Pe noi o să ne omoare aici, iar ai noştri, acasă, o să moară de foame... Generalii n-au nici pe dracu ; burjuii huzuresc printre flori, ţarul e bine-sănătos, iar pe noi ne mînaţi la moarte ! Sîntem la capătul răbdării şi acu-acu o să dăm ascultare voinţei noastre slobode. Atunci ţine-te, Rusie !... Divizii, armate întregi vor părăsi frontul şi dă-i, sparge, dărîmă... O să venim în cabinetele voastre şi-o să vă luăm în spăngi pe voi toţi, miniştrii din cutare ori cutare partid şi socialişti fără de partid !... Dacă am spus ceva ce nu trebuie, tovarăşi, nu mi-o luaţi în nume de rău. Prea mă ard toate astea la inimă... Puneţi capăt războiului, cît mai degrabă...

Noi :

— Ura, ura, ura...

Deputaţii şuşotiră între ei, ne-au spus la iuţeală pe cine să votăm, s-au suit în maşină şi — tuleo.

Urlăm în urma lor :

— Pa-a-a-a-a-ce !

Trei zile în şir s-au ţinut în regimentul nostru alegerile prin vot universal, egal, direct şi secret. Am burduşit urna cu buletine şi, apoi, aşa cum

glăsuia ordinul venit de sus, pînă la noi dispoziţii, am pus lîngă ea o gardă de onoare. Voturile noastre au rămas în păstrarea comitetului de regiment.

Despre pace, nici o veste. Ofiţerii primeau ziare din ţară, dar nouă nu ne spuneau nimic : Păi cum, şi-or fi zicînd, discursul unui ministru nu e de dovleacul unui soldat prost.

Scrisori de acasă veneau rar. Erau citite cu glas tare, de faţă cu tot regimentul în păr, de parcă ar fi fost manifeste. Mai ales că situaţia era la fel la toată lumea. Cei de acasă ne scriau despre viaţa lor amărîtă. Noi pătimeam pe front, ei acolo. Cînd auzeai ce glăsuiesc scrisorile astea, clocoteai, nu alta, dar la drept vorbind, nu prea te dumireai pe cine trebuie să te mînii. Te apuca şi mai aprig dorinţa să te întorci acasă, la ai tăi, la rostul tău.

Tînjeam în aşteptarea vreunui ordin de demobilizare generală, sau aşa ceva. La instrucţie nu se ducea nimeni, cu munca nu ne omoram, cărţi — cît poţi să joci ! iar de fumat n-aveam ce.

Mirosiseră fraţii că în oraşul Trapezunt se ţin mitinguri unde te lămureşte de-a fir-a-păr despre conced. Cine să se ducă acolo ? Comitetul de regiment căuta voluntari. Ne-am prezentat trei : Ostap Duda, mitraliorul Sabarov şi cu mine. Şi-am pornit-o la Trapezunt, în recunoaştere.

Vreme umedă, noroi pîn-la gît. Pot spune că alea o sută de verste şi ceva le-am călcat întins, nu glumă : să nu întîrziem la miting. Dar degeaba ne-am temut — se ţineau acolo la

mitinguri, că nici n-apucai să te duci la toate. Şi-n pieţe, şi-n restaurante, mai la fiecare colţ de stradă.

Mitingurile astea ne-au deschis ochii şi-am priceput cum şi ce fel.

— Să le dăm la cap burjuilor ! Jos războiul ! Aia e !

Parcă m-a săgetat un cuţit prin inima în care se strînseseră atîtea şi m-am pomenit că tremur de furie.

— Să nu mai pierdem vremea, fraţilor, zic. Ce-a fost de auzit, am auzit. Toată lumea e slobodă, toată lumea răsuflă în voie, numai nişte proşti ca de-alde noi să putrezească în tranşee, cu dinţii la stele ? Ne ridicăm tot regimentul şi — adio şi-un praz verde !

Dau să fac cale întoarsă. Dar fraţii de colo :

— Stai oleacă, măi Maxime.

— Să bem şi noi un ceai, să îmbucăm ceva, ca oamenii.

— Fie, zic, pe voia voastră.

Intrăm într-un birt. Ticsit de soldaţi.

Unii beau ceai, alţii înfulecă *cebureki* — ia nişte plăcintă cu carne de oaie, ori mestecă pîine goală, aşa cum i-a-nvăţat obişnuinţa. Care are, plăteşte, care nu — se şterge liniştit pe gură şi pleacă. Că soldatul are slujbă grea şi soldă pe sponci. Pe la sfîrşitul lui '17 au început să ne plătească cît şapte ruble jumate, că înainte, cînd lua cătana la capătul lunii 75 de copeici, nici nu ştia cum să le drămuiască : să ia vacs, să ia paşcă ? Ultima cămaşă se rupe pe tine, te-au încălecat

păduchii şi ţi-ar trebui şi ţie, colea, o aţă, un săpun... Şi se zbate apărătorul credinţei, tronului şi patriei, ca peştele în tigaie. Subţire la pungă, nu poate fi subţire şi la obraz.

Ţi se face şi scîrbă de cîte se vorbesc în jur.

— Ce cîrmuire e în Rusia ?

— Nici una.

— Dar Duma ? Dar Guvernul nostru provizoriu ?

— Pe toţi cîrmuitorii noştri i-a cumpărat burghezia cu toptanul şi cu bucata.

— Dar Kerenski ?

— Pe el nu-l ascultă nimeni.

Îi vorbesc de rău pe bolşevici : cică au vîndut ţara nemţilor pe un vagon de aur. Îl înjură pe Grişka Rasputin : canalia, de ce n-a luat apărarea soldaţilor ? Pe ţar îl scarmănă de-i merg fulgii.

Un pîrlit de fruntaş, niţel cam pilit, făcea o gură să te ţii :

— Să dăm şi în bolşevici, şi în menşevici, şi în burjuiul cu buftul strîns în lănţuguri de aur ! Soldaţii au pătimit, soldaţii au adus jertfă de sînge, soldaţii dară să ia puterea pînă la ultima copeică şi s-o împartă frăţeşte între ei.

A vorbit cu foc, feciorul de curvă, numai că, după ce a băut ceai cît a intrat în el, s-a făcut nevăzut luînd amintire şi sabia cu lucrătură de argint a unui cazac de pe Terek.

— Fără cîrmuire Rusia e ca şi orfană.

— Nu te necăji, neamule, spinare să fie, că ciomag s-o găsi.

— Mare minune.

— Ce-o să te mai minunezi de-acu înainte !

— Unde e capul care le este tuturor cap ?

— Fiecare cap e de capul lui.

— Dar Adunarea Constituantă ?

— Poţi să-i pui cruce ! rîde de sub cuşma-i neagră un soldat dintr-un regiment de vînători siberieni. Scoate din manşeta mantalei o patalama şi ne-o întinde. Ce naiba, de-acu ne-am deşteptat şi noi. Citiţi, oameni buni, citiţi cu glas tare că ăl despre care spune acolo, eu sînt, din cap pînă-n picioare : regimentul — siberian; batalionul — disciplinar ; unitatea — Obuhovo...

Era o hîrtie eliberată de comitetul de companie, care comitet ordona milităreşte tuturor : unu — să i se asigure soldatului revoluţionar Ivan Savostianov transportul de pe frontul turcesc pînă la locul de obîrşie, în gubernia Irkutsk, cu trenul cel mai accelerat, pe socoteala republicii ; doi — în toate staţiile unde schimba trenul, comandanţii de etapă să-l aprovizioneze pe susnumitul Ivan cu toate felurile de subzistenţă, precum ceai, hrană rece şi altele ; trei — fiind vînător iscusit, i se îngăduia să ia acasă 80 (optzeci) kilograme gloanţe, precum şi o armă militară ; patru... cinci... zece... — tot atîtea înlesniri şi foloase pentru susnumitul Ivan !

Straşnică ţidulă. Şi lungă. Nici pînă seara n-ajungi s-o citeşti.

Îl iscodim :

— De unde o ai ?

— De unde am luat-o eu, nu mai e.

— Hai, mă !

— Ghici.

Îl pizmuiam pe siberian şi tăbărîm toată orta pe el : să spui !

— Mi-a dat-o furierul companiei pe o bumaşcă de trei ruble.

— Nu, zău !

— Pe sfînta cruce... Îl pufni rîsul. El rîdea — şi cum mai rîdea ! — iar pe noi ne rîcîia la inimă.

Ăsta noroc...

Ivan Savastianov ascunse patalamaua la loc, îşi azvîrli în spinare sacul cu cartuşe, ne privi de sus şi se duse să ia trenul cel mai accelerat.

În oraşul Trapezunt m-am întîlnit cu cazacul Iakov Blinov, care-mi era nu numai cumătru, dar şi consătean, prin urmare mai mult ca o rudă. Altădată nu ne lega cine ştie ce prieteşug — el, cazac get-beget, se uita cam de sus la un mujic ca mine. Atunci însă, ne-am bucurat tare mult.

— Să trăieşti, Iakov Feodorovici.

— Să trăieşti, pifane.

Ne-am îmbrăţişat, ne-am sărutat.

— Încotro ?

— Acasă.

— Haida de !

— Să mă bată Dumnezeu...

— Da comandamentul...

— Eu mi-s singur comandament.

— Fugi, mă, că minţi !

— Ba spun drept.

— Păi cum aşa ?

— Iac-aşa.

— Bine, da se poate ?

— Uite că se poate, rîde el.

Are la el toate armele de combatant, desagă cu cusătură de scoarţă, iar în cîrcă poartă o şa ferecată cu argint înflorat cu negru.

— S-o luăm din loc, Maxime. Ne-aşteaptă sfîntul nostru Kuban, colţunaşii ăia care ţi se topesc în gură, stepa înverzită, ne aşteaptă mîndrele noastre năiboase. Să nu mai auz de năpasta asta de război, ducă-se dracului, că mi s-a urît.

— Ţie ţi s-a urît, laşa, mie îmi sîngerează inima, da vorba e cum să plecăm ? Că doar nu e cum ţi-ai da drumul jos de pe cuptor.

— Las'că ne descurcăm. Toţi pleacă, toţi fug. Am şters-o şi noi, batalionul patru de cazaci tiraliori. Cum am ajuns aici, am rechiziţionat un vapor. Diseară ne îmbarcăm şi mînă mecanicule, dă-i bătaie !

Mă uit — aşa este ! La debarcader adastă un vapor. Fumul ce iese pe coş se rotocoleşte în bătaia vîntului.

Grea cumpănă : să plec, să nu plec ? La urma urmei, e vorba şi de obraz — fîrtaţii m-au trimis aici ca pe unul care o să priceapă cum şi ce fel, şi eu să-mi iau picioarele la spinare ? Şi-apoi, zău, mi-era şi de ghemele de sfoară rămase în bordei.

— Nu, laşa, nu merg cu voi.

— Păcat.

— O fi, da noi n-avem în neamul nostru nici un dezertor. Moş Nikita a făcut armată douăzeci şi cinci de ani şi nu s-a gîndit o dată să fugă.

— Asta, cumetre, a fost pe vremea lu Papură-Vodă. O să-ţi pară rău că nu vii cu noi. Ţine minte ce-ţi spun.

— Sărută pentru mine baştina noastră dragă. Să treci pe la Marfa mea, pe la neamuri. Spune că le trimit un car de salutări. Să nu-şi facă inimă rea. Mă-ntorc şi eu curînd. La a mea să-i spui că lupte nu mai sînt şi că cine a scăpat cu viaţă, e bun scăpat. Să aibă şi ea o bucurie. Mai spune-i că-i poruncesc cu străşnicie să poarte de grijă casei şi nu care cumva să vîndă şi calul ce-a rămas. Cînd m-oi întoarce, o să am nevoie de el în gospodărie.

Iakov m-ascultă numai cu o ureche, îşi răsuceşte mustaţa şi zîmbeşte :

— Pune la bătaie o butelcă şi te-nvăţ cum să-ţi iei rămas bun de la front, că aşa nu scapi în veci de paie.

— Tu o să mă înveţi să-mi bag gîtul în gîrliţă.

— Fără glumă.

— Bine, spune. Ai o butelcă de la mine.

— Înscrieţi-vă tot regimentul la bolşevici şi plecaţi cu Dumnezeu, care unde vrea.

Mi s-a părut că-şi bate joc de mine. Întreb :

— Da n-ai auzit ce se vorbeşte despre bolşevici ? Cum c-au vîndut ?...

— Gogoşi.

— Oare ?

— Javra cît e ea de mică, latră şi la vlădică.

— Şi ce hram poartă bolşevicii ăştia ?

— Jos războiul, pace fără nici un fel de contribuţii. Asta partidă potrivită pentru noi.

— Aşa să fie, cumetre ?

— Sfinţit e peţitorul.

— Da tu, eşti şi tu bolşevic ?

— Îhî.

— Care va să zică, acasă ?

— Drumu-i drept, vîntul prielnic.

Am avut o strîngere de inimă...

Cazacul o să plece acasă, şi eu să mă tîrăsc iară o sută de verste prin noroi, să zac iară în scîrbavnicele alea de tranşee... Da taman atunci mi-a venit în gînd compania noastră, fraţii cu care-am înfruntat de-atîtea ori moartea... Şi-am spus răspicat :

— Nu, Iaşa, mie nu mi-e să plec. Să m-aştepţi pe la Crăciun — taie porcul cel mai gras şi fierbe un rachiu cît mai tare, că viu la tine-n ospeţie.

— Asta-i poveste lungă.

Am golit în doi o butelcă la birt şi în drum spre debarcader mi-a povestit cum a dus-o el pe front.

— Două ierni în şir a bătut batalionul nostru prin părţile Erzerumului tot poteci cernite... Două ierni au îndurat cazacii foamea şi frigul. Il chemam pe Dumnezeu şi-l huleam, iar în urma noastră se înşirau morminte şi cruci... Uneori ne gîndeam acasă : ai pămînt, de nu-l cuprinzi cu ochii ; grajdurile ţi-s pline de vite ; orătănii — cine mai stă să le numere ; nevastă-ta, ca ruptă din soare, tot tînjeşte la fereastră şi plînge lacrimi de sînge. Iar tu — cătrănit, cu moartea-n suflet, într-o ţară străină, în afurisita asta de Turchie, te topeşti de dor şi-ţi crapă buza după un go-

logan... Ei, şi cînd ne-a surîs de după munţi libertatea, au plesnit toate curelele, s-au desfăcut toate nodurile şi un singur gînd a pus stăpînire pe noi : acasă ! Aveam în batalionul nostru pe unul cărturar — înghiţea cărţile, nu alta. Cazac politic ! Zice cazacul ăsta către noi : „Aşa şi aşa, fraţilor, ar fi timpul să ne vină şi nouă mintea la cap". S-au sfătuit cazacii noştri ce s-au sfătuit, s-au gîndit la viaţa aia cîinească şi-au hotărît să trecem tot batalionul la bolşevici.

— Grozavi mai sînteţi...

— Mie-mi spui ?

— Cît ai zice pis, gata...

Portul colcăia de soldaţi. Furnicar, nu alta.

Fiecare cu arma la el, cu gamela şi bidonul zăngănind. Mereu veneau lărmuind alte pîlcuri din oraş şi împrejurimi. Se călcau în picioare unii pe alţii, urlau ca nişte buhai, se îmbulzeau — cu toate că scîndurile punţii se îndoiau, gata să se rupă, şi fiecare răcnea, fiecare lupta să răzbată pe vas, iar pe vas nu mai era nici un locşor — pînă şi pe coş se cocoţaseră vreo zece.

Pe chei, suit pe acoperişul birourilor, unul ţinea o cuvîntare. Lumea zicea că e iuncherul Iakovlev, venit din Novorossisk. Chipiul cu fireturi pe-o ureche, mantaua soldăţească descheiată şi desfăcută larg. Îi înjura pe burjui şi-i lăuda pe bolşevici ; făcea albie de porci Guvernul Provizoriu şi ridica în slăvi sovietele de deputaţi bolşevice ; îndemna oamenii să se înscrie în gărzile roşii şi stăruia cum ca oricine are arme de prisos să le vîndă comitetului militar.

Unii trăgeau cu urechea şi se opreau în loc, alţii îşi vedeau de drum.

Cumătrul şi-a înfăşurat un braţ cu un bandaj şi s-a stropşit în jur :

— Loc, păduchioşilor, să treacă rănitul.

Soldaţii se dădeau la o parte. Aşa a ajuns cazacul pe vas ; apoi şi-a fluturat căciula spre mine şi mi-a strigat :

— Cu bine, Maxime ! Mai gîndeşte-te.

— Gînduri multe, fără treabă, dovedeşte minte slabă...

Sirena ţipă scurt, vasul se smuci înainte, apoi prinse a luneca pe apă ca o lebădă albă.

Cei de pe mal, cărora le venea să muşte ţărîna de ciudă, înjurau de cruce, de Dumnezei, de ficaţi şi de alte măruntaie.

Iar vaporul —
piere
piere...
Apoi răsună încet-et de tot :

Din depărtata Turchie
Din sorite văi şi cîmpii,
Un salut îţi trimit, patrie, ţie,
Cu dor, credincioşii tăi fii...

M-am întors la ai mei şi le-am spus să nu mai pierdem timpul de pomană şi să ne întoarcem iute la unitate. Le-am povestit de întîlnirea cu Iakov Blinov, despre pişicherlîcurile lui de cazac viclean, despre felul lui de a fi — hotărît, bărbătesc.

Stăm noi aşa şi tăifăsuim paşnic. Peste oraş şi peste mare se lăsa noaptea. Pe străzi hoinăreau soldaţi şi cum nu le era teamă că o să-i trimită într-o companie de pedeapsă, zbierau cît îi ţinea gura cîntece de acasă. Apoi a început să se audă : „Ura ! Ajutor ! Allah — Allah !". În piaţă, artileriştii i-au luat la bătaie pe asiatici, le-au dărîmat tarabele şi dughenile şi-a rămas marfă grămadă sub cerul liber — întinde mîna şi ia.

Mitraliorul Sabarov s-a pierdut de noi şi-a rămas în oraş, iar Ostap Duda şi cu mine ne-am aprins cîte o ţigară şi am luat-o înapoi, spre poziţii.

Regimentul a venit în păr să ne asculte.

Oamenii se înghesuiau de li s-au lipit nu numai umerii, ci şi capetele.

Eu, în picioare într-o căruţă, vorbesc cît pot de tare, să m-audă toţi.

— Soldaţi... Fraţii mei de sînge... Să vă spun ce adevăr mi s-a dezvăluit la Trapezunt.

Stau deasupra întregului regiment.

Sfredelit de mii de ochi. Sprijinit de mii de umeri. Nu-mi simt picioarele şi nici capul. Mîinile mi se mişcă de la sine, de parcă aş fi beat. Cu cugetul curat, neavînd nimic de ascuns, înşir toate tărăşeniile de la Trapezunt : ce-am văzut, ce-am auzit, îi lămuresc pentru ale cui păcate a curs sîngele nostru, cum vine treaba şi care-i clenciul... Mă ia cu năduşeală, îmi trece ciolan prin ciolan, dar vorbesc înainte.

Unul strigă : aia e ! Altul : bine zici ! Altul mîrîie de furie.

Inima îmi dădea brînci să le vorbesc oamenilor pînă cînd şi cel mai soarbe-zeamă dintre soldaţi va pricepe unde e buba şi care e miezul celor ce se petrec.

Ostap Duda se îndîrjise şi el cumplit, avea o căutătură fioroasă. Aşa e cînd ţi-ajunge cuţitul la os. M-a împins în lături şi a răcnit :

— Rusia... Da ce fel de Rusie e asta ? O speluncă a burgheziei... Ajunge cu războiul ! Aruncă armele !

Gîtlejul soldatului e ca gura tunului.

O mie de gîtlejuri — o mie de tunuri.

Din fiecare — tunet şi vuiet :

— Ne-am săturat de tranşee !

— Ba bine că nu !

— Mai spune.

— Am ajuns ca vai de noi.

— Lupte ăl căruia i s-a urît cu viaţa.

— De cînd ne ştim tot pătimim.

— Jos războiul !

— Aruncă armele !

— Acasă !

Şi încă multă vreme deasupra regimentului se învălmăşeau strigăte, explodau ca nişte bombe suldămile, apoi glasurile se

împuţinară

slăbiră

se stinseră.

Am întors capul.

S-a întors şi Ostap Duda.

În căruţă, în spatele nostru, stă proţăpit ca moartea cea hîdă Polovţev, comandantul

regimentului... Îşi ciupeşte mustaţa, ne priveşte pîclos, iar ciupiturile de vărsat ce-i umplu faţa ard ca focul.

Oamenii se temeau de Polovţev, pentru că era abraş din fire — numaidecît excelenţa-sa îşi slobozea mîna, dar îl iubeau pentru bravura lui de ofiţer. Că dintr-ăştia, rar se pomenea unul viteaz cu adevărat, cei mai mulţi tamburau marşuri de biruinţă pe spinarea soldatului. Dar Polovţev a fost întotdeauna împreună cu regimentul lui. La Ezerdjan a condus de două ori oamenii la atacuri cu baioneta, mergînd în fruntea lanţului de trăgători şi a luptat corp la corp cu turcii ; cu un glonţ în umăr şi o rană la picior, nici n-a vrut să audă să plece în spatele frontului şi s-a îngrijit la spitalul de campanie al unităţii. Se ducea şi în recunoaştere. La Mamahutun a luat prizonieri doi kurzi, cu cai cu tot.

— Soldaţi ! a răcnit comandantul, dar de astă dată nici o frunte nu s-a mai ridicat spre el şi nici o pereche de ochi nu i-a mai căutat privirea. Soldaţi, unde vă e conştiinţa, unde vă e onoarea, unde vă e bravura ?

Bravura ! Ne era lehamite să ne amintim de trecutele noastre vitejii. Stăteam cu ochii pironiţi în pămînt.

Iar comandantul, dă-i şi dă-i despre faima de pînă mai ieri a regimentului, despre datorie şi a întins o peltea de vorbe, să-ţi vină rău, nu alta : patria, genunea dezonoarei, încleştarea mondială, hîr-mîr, tura-vura şi altele dintr-astea.

Stau soldaţii cu capul în piept.

Îl lăsăm să vorbească şi ne gîndim fiecare la ale noastre. Unul se scarpină la prohab, altul în sîn.

Din întîmplare, văd cu coada ochiului pumnul păros al lui Polovţev cu policarul vîrît sub centură şi uit pe loc de faimoasa lui vitejie. M-au săgetat alte aduceri aminte.

...Încă înainte să ne fi trimis pe front, era în compania noastră unul Vanea Hudoumov din Veatka. Soldaţii îl necăjeau, din prostie, îngînîndu-i vorba : „Vankio, alungă vrabia ceea de pe catarg, că se cufundă şliopul". Nu cred să fi fost altul mai bleg şi mai tăpălăgos ca el. Il pedepseau să stea de planton ceasuri în şir cu tot echipamentul în spinare — aproape 30 de chile. Îl ţineau la arest cu pîine şi apă ; îl puneau să mărşăluiască în pas de gîscă ; nici nu mai spun cîtă bătaie mînca. Degeaba ! Învăţătura soldăţească, care nu e mare lucru, nu se lipea de el şi pace. Adesea uita care-i piciorul drept şi care-i stîngul. „Un, doi, trei, patru ! Bate talpa ! Mişcă mîna !" Uite-aşa ne veseleam noi uneori din zori şi pînă seara. Companiile se învîrteau năuce prin curtea cazărmii. Viforniţa ne lua vederea, gerul ne zgîrcea mîinile, dar nu te întreba nimeni dacă-ţi place ori nu. Cel mai rău o păţeam cînd comandantul de companie — Polovţev comanda pe atunci o companie — avea draci. Pe cine să-şi verse excelenţa-sa nevricalele dacă nu pe soldat ? Bate-l, stîlceşte-l, nici n-o să ridice mîna să se apere. Se repezea comandantul la soldaţii aliniaţi în front şi s-apuca să-i înviorеze cu pum-

nul : „Sus capul ! Suge burta ! Mai vesel, mai vesel !" Şi tot aşa, într-un ceas rău, s-a repezit ca o fiară la Vanea care, soldat neîndemînatec, se tîra veşnic în coadă. „Aşa se stă în front ?" Şi jap ! peste ureche. Ăluia i-au sărit mucii drept în cizma lustruită lună a comandantului. Jap peste urechea ailaltă : „Piei din ochii mei, parşivenia naibii !" Vanea se uita la el de parcă nici nu-l vedea şi zîmbea blajin, ca în somn. Pe urmă a picat jos şi o şuviţă de sînge a început să i se prelingă din urechi. L-au luat pe o manta şi l-au dus la spitalul militar. Acolo a surzit de tot, a mai bolit cît a mai bolit pînă l-a înghiţit, bietul de el, mormîntul cel negru...

Mă gîndeam cu milă la Vanka. Şi la mine, şi la toată viaţa noastră oropsită, de mujici... Eşti vinovat că te naşti, eşti vinovat că mori, iar cît trăieşti ţi-e frică de toţi. Şi cum stam aşa m-a cuprins o furie, de tremura carnea pe mine. Taman atunci, bravul comandant ne-a înşfăcat pe mine şi pe Ostap de guler şi ne-a săltat niţel deasupra carului pe care stăteam.

— Uitaţi-vă, a strigat el, la deputaţii voştri ! Ar merita să-i spînzure pentru subminarea ordinei... Unul e mai tîmpit ca altul, ba poate că sînt şi spioni de-ai nemţilor.

Regimentul tresare,
se apropie,
gîfîie...

— Spi-o-oni ?
— Aa-a-a...

— Fă bine, domnule colonel şi nu ne zgîndări rănile. Iar ăştia, buni ori răi, se cheamă că-s de-ai noştri.

— El tot cu vechea rînduială ţine. Gadina dracului.

— Auzi, cică-s spioni !

— Ia arde-l, mă, Kujele, să vedem dacă ştie să sară broasca. În el zace dauritul duh al lui Nicolae al II-lea.

Inima îmi zvîcni cu putere. Mi-am smuls decoraţiile, cu postav cu tot şi le-am arătat mai întîi fraţilor, apoi comandantului, care mi le agăţase în piept cu mîna lui.

— Da asta ce-i ?

Norodul freamătă şi geme :

— Arde-l !

— Arde-l odată !

Eu :

— Asta ce-i ?

Polovţev tace mîlc.

— Uite-te bine, dom'le comandant, tătîne al regimentului nostru. Şi nu care cumva să clipeşti, că-ţi bag tinichelele astea în ochi !

N-am mai putut răbda şi l-am pocnit cu medaliile peste bot.

În cădere,
Polovţev
şi-agaţă pintenii,
răstoarnă căruţa,
dar, în îmbulzeala aia, nu l-au lăsat s-ajungă la pămînt : l-au săltat în pumni şi l-au dus...

Prea multe s-au strîns, prea multe mocneau...

— Măcar o dată să-l miruiesc! urla fiecare. Cum să-i mulţumească pe toţi!

I-am smuls noi coastele, i-am călcat măruntaiele în picioare, şi furia crîncenă din noi abia se îndîrjea. Inimile clocoteau în piepturi, pumnii jinduiau să izbească...

Haida să punem mîna pe intendentul Zudilovici, poreclit de soldaţi, din pricina staturii lui puţintele, „Doi-coţi-cu-chipiu". Cînd a văzut că n-are scăpare, a ieşit singur din cancelarie, cu mîinile în şolduri, la cumplita judecată. Se temea, ticălosul. Se făcuse parcă şi mai mic, iar ochii lui verzi, hoţeşti, fugeau în toate părţile.

Încă din primăvară, regimentul nu primea altă mîncare decît linte mucezită şi apă chioară, turcească. Lintea pe care înainte vreme n-o dădeau nici la cai, că năpîrleau. Noi, ce să facem — ne înfigem cu lingurile, mai mulţi pe o garnelă, şi hăpăiam de ne trosneau fălcile. Bagi în tine pînă ţi se face burta ca ţestul. Şi-ai tot mînca, dar nu mai e ce. Cîte un amărît scuipa de ciudă, apoi se depărta, descheindu-se din mers la curea, se aşeza sub un tufiş şi începea să cugete la politică: „Ai slujit, nătăfleaţă, pe un mertic de nimica şi ţarilor, şi regilor, şi crăişorilor, şi barem unuia dintre ei să-i fi trăsnit naibii să te hrănească pe săturate..." Oftează el ce oftează, dar tot nu-i vine nimic în cap. Într-un cuvînt, slujeşte cu credinţă, nu pune nimic la inimă şi nici nu cere potol.

Îi punem ştabului sula în coaste să ne spună unde piere bruma de hrană ce ni se cuvine, cine se bucură de pita soldatului, cine-i fumează mahorca, cine-i bea ceaiul îndulcit?

Doi-coţi-cu-chipiu dă din colţ în colţ.

— Eu n-am nici o vină. Merge prost aprovizionarea, că e departe.

— Spune, mă, ştiucă, care-i ăla de ne bea sîngele şi ne mănîncă ficaţii?

— Zău că n-am nici o vină — ăia de la divizie fură. Comanda e făcută demult şi mîine-poimîine transportul e aici.

— Da de ce pute fiertura a mucegai? De ce ne pune în cazan paie tocate, pipirig şi alte porcării?

— Fiertura n-are nimic.

— Ba-i mucedă.

— N-are nimic.

— E mucedă!

Zudilovici l-a luat pe „nu" în braţe.

— N-are absolut nimic.

Atunci, i-au pus dinainte un castron cu şase porţii de terci de porumb în care un mucalit amestecase niţică unsoare de armă, i-au dat un linguroi în mînă şi i-au poruncit:

— Mănîncă.

Stăm să vedem ce-o să se întîmple.

— Mănîncă şi te scîrnăveşte.

S-a ghemuit dom'şef pe vine şi a început să mănînce.

Tăcere. Toţi ochii urmăreau fiecare lingură, de la castron pînă la gură.

A mîncat el ce-a mîncat, apoi a icnit o dată şi l-a umflat plînsul :

— Domnilor, nu mai pot !

Noi, nimic !

— Mănîncă.

— Mănîncă, nenişorule, să te saturi... Noi de trei ani tot înfulecăm şi ne lingem pe degete.

Îşi desface el cureaua şi-i dă înainte.

Pricină de neînţelegere între felcer şi furier : o să crape sau nu Zudilovici de atîta îndopat ?

— După toată rînduiala medicinii, ar trebui să crape, susţinea felcerul, Buhteiarov pe nume. Era vestit nu numai în regimentul nostru, dar şi hăt, departe în jur, ca un dibaci scociorîtor de răni, şi mulţumită lui mulţi şmecheri s-au învîrtit de permisii şi concedii în patrie.

— Aiurea, făcu neîncrezător furierul Korolkov, şi povesti că la ei, la statul major, plantonul Sevriughin, ca să cîştige o prinsoare, a înfulecat pe nerăsuflate cinci chile de salam şi o pîine, apoi, fără să scoată măcar un oftat, s-a rostogolit de cîteva ori pe iarbă şi n-a avut nimic.

— Asta, nenică, s-o spui tu lui mutu !

— Cum ?! Eu mint ?

— Chiar de-ar fi adevărat, ăla-i planton, iar ăsta, om cu carte. Ăsta are maţele mai subţiri. Cum se-ntrece niţel, gata, s-a rupt.

Au făcut prinsoare pe o jumătate de rublă.

Lui Doi-coţi-cu-chipiu i se opreşte terciul în gît, dar nu se lasă. Nouă ne-a şi trecut mînia. Rîdem, glumim.

— E bună, se bat turcii la gura ta, ai ?

— Încarcă lingura bine.

— Aşa, pînă-n fund.

— Lopătează, neică, cu lingura, că malul e-aproape.

— Are lingura ăluia din poveste...

A golit dom'şef castronul, ba a lins şi lingura.

Noi de colo :

— Ţi-a plăcut ? Poate mai vrei ?

— Vai şi-amar ! scînceşte el, şi lacrimile îi curg şiroaie.

— Să-ţi fie învăţătură de minte.

— Mă căiesc, fraţilor.

L-au luat de subsuori şi, blagoslovindu-l într-una, l-au tîrît la arest.

Şi fiindcă tot eram aici, ne-am gîndit să-l băgăm în sperieţi şi pe magazionierul Dunea. Numai că n-am dat de el — a mirosit că-i de rău şi parcă l-a înghiţit pămîntul.

Ne-am întors în bordeiele noastre.

— În toate unităţile se frămîntă norodul, vorbi cercetaşul Vasili Brovko. Ar cam fi timpul să se mîntuie cu războiul.

— Da, zău, ar cam fi timpul...

— Cică deunăzi, regimentul Samurski s-a ridicat de capul lui şi-a plecat în patrie.

— Parcă şi Astrahanski era pe cale...

— Dacă o merge tot aşa, pînă la iarnă nu rămîne aici picior de rus.

— Rău e că la noi oamenii nu merg mînă-n mînă. Seamănă cu tulumba regimentului — gălăgie multă, iar despre treabă — fîs, fîs, şi gata... Dacă eram mai uniţi, ehei, de cînd dormeam acasă lîngă muieri !

— Păi ce vrei, bă, Kuzea, să fi tras cuiele din scînduri cu dosul tău ?

— Şi-adică, dacă o luăm din loc cu toţii, cine să mai ţină frontul ? făcu nedumerit soldatul Zarubalov.

— Mai dă-l încolo de front.

— Da Rusia ?

— Ce ştiam noi... S-o plîngă învîrtiţii din spatele frontului, că sînt destui.

— Pe ăştia nici capul nu-i doare.

— Păcat de Caucaz, cîţi de-ai noştri am îngropat aici...

— Morţii nu se mai întorc, iar de gruzini şi armeni, treaba lor — dacă nu-i vor pe turci, n-au decît să se apere.

— La ce mai stăm aici să păzim morţii...

— Ce-ar fi să trimitem iscoade în Rusia, să-i găbjească pe ăia de ţipă „Război la nesfîrşit". Uite-aşa i-aş lua de chică şi i-aş băga în tranşee... Sau poate facem aşa : jumate rămîne aicea şi luptă unul pentru doi, iară jumate călcăm ţara cu arma în mînă, tăiem, spînzurăm şi-i împuşcăm pe toţi învîrtiţii ţarismului, facem parte dreaptă pămîntul şi pădurile, fabricile şi uzinele, şi după aia ne întoarcem să-i schimbăm pe cei de pe poziţii...

— Mă Mişa, dacă ai sta în jeţ în locul lui Kerenski şi ai scrie ordine, ce treabă am face...

Plutonierul Eliseev îşi aduse aminte de Polovţev şi-şi făcu cruce.

— Dumnezeu să-l ierte. Bun comandir a fost, fie-i ţărîna uşoară...

— Toţi sînt buni, mama lor de cîini ! zic. N-am mai auzi de ei.

Fruntaşul Tocilkin, o sfrijitură de om, iscodi în toate părţile cu o uitătură speriată şi îngăimă :

— De curăţat, l-am curăţat, da cum o dregem, fraţilor, dacă iese vreo dandana ?

Cînd noi îi făceam de petrecanie comandantului, Tocilkin fugise deoparte : fusese şi el la un atac cu baioneta şi de-atunci să nu mai vadă sînge.

— Om sta mereu cu ochii pe ei.

— Să nu ne lăsăm.

— Ce mai aşteptăm ? Să-i trecem pe toţi să mănînce la cazan.

— Cu cazanul nu faci mare ispravă, trebuie să-i călcăm drept pe coadă pe excelenţele-lor...

La comitet veni într-un suflet locotenentul Onufrienko, cel ce turuia mereu ca o moară stricată, şi-i pîrî pe ofiţeri, cum că ţin o adunare în taină. Erau foc din pricina lui Polovţev, se sfătuiau cum să asmută căzăcimea împotriva regimentului, iar ei să plece în spatele frontului şi să ne lase în voia soartei.

Numai că soldatul e şiret : ei — şu-şu-şu şi adunări secrete, dar noi aveam în fiece zi cîte o companie în stare de alarmă.

Îl întreb pe Semion Kapîrzin din comitet :

— Azi care e de jurnă ?

— A douăsp'cea, mormăie Kapîrzin şi, păcănind închizătorul armei, vîră un glonţ în lăcaş.

Nelinişte.

— Măi frate, cască bine ochii.

— Se cască ei şi singuri, cînd te paşte moartea.

— Şi-acuma haidem, da vezi, fără zgomot. Fugim pînă-n linia a doua de şanţuri şi dau comanda răzbit:

— A douăsp'cea la arme!

Oamenii ţîşneau din vizuinile lor, care îmbrăcat, care desculţ, ori în capul gol, dar toţi cu arma în mînă.

Noi, comitetul, îi deslușim în două vorbe ce şi cum. Compania desfăşurată în lanţ de trăgători se îndreaptă în pas alergător spre pădure.

Înconjurăm adăpostul întărit unde ţin adunare ofiţerii. Intrăm trei.

— Bună ziua, domnilor ofiţeri! arunc eu sfruntător, cu mîna înfundată în buzunar, unde am o grenadă.

— Bună, şacalilor! răspunde comandantul batalionului doi, căpitanul Ignatiev şi, ridicîndu-se de la masă, vine drept spre noi. Cum aţi îndrăznit să intraţi fără permisiunea ofiţerului de serviciu, ticăloşilor?!

Începură care mai de care să ne împroaşte cu ocări.

Ostap Duda se schimbă la faţă şi-l înghesuie cu pieptul pe căpitan.

— Nu ştiţi să vorbiţi mai frumos? Noi sîntem deputăţie... Am venit să vedem cam ce piatră ascundeţi în sîn.

— Ce fa-a-ce?! răcneşte Ignatiev, holbînd ochii. Deputăţie! Plînge ocna după voi, mă!

Pe mine parcă m-a împins cineva de la spate.

— Uite cine vorbeşte! Prea aţi întins coarda! Destulă bătaie de joc! Ajunge cît va-ţi făcut mendrele cu noi!

Kapîrzin, din spatele meu, ţipă ascuţit:

— Cu noi e compania doisp'cea! Cu noi e tot regimentul, alături de noi se ridică val toată mulţimea de soldaţi! Nu ne speriaţi voi cu cazacii, că vechea rînduială s-a dus...

— Gura!... Mişeilor... Patria... Trădare! — Scoate smucit pistolul. — Nu mai pot suporta... O să-mi zbor creierii. Şi duce ţeava la tîmplă.

— Hai, dă-i drumul, îl îndeamnă Kapîrzin. Tu o să te duci, iar noi, cei mulţi, rămînem.

S-a răzgîndit. Lasă jos mîna cu pistolul şi spune încet:

— Nişte pramatii, asta sînteţi!

Ceilalţi ofiţeri îl împing într-un colţ şi încearcă să-l potolească.

Atunci vorbi aghiotantul Ermolov, un tînăr curăţel şi parcă netezit cu fierul de călcat.

— Domnilor deputaţi, cred că e o neînţelegere la mijloc. Nici nu umblăm cu pietre în sîn, şi nici nu avem cine ştie ce secrete. Ne-am adunat numai aşa, ca în familie, să flecărim la un pahar de ceai: aveţi cuvîntul meu că politica nici nu ne interesează... Nu avem nimic

nici cu Guvernul Provizoriu, nici cu revoluţia dar... Aruncă o privire la ai lui. Dar...

— N-o să admitem, izbucni iarăşi Ignatiev, ca nişte ticăloşi să păteze onoarea drapelului ce-a văzut regimentul nostru pornind sub comanda gloriosului Suvorov la atacul Izmailului şi al Rîmnicului! Drapelul care... şi s-a pornit să înşire faptele de arme ale regimentului.

Abia au izbutit să-l domolească.

Şi din nou acelaşi ofiţeraş se dă pe lîngă noi şi şuşoteşte:

— Nu i-o luaţi în nume de rău, domnii mei. E băiat bun, dar... dar e cu gura mare. Revoluţia, ştiţi dumneavoastră...

— Ştim şi singuri, domnule locotenent ce este revoluţia! îi retează vorba Kapîrzin. Mai bine ne-aţi spune cum de-i siliţi pe soldaţi să rămîie pe front, în vreme ce voi vă pregătiţi să dezertaţi.

— Minciuni, prostii... Să aveţi mai multă încredere în superiori. Soldatul nu trebuie să se ia după toţi neisprăviţii care îl aţîţă... Vrea noutăţi — să vină la comandant. Îl doare ceva — să vină la comandant. Nu sîntem noi împreună pe front din prima zi de război?

— Aşa e, numai că alde dumneavoastră nu zăceţi în tranşee, în apăraie, pufneşte Ostap Duda. Hainele vă sînt uscate, curate, dormiţi ca oamenii...

— Oare nu împreună am slujit cinstit pe aceste poziţii şi deci nu tot împreună se cuvine să şi murim cinstit? Pentru ţară, pentru libertate, pentru...

— Noi, zic, nu vrem asta, n-avem nici un chef să murim. Acum că apucarăm, slavă Domnului, revoluţia, ar fi şi păcat.

— Am tot murit şi am răsmurit, se băgă în vorbă Kapîrzin. Ne-ajunge trei ani cît ne-am tot jucat de-a prinselea cu moartea. Aşa că să nu mai umblaţi cu alişverişuri, cu fofîrlica şi cu cioara vopsită... N-avem nevoie de anexiuni şi contribuţii.

— Ehei! Cîntecul bolşevicilor!

— Al cui o fi, numai să ne întoarcem mai degrabă pe la căşile noastre. Iar dumneavoastră, domnilor ofiţeri, ne ţineţi legaţi de mîini şi de picioare. Trei ani...

— Trei ani! ţîşni din colţul lui căpitanul Ignatiev. Eu sînt de cincisprezece ani în armată. Nu tu casă, nu tu familie. Iar avere — un schimb de rufărie şi mantaua cazonă. Şi-acum voi cu foloasele, iar noi, comandanţii vechi, cu ponoasele? Pentru domniile voastre libertate, iar pentru noi, răfuiala samavolnică?... Ţopîrlanilor, mişeilor! Degeaba vă bucuraţi. Noul guvern o să introducă o disciplină şi mai straşnică. În genunchi o să ne cereţi iertare, ticăloşilor!

— Haidem, mă înghionti Ostap Duda. Cu ăştia nu isprăvim nici pînă mîine dimineaţă şi compania ne-aşteaptă în ploaie.

Ne întoarcem şi ieşim.

Flăcăii roată în jurul nostru.

— Ei, cum v-au primit? Cu ce v-au ospătat?

— Noi ne-am speriat de ei şi ei de noi, rîde Kapîrzin. Ne-am stropşit unii la alţii şi pe urmă ne-am despărţit.

— Păcat că n-a ieşit cu bătaie. N-ar fi stricat să le găurim pielea la vreo doi, să-şi bage excelenţele-lor minţile în cap.

— Odată, tot o să ne hărtănim noi cu ei.

— Cît aţi stat voi acolo, la taclale, noi am rupt toate firele telefonice din pădure.

— Şi-acuma, fraţilor, fiţi cu ochii-n patru şi cu urechea ciulită. Mitraliorii nu se mişcă de la locurile lor. Punem sentinele la baterie. Trimitem patrule pe drumuri. Toată lumea să fie gata la o adică.

Dimineaţa, regimentul s-a adunat la miting. Am trecut lucrurile prin ciur şi prin sită şi pînă la urmă am hotărît aşa : să-l arestăm numaidecît pe comandantul de batalion Ignatiev şi să trimitem delegaţi la cazaci şi la regimentul 132 infanterie. Ignatiev nu s-a lăsat arestat — şi-a tras un glonţ în ţeastă, iar delegaţi am trimis atunci, pe loc. Cînd să ne împrăştiem, ne-am pomenit că vine galop de la statul-major al diviziei un curier cu ordinul să ducem fără zăbavă urna cu voturile soldaţilor la Tiflis, unde-şi avea cvartirul comitetul general al frontului turcesc.

— Maxim Kujel să plece !

— Pimonenko !

— Trofimov !

Cine n-ar fi vrut să plece în spatele frontului, să vadă cum e viaţa aia liberă şi, oricum, să se ştie mai aproape de casă ?

Artileristul Palozerov vorbi pentru toţi :

— Nu vă mai rupeţi pieptul de pomană, fraţilor ! E nevoie de un om de nădejde. Poate că dacă văd acolo foiţele alea, ne dă drumul, ori mai ştiu eu... De-aia zic să trimitem pe careva din comitet şi să fie într-un ceas bun !

I-au dat ascultare.

Noi am tras la sorţi sub ochii întregului regiment.

Trage unul — nu nimereşte, al doilea dă greş şi el, al treilea — tot aşa. Mi-a picat mie norocul să scot pitacul însemnat. Îmi venea să chiui de bucurie.

Mi-am strîns repede bulendrele ce-aveam, le-am îndesat într-un sac, într-altul am pus urna cu voturile soldaţilor şi m-am suit în căruţă.

— Rămîneţi sănătoşi, fraţilor.

— Umblă sănătos.

— Întoarce-te degrabă.

— Nu, că altă treabă n-are ! Ascultă-mă pe mine, Kujel, dă tu voturile cui trebuie, scrie-ne cum e pe acolo şi tunde-o, frăţie, drept în Kuban să te opreşti. Că mai încolo, venim şi noi.

Unul mă sărută, altul îmi dă niţel tutun dintr-al lui, să am ce fuma la drum, altul îmi strecoară o scrisoare pentru cei de acasă.

Cel ce mîna caii desfăcu hăţurile.

— Diii !

Perechea de cai se aşternu la drum.

De pe creasta dealului, unde începea coborîşul, m-am uitat îndărăt pentru ultima oară...
Jos de tot negreau tranşeele, se desluşeau adăposturi săpate în pămînt, cuiburi de mitralieră, bateria din pădurice. Toată valea aia largă era semănată cu soldaţi, cum e căuşul palmei în care ai pus mahorcă.
— Te las şi scap de tine, vale blestemată !
În toţi cei trei ani n-am plîns niciodată. Mă rugam, înjuram şi atît. Atunci însă mi-au dat lacrimile...

FOCUL ARDE ŞI SE ÎNCINGE

În Rusia e revoluţie,
toată Rusia e la cuţite.

Munţi, păduri, drumuri bătute...
Pe drumeaguri croite cu piciorul, pe poteci călcate de capre puhoiau soldaţii, aidoma frînturilor şi uscăturilor pe care le cară la vale, primăvara, şuvoaiele umflate.
Împresurau roi haltele şi gările. Noaptea, vîlvătăile focurilor învăpăiau cerul. Un singur gînd îi stăpînea pe toţi : să plece. Dar nu era chip.
Trenurile goneau spre miazănoapte într-un vacarm de cîntece, chiote, şuierături. Zdrăncănitoarele şi improvizatele vagoane de călători erau bucşite vîrf cu oameni, aşa cum se umplu sacii cu grăunţe.
— Luaţi-mă, fraţilor, că şi eu sînt de prin părţile voastre...
— Nu-i loc.
— Păi, trebuie să plec, ce naiba, de două săptămîni zac aici.
— Pleacă, nu te ţine nimeni.
— Poate că la o adică...
— E plin.
— Tovarăşi !
— Plin.

— Sînt din regimentul Turkestanski...

— Un' te bagi, bă ? Ei, Afonea, ia dă-i foc ăstuia la bărboi.

— Sînt deputat, trebuie să duc voturile ! striga hîrîit Maxim, ridicînd urna ca pe o icoană.

Nu-l lua nimeni în seamă.

Gemete, vaiete, țipete...

Trenurile goneau într-un nor de fum și de colb.

Luîndu-se la întrecere cu roțile, mii de inimi scandau :

...a- casă...
...a- casă...
...a- casă...

Maxim scoase din fundul sacului ultimul colțuc de piță, neagră și grea ca pămîntul, și-l agită prin fața vagoanelor ce-i scăpărau pe dinaintea ochilor.

— Hei ! Eheheí !

Un zdrahon de cazac cu fața ciupită înhăță din mers pîinea, apoi îl trase înăuntru, pe fereastră, și pe Maxim, cu saci cu tot.

— Hop și-așa !

Nu prea e loc, da merge.

— Închide ușa, că trage, mîrîi unul de sub bancă. Cum să închizi ușa, cînd demult a fost smulsă din balamale și pusă pe foc, și nici ferestrele nu mai au geamuri.

— Rabdă, că te duc acasă, nu altundeva.

Unul cu scăfîrlia tunsă pocit, în scări, și cu o frunte lată, sub care jucau doi ochi poznași,

spunea de pe lavița de sus, înecîndu-se de plăcere, o istorie cu Rasputin :

— ...Intră Grișka în putoarul țarinei, își scoate el nădragii de catifea și... ține-te, pîrleo !

Rîdea tot vagonul, rîdea cu poftă și nu se mai săturau. Că în cei trei ani de front nu le arsese de rîs. Cine a fost acolo, știe.

— Asta nu-i nimic ! scoase capul de sub bancă cel ce strigase „închide ușa". Să vă spui eu una...

Și le înșiră un ceas și mai bine isprăvile care de care mai năstrușnice ale unui soldat în permisie : cîți guguștiuci a potcovit, ce de scumpeturi a sfeterisit, cîtă holercă a dat pe gît, la cîte fete le-a făcut pocinogul.

În vagon era și un bătrîn colonel. Soldații îl snopiseră în bătaie și-i luaseră totul. Țurloaiele goale îi înotau în niște pîslari noroiți, fără tureatcă, prinși cu sfoară, și o scurtă cazonă ferfenițită îi acoperea umerii. Aduna de pe jos într-o gamelă stîlcită resturi de mîncare și apoi le mozolea îndelung în gură. De sub chipiul cu pamblică roșie ieșeau la iveală niște lațe îmbîcsite de păr cărunt. Dormea, ca și ceilalți, de-a-n picioarele, ori stînd chircit pe dușumea, că de culcat nu aveai unde. Cînd îl apuca vreo nevoie, nu-l lăsau să treacă spre ușă.

— Dă-i drumul pe fereastră, așa cum facem și noi.

Lui Maxim i se făcu milă de bătrîn. Se trase puțin mai la o parte și-l pofti să stea jos.

— Îți mulțumesc pentru vorba asta bună, dar n-am dreptul, care va să zică, să șed lîngă

soldaţi... M-au scos la pensie, care va să zică, pentru anii cît am slujit...

Şi nu s-a aşezat, dar ochii i s-au umezit şi lacrimi mari s-au prelins pe obrajii lui ţepoşi.

Din toate părţile azvîrleau în bătrîn cu vorbe de ocară, cum ai azvîrli cu şteapuri.

— Tartore ! Demult trebuia să crăpi : ţi-ai trăit traiul, ţi-ai mîncat mălaiul !

— I-au făcut moaca chisăliţă.

— Da poate că l-au caftit numai aşa, de-a dracului.

— Nu ezistă să te bată pe degeaba.

— Eu zic să-i facem vînt pe fereastră şi gata, am isprăvit. Să vadă şi'mnealui cum e cînd mergi pe jos.

— Ce-aveţi cu el ? îi luă apărarea Maxim. Nu ocupă locul nimănui, las' să meargă. Toţi vrem să ne-ntoarcem acasă.

— Aşa e, îi dădu dreptate cel cu povestea, de pe laviţa de sus. Cui i-a greşit, i-a plătit el. Că şi printre ăştia se nimereau cîte unii cu prieteşug către alde noi.

Colonelul se ducea la fiică-sa, în staniţa Ţimleanskaia, pe unde-şi poartă Donul apele domoale. Pînă la Tiflis l-a ajutat Maxim cum a putut cu de-ale gurii, iar la despărţire i-a dat o pereche de ciorapi de lînă.

— Na, pune-i în picioare.

La fiecare staţie răsăreau ca din pămînt soldaţi. Urlînd şi înjurînd, se vîrau pe ferestre, se agăţau pe scări, luau cu asalt tampoanele, se aciuiau pe acoperişurile ticsite, călătoreau atîrnaţi de barele vagoanelor, ori călare pe loco-

motivă. Roţile neunse ale garniturilor ţiuiau, şinele se îndoiau.

— Suie-te colo pe tampon şi prinde-te de tipsie.

Aproape de Tiflis — drumul blocat.

La gara de răscruce se îngrămădiseră trenuri cu nemiluita.

Soldaţi flămînzi, care şedeau în vagoane de două-trei zile, înjurau de mamă burghezia, revoluţia, contrarevoluţia şi lumea toată ; alţii, nemaiavînd răbdare să stea locului, îşi luau sacii, boccelele, lădiţele şi o porneau pe şine spre oraş. Dar cei mai mulţi, speriaţi de cine ştie ce zvonuri năstruşnice, făceau cale întoarsă, se bulucеau lîngă eşalonul din cap şi ţineau sfat.

În fiecare grup se găsea cîte unul mai dibaci la vorbă şi, cînd îşi dădea drumul la gură, spunea oamenilor tot ce-i trăsnea prin cap. Unul stăruia să trimită o solie de pace la guvernul gruzin ; altul n-avea nimic împotriva soliei, dar zicea că mai întîi să bată straşnic oraşul cu tunurile ; iar un vagmistru de cazaci, făcut criţă, îşi răsuci în jurul pumnului mustăţoiul cît o coadă de vulpe şi prinse a buhăi cu glas de tunet :

— Măi soldaţilor, măi frăţiorilor, luaţi aminte la ce vă spui eu, că-s bătrîn şi umblat... Ce ne trebuieşte nouă solie ! Ce ne trebuieşte să ne batem pe burtă cu asiaticii, bătu-i-ar boala ! Ia mai dă-i dracului pe toţi... Lăsaţi-mă să trec eu înainte cu cazacii mei ! O să vă curăţ calea de-o să ziceţi că a trecut un tîrn de foc şi o

să-i căsăpesc pe cîrmuitorii ăştia noi, de la Tbilisi şi p-î-înă la staniţa Kagalniţkaia, de unde-s eu de fel... Asta e, măi soldaţilor. Zărind vreo cîteva zîmbete vesele, vagmistrul se simţi jignit. Se încruntă, îşi aruncă mustăţoiul peste umăr şi trîntindu-şi un pumn în piept, de-i clănţăniră decoraţiile, glăsui cu şi mai mult foc : Ce vă rînjiţi, mă, jimbaţilor, ca potaia popii din poveste la borşul fierbinte ? Ho, împieliţaţilor ! Da ce credeţi că sînt din ăia de vă îndrugă moşi pe groşi ? Un terchea-berchea ? Cînd am fost militar activ, în nouă sute şase, mă băgasem şi eu în partid. Aveam comandant pe sublocotenentul Taranuh. Ăla cazac ! Îţi înfuleca la o masă un berbec, Dumnezeu să-l ierte. Ne scoate el pe cîmpul de instrucţie, ne aşază în front şi zice : „Fraţilor din staniţe, grea restrişte s-a abătut asupra Rusiei ! Peste tot fac zurbă jidanii şi studenţii... Curînd o să trimeată şi regimentul nostru în procleta aia de Odessa, să înăbuşim răzmeriţa... Cu gîndul la jurămîntul ce l-am depus, la credinţa noastră pravoslavnică, trebuie să ne înscriem cu toată sotnia în partidul de-i zice „Uniunea arhanghelului Mihail". Noi de colo : „La ordin, nouă ne e tot una..." Guralivul vagmistru abia se încinsese la vorbă, cînd doi cazaci îşi făcură loc prin mulţime şi-i spuseră cu dojană : „Nu-ţi arăta dintr-o dată toată neghiobia, Semion Nikitovici, mai lasă ceva şi pentru mîine." Apoi îl înşfăcară de subsori şi-l duseră la trenul lor.

Pe un dîmb uscat se juca rişcă — monezile frichinite lună zburau sus de tot. Într-alt loc, luptele ruso-franceze* atrăseseră numeroşi privitori, care se întreceau la rîndul lor în a da sfaturi luptătorilor. Vreo cîţiva inşi, stînd pe vine ori tolăniţi într-o rînă în jurul unei mantale aşternute la pămînt, jucau cu patimă „douăzeci şi unu". Banca o ţinea un plutonier foarte dezgheţat, comandant de escortă, care fusese şi la Tiflis, şi la Baku. Cît făcea cărţile, nu-i mai tăcea guriţa.

— Gruzia, bineînţeles, s-a rupt de Rusia. Li s-a urît gruzinilor să şadă ascunşi după spinarea largă rusească, vor să trăiască şi ei în voie... Acum au banii lor, legile lor, dregătorii lor — ţin-te trai, neică !

— Din ce partid sînt ? Pentru ce luptă ? întrebă întretăiat un soldat roşcovan şi slab ca un schelet.

— Cine ? Gruzinii ? La ei partidele s-au înmulţit mai abitir ca purecii în blana dulăului. Se încontrează toate între ele, fiecare pretinde că numai el e bun, da pentru ce luptă, cine are dreptate şi cine nu, asta nici vlădica n-ar şti s-o descurce... Am văzut un ministru dintr-ăştia la grădina publică, la un miting. Nimic de zis — îmbrăcat bine, ceas, bastonaş. Ce spunea nu ştiu, că nu vorbea ruseşte, ci-n graiul lor, în gruzină. M-am uitat şi prin gazetele ce ies la Tiflis, da degeaba, tot nu m-am du-

* Lupte asemănătoare cu cele cunoscute sub denumirea de „greco-romane".

mirit. Ştiu şi eu ce-am auzit de la un praporgic, la piaţă: „Gruzia, zice, ţine cu menşevicii şi le-a dat toată puterea pe mînă. Care menşevici au fost mai înainte sub ascultare la bolşevici, aşa cum au fost apostolii la Cristos; iar acum, zice, apostolii ăia s-au burzuluit, nu mai recunosc pe nimeni, ba şi lui Cristos vor să-i pună mîna în gît." La Tiflis, puşcăriile gem.

— Ăştia-s asiaticii, oftă unul dintre jucători, beau sînge şi zic că-i limonadă.

— Isteţi sînt, buni de gură sînt, spunea mai departe plutonierul despre menşevici, da-s taman ca iepurele, se tem de toată lumea: şi de muncitori, şi de soldaţi, şi de generalii ruşi, şi de turci, da cel mai mult de bolşevici le e frică...

— Cîrmuitorii ăştia nu fac nici două parale. Ei sînt numai aşa, provizor, pînă s-or lăsa gerurile, rosti cu vocea lui cavernoasă roşcovanul, trăgînd o rublă din teancul de bumăşti mototolite pe care-l ţinea strîns în mînă. — Dă-mi o carte. Încă una. — Pe asta din urmă o ridică încetişor, ţinîndu-şi răsuflarea, apoi îşi trase mîna îndărăt de parcă s-ar fi fript. — Prea mult. La noi, la Kimrî, vreo patruzeci de ani în şir a fost zapciu unul Mamaev. Ăla da cîrmuitor! Şi treaz cînd trecea prin sat, nici măcar un cîine, cît e el de dobitoc, nu îndrăznea să prinză glas. Iar cînd se matosea, păzea din calea lui, că te sfîşie! Cum i-auzeau zurgălăii — vine Mamaev! — oamenii fugeau care încotro. Unul se pitea pe după casă, altul se-ngropa în paie pe arie — care pe unde apuca să se ascundă. Cît a fost el poliţai, nu s-a pomenit să iasă unul afumat pe uliţă, ori să-i zică din armonică pînă nu se isprăvea liturghia sau vecernia. Fiară, nu alta! Unde-i călca pasul, se veştejea şi iarba de frică. Ei, da' pînă la urmă tot l-au luat ţăranii în furci, taman cu trei luni înainte de revoluţie. Şi cîţi de-alde Mamaev a avut ţarul! Unde-s acuma? Au pierit cum pier gîndacii cînd ai dat cu apă clocotită. Poporul s-a îndîrjit şi s-a înverşunat, n-o să lase nici un cîrmuitor să-i puie piciorul pe grumaz.

Un timp tăcură cu toţii, furaţi de joc, apoi luară vorba de unde au lăsat-o.

— Nu e rău în ospeţie, numai că ţi se urăşte, făcu visător Maxim, care stătea deoparte şi urmărea jocul. Oamenii şi-or fi pregătind plugul şi grapa, iar noi rătăcim pe meleaguri străine, de parcă am fi blestemaţi. Te doare inima cînd te gîndeşti.

— Nu ştiu ce naiba mai aşteptăm! izbucni un băieţandru care încerca de mult să intre şi el în vorbă. Avea galoane de teterist şi o cruce „Sfîntul Gheorghe" nou-nouţă, la care tînărul erou se tot uita cu grijă, de parcă s-ar fi temut să nu o piardă. Noi, care le-am venit de hac şi nemţilor, şi turcilor, pe mizerabilii ăştia îi dăm gata în doi timpi şi trei mişcări. După părerea mea, dacă desfăşurăm un regiment în formaţie de luptă, asigurăm flancurile cu mitraliere suficiente, înzestrăm fiecare companie cu...

O explozie de rîsete îi curmă vorba. Tinerelul, fîstîcit, se înecă, de-i dădură lacrimile.

— Mănîncă foc! zise plutonierul, făcînd cu ochiul către ceilalţi. Bagă-te tu numai şi-o să-l vezi pe dracu gol.

— De ce?

— De aia. Ehei, cum se cunoaşte că nu eşti păţit. Plutonierul ridică o sprînceană, cu aerul unui om care ştie multe şi, împărţind cărţile roase ca vai de lume, îşi reluă firul vorbei. Gruzinii, armenii, tătarii — fiecare îşi adună o armată sub drapelele lor naţionale. Numai că, se ştie, stau prost cu armele. Ce fac cîrmuitorii menşevici? Trimit în ţinutul Ghiajinski un tren blindat să dezarmeze eşaloanele. De dezarmat, n-au dezarmat aproape pe nimeni, da în gara Şamhor, unde au picat pe neaşteptate, au secerat cu mitralierele pe mulţi dintr-ai noştri. Mamă, mamă, ce-a fost acolo! Răniţi — nu se vedea pămîntul de ei. Iar morţi — două zile i-am tot cărat la cimitir. Ca un făcut, tocmai atunci se evacua un spital de campanie cu răniţi în stare gravă. Au ars, sărmanii, în vagoane, pînă la ultimul om. După istoria asta, soldaţii s-au mîniat foc. Cum puneau mîna pe un gruzin, tătar ori armean, îi făceau pe loc şahsei-vahsei * : îi crăpau bostanul cu tesacul, apoi îl spînzurau cu o sîrmă de primul stîlp de telegraf, ba îi mai atîrnau şi pietroaie de picioare. Dacă pe mine mă doare, tu, Karapet, să-ţi stupeşti

* Un ritual religios musulman constînd în automutilare.

sufletul! Am văzut cu ochii mei cum pe un ofiţer de-al lor l-au ţintuit cu baionetele de un gard, iar pe un altul l-au înecat într-un rezervor de petrol...

Năucit de cîte auzise, Maxim se întoarse cu inima grea în vagonul care se golise pe jumătate şi se puse pe dormit.

Îl treziră nişte ţipete sălbatice şi nişte tropăituri de picioare. Lumina ghimpoaselor felinare electrice, care străfulgerau de-a lungul ferestrelor, îi săgetă ochii cîrpiţi de somn. Hurducîndu-se la macazuri şi zdrăncănind din tampoane, trenul se apropia de Tiflis. Clipiră semnalele luminoase, nişte construcţii se perindară îndărăt, aşa, de parcă ar fi fost un vapor, defilară şiruri de plopi ale căror vîrfuri păreau că împung cerul înstelat. Trenul trecu prin dreptul peronului şi se afundă în beznă, îndreptat spre cine ştie ce linie. Cîţiva soldaţi săriră jos din mers. Maxim îşi luă sacii şi sări şi el.

În gară dădu de comandantul de etapă. Omul pe care epoleţii îl arătau drept locotenent-colonel era singur în încăpere şi mormăia ceva de ziceai că aiurează.

Îl pironi pe Maxim cu o privire rătăcită de cocainoman.

— Ce pofteşti? Din ce regiment? De ce te prezinţi fără centură?

Maxim îi întinse foaia de subzistenţă şi ordinul de serviciu. Comandantul aruncă o privire asupra lor şi i le zvîrli înapoi.

— N-am de unde să-ţi dau nici pîine, nici tutun, nici zahăr, hai, şterge-o!... Tăcu o clipă,

apoi, uitînd de Maxim, începu iar să bolborosească, privind îngrozit undeva într-un colţ: Legalitatea, ordinea, idealurile, totul se năruie, totul se duce dracului. Oh, Ninocika, Ninocika, de-ai şti ce rău m-ai supărat... Ce-i cu tine, ostaş? Din ce regiment? Ce idiot e comandant la voi? De ce nu eşti în ţinută reglementară? Aha... Comitetul general al frontului turcesc... Află, drăguţă, că l-au mutat la Ekaterinodar. Acolo trebuie să duci urna cu voturile, cu toate că n-are nici un rost... Nemernicii ăia au împrăştiat Adunarea Constituantă, au devastat Kremlinul din Moscova — leagănul Rusiei. Totul e pierdut — piere ţara, piere civilizaţia... Un dobitoc ca tine n-o poate înţelege. Din Kuban? Te bucuri, canalie, ai? Acuş expediez un eşalon de pe linia cinci. Ţine un pachet de ţigări şi pleacă dracului. Totul se dărîmă... Dumnezeule... Se prăbuşesc temelii seculare... Vai ţie, gintă rusească... *Haida troika, zboară-n noapte pe covor pufos de nea...* cîntă el deodată, apoi îşi îngropă faţa în palme şi izbucni în plîns.

„E turtă!" îşi spuse Maxim în sinea lui, şi ieşi.

În gară — nici tu punct de subzistenţă, nici tu manutanţă. Soldaţii flămînzi rătăceau de colo-colo, mîrîind şi văitîndu-se. Un regiment al armatei populare gruzine împresurase cartierul gării. Voiau să-i împiedice pe militarii veniţi de pe front să intre în oraş — se temeau să nu izbucnească un pogrom — şi-i ex-

pediau treptat mai departe, spre Baku. Unul după altul, trenurile plecau spre răsărit.

— Eh! oftă din rărunchi un soldat cu galoane de fruntaş, agitîndu-şi ameninţător arma din uşa vagonului, spre oraşul ce pierea în zare. Cu toate că se crăpase de ziuă, dintr-acolo tot se mai auzeau tînguirile orchestrelor. La plecare — floricele, la venire — urzicele, ai? Vă zgîrciţi la o bucată de pîine, ai? Lasă, kaţo *, că te prind eu la înghesuială.

Maxim îl bătu pe umăr:

— Nu te mînia, neamule, că face rău la ficat. Care va să zică, cu menşevicii făcurăm cunoştinţă — fain partid, da-i-ar sfîntul sănătate. Poate mai încolo om întîlni şi alţii, şi mai şi.

— Păi, cum să nu-mi fac sînge rău... La gazetă scrie „egalitate", „fraternitate", iar la o adică, ei îţi sar în gît şi te lasă să crăpi de foame.

— Da cînd ne-o pica şi nouă în gabjă vreun cîrlionţat, nu-l iertăm, să ne roage în genunchi.

— S-a zis!

— Şi mai cu seamă, fraţilor, se auzi un glas de sub bancă, să nu laşi arma din mînă. Pînă la moarte s-o ţii lîngă tine pe măicuţa, că aşa nici un cîine nu sare la tine. Te-ar muşca, şi încă cum, da are şi el numai o singură vieţişoară.

Cînd am trecut de Tiflis, am nimerit iar în război. Cete mai mici şi mai mari de cauca-

---

* Pietene (în gruzină).

zieni munteni atacau la noroc trenurile militare, le prădau şi le făceau să deraieze.

Oamenii sufereau de foame, caii mureau.

Garniturile înaintau şir neîntrerupt, una în coada celeilalte. Noaptea, în vagoane, nici un glas, nici o luminiţă. Luau toate măsurile — patrule, posturi de pază şi pîndeau în întuneric, gata de luptă. Pe aici erau şi soldaţi răzleţi, şi unităţi mai mici, şi regimente cu artilerie, trenuri regimentare, state-majore. Unităţi ale corpurilor de infanterie 4 şi 5 înaintau în ordine de bătaie, măturînd bandele din cale.

Akstafa, Gheandja, Evlah... La fiecare staţie schimb de focuri, tărăboi, o întreagă harababură. Ardea gara Elisavetpol, ardea staţiunea de pompare a ţiţeiului din Kiurakceai. Amploaiaţii de la căile ferate, cantonierii şi muncitorii de la întreţinerea liniei îşi luaseră familiile şi calabalîcul şi fugiseră în direcţia Baku. Ardeau casele părăsite, cantoanele şi barăcile muncitorilor. Ardeau aulele tătarilor şi satele sectanţilor ruşi. La poalele muntoasei Armenii bubuiau tunurile. Bubuiau tunurile şi la marginile Gruziei, Daghestanului şi Azerbaidjanului. Pe întreg pămîntul Transcaucaziei, învăluit în fumul pîrjolurilor, era jale şi vaier.

Bulga.

Toate liniile de acces erau ticsite de trenuri pînă la macazurile de ieşire din gară. Dinspre Tiflis veneau mereu alte şi alte trenuri, dar pentru ele nu mai era loc. Opreau înainte de

semafor, în plin cîmp. De acolo curgeau puhoi spre gară delegaţi, sfătuindu-se între ei cu îndîrjire.

— Care e ălă de ne ţine aici ?

— Cică locomotivelor li s-o mîntuit duhul şi nu mai trag.

— Toţi guleraţii trebuie curăţaţi.

În jurul gării, pe terasamente, pe pămîntul gol şi pe pietrărie — o vraişte de omenet : picioare vîrîte în cizme sparte, opinci sau ce sfîrloagă a mai rămas din încălţări, mîini crăpate de jeg, ţoale zdrenţuite, lădiţe cu vopseaua roasă, saci. Iar pe saci şi pe lădiţe — căpăţîni buhoase, chipuri supte, altele botoase şi puhave de nesomn, ori poate de prea mult somn.

În munţi, aproape de tot, un regiment căzăcesc din trupe regulate se bătea cu tătarii. Aceştia cînd se retrăgeau spre aule, cînd se năpusteau la atac, cu larmă şi chiote, străduindu-se să răzbată pe cealaltă coastă, pentru a se uni cu alte cete. Răsunau munţii de ecoul împuşcăturilor. Tunurile sfîşiau tăcerea blîndei dimineţi. După exploziile care se auzeau desluşit, oamenii proaspăt veniţi de pe front stabileau calibrul tunurilor :

— Ăsta-i de trei...

— Şi ăsta...

— I-auzi ! Ăsta-i de munte. O fi de-al lor.

— Äia n-au artilerie.

— Da ce eşti tu, mă, alhitect, de ştii ce au ei şi ce n-au ?

— Oho ! A orăcăit şi brotacul ! (Mortiera)

— Mda, cînd îţi trage ăsta o sfîrlă, te culegi de pe jos.

Dincolo de semafor

vîjjj... buf !

un obuz rătăcit împroşcă zloată şi panică.

Care îşi face cruce, care pune mîna pe armă, care îşi înhaţă calabalîcul şi tunde-o !

— Tii, ce mai trag, mama lor de curve !

— Ne-au înconjurat.

— Spală putina.

— Ganka, s-a zis cu noi ! Unde mi-e sacul ?

— Stai, fraţilor ! Nu fugiţi ! Ei au ce au cu cazacii...

— Şi pe noi, adică, o să ne giugiulească, ai ?

— Of, m-au trecut toate sudorile. Aşa nu mai apuc eu sorocul.

— Zic să trimetem o delegaţie şi să fraternizăm, ca şi pe front. Uite, tovarăşi, aşa şi pe dincolo...

— Du-te, mă, şi te culcă. Îţi dau ăştia fraternizare, de nu te vezi. Ete-te la nenorociţii ăia cu ce răsplată s-au pricopsit pentru zel şi credinţă.

În uşa unei magazii jefuite zăceau unul lîngă altul, pe nişte rogojini nou-nouţe, doi ostaşi din regimentul de infanterie Gunib. De sub pulpana mantalelor scurte asvîrlite peste ei le ieşeau la iveală ţurloaiele ţepene şi jegoase — călcîiele lipite, vîrfurile căscate în lături. În ajun, eşalonul lor îi trimisese să trateze cu tătarii, iar azi îi găsiseră pe amîndoi căsăpiţi într-un şanţ lîngă terasament. Iată că se apropiară vreo cîţiva camarazi de-ai lor ; pe umărul unuia

strălucea o cazma. Schimbară între ei o vorbă şi, apucînd de rogojini, îi duseră spre o văiugă din apropiere, unde era pămîntul mai moale. Acolo o să-i pună la repezeală într-o singură groapă, apoi o să se întoarcă fiecare în vagonul lui şi pînă la urmă or să plece. Cei doi vor rămîne aici, sub ropotul ploilor, în foşnetul ierburilor, sub dulcea mîngîiere a zorilor, dar nici un suflet iubitor nu va veni vreodată să plîngă şi să-şi geamă durerea pe acest mormînt soldăţesc pierdut în stepă...

Focurile se zbuciumau în bătaia vîntului.

Ardeau în vîlvătăi lodbele smolite ale traverselor, ardeau scînduri despicate, ardea pe capete lemnăria vagoanelor, în sfîrîitul vopselii ce se băşica pe la muchii. În gamelele grămădite lîngă focuri se burica mămăliga şi fierbea porumbul.

Un soldat mătăhălos, cu barbă neagră, scoase din sac o găină şi — ħaţ ! îi reteză capul cu dinţii, de nici n-apucă să cîrîie porumbaca. Apoi ciuli urechea în direcţia unde bătea arar tunul şi spuse cu un oftat :

— Trag, trag într-una... Doamne şi Maică Precistă... La ce trageţi, mă, jigodii cu scăfîrlia chilugă ? De ce nu staţi pe-acasă, blestemaţilor ?

— De-aia, neamule, că noi ne-am scîrbit de război, iară ăstora le place.

Limbile de foc lingeau găina înfiptă în baioneta albăstrie. Un flăcăiandru descărnat de boală se tot strîngea zgribulit în manta, cu mînecile vîrîte una într-alta ; clipind din ochii lui

împăienjeniţi şi urduroşi şi adulmecînd lacom mirosul de pene pîrlite, încuviinţă, slugarnic, spusele bărbosului :

— Chiar aşa, Sila Nufrici, ăştia-s mai răi decît cîinii... Să nu se ardă puica.

— Las' că nu se arde... Să fugim de aici.

— Să fugim, neică, să fugim, că aici ne-a văzut Dumnezeu. Mi-e că puicuţa... Ai matale grijă...

— Dacă tătarii ar fi de capul lor, le-am veni noi la iuţeală de hac, se băgă în vorbă un rezervist îmbrăcat în nişte zdrenţe ce puţeau cumplit. Da nu ziceţi că alături de ei luptă şi un ofiţer de-al nostru ?

— Haida-de !

— Zău.

— Păi cum aşa ?

— Staţi să vă spui... Ieri, o patrulă de-a noastră a trecut Kura şi-a capturat pe malul ălălalt doi asiatici, dimpreună cu un ofiţeraş rus. Bun. I-aduc ei în gară, iar noi i-am luat din scurt, să vedem ce hram poartă. Tătarii, ca tătarii — *belme,* nu ştii, nu pricepe, se bat cu mînecile lor lungi peste şolduri şi ţocăie din limbă. „Mult berbecuţ fost, mult caluţ fost, mult fomei tînar fost. Razboi venit — s-a dus berbecuţ. Libertatea venit — s-a dus caluţ. Balşavîk venit, strigat : „Burju, burju", şi ce rămas, tot luat, şi la nevasta iaşmac de la faţa, aman — zaman, luat. Berbecuţ ioc, caluţ ioc, fomei tînar joc. Aai, ai, ,ai, rus haram rînduial iestem." Noi am rîs de ne-am prăpădit de vorba asiaticilor, da pe ofiţer l-am luat tare.

„În ce partid eşti ?" El : „În nici unul". „Minţi, mă, aşa şi pe dincolo... se răsteşte la el unul din comitet. Ăia de nu-s în nici un partid trebuie să stea ca gîndacii la căldurică şi nu să-n-vîrtă mai ştii ce trebuşoare printre tătari..." Bun. L-au întrebat din ce unitate e, cînd a plecat de pe front. El — nimic. I-au mai pus vreo cîteva întrebări. El — nimic. Cînd vede aşa, ăla din comitet îşi face vînt şi — jap ! Îi arde una peste bot, şi încă una. Numaidecît a prins grai excelenţa-sa : Rusia, aliaţii, că o fi, că o păţi, că vrem să oprim fuga voastră ruşinoasă şi să întoarcem armata înapoi, pe front.

— Aha !

— Nu-s proşti... Acolo trăgeau în noi, şi-aici fac la fel. Acolo voiau să ne zăpăcească, şi-aici fac la fel.

Găina era gata. Bărbosul rupse o aripioară tăciunită, o duse la gură, dar se fripse şi o aruncă tinerelului.

— Na, Fediunka, să-ţi treacă de urît.

În grădiniţa din faţa gării — trei grupuri. Într-unul se juca rişcă, în celălalt îl omorau pe şeful gării, iar în mijlocul celui de-al treilea — grupul cel mai numeros — un pui de chinez făcea scamatorii.

— Hocus, pocus ! Uite bila — bilişoala. Ţin în mîna... Aşa... Un, toi, pfui ! S-a tus. Unte s-a tus ? Cale nu ştie, întleabă. Schimonosindu-şi boticul negru ca un carîmb, şuşoti ceva în taină cu micul său idol de lemn şi exclamă fericit : Aha, acum ştiu unde-i bilişoala ! Mi-a pus-o zeul meu cel bun...

În mulţime, rumoare admirativă :

— Bată-l să-l bată...

— Mare şmecher, puştiul.

— Mda-a! Un rus de-al nostru demult s-ar fi pierdut, pe cînd ăsta, uite-te numa la el — un hoţ şi jumătate.

Soldatul cel mătăhălos cu barbă neagră dădu iama prin mulţime, croindu-şi drum cu coatele şi ronţăind al doilea picior de găină : auzise că şeful de gară mai suflă încă şi alerga să-l sfîrşească el.

Pe peron se preumbla o ceată veselă de cazaci de pe Terek. Erau băuţi, zgomotoşi şi se ţineau de pozne, rîzînd tot ei. Cel mai tînăr şi tivilichiu, sucindu-şi gîtul înspre umăr cît putea de mult şi închizînd ochii cu desfătare, bătea nebuneşte darabana cu lingura pe fundul gamelei goale şi spunea pe nerăsuflate, în tact, cele mai năstruşnice măscări. Un altul se opintea să zică un cîntec de pe Terek, dar mereu i se dogea glasul. Alţi doi se luaseră la întrecere care scuipă mai sus. Umpluseră de scuipaturi toată faţada gării, dar nici unul nu se dădea bătut. Tocmai trecea pe peron ordonanţa comandantului sotniei. Cu toată mutra lui cam tembelă, Foka ăsta era un şmecher şi un pezevenchi cum n-a văzut pămîntul. Umbla cu mare fereală : ducea în mîinile întinse o strachină cu smîntînă, plină ochi. Petrecăreţii, roată în jurul lui şi ia-l la întrebări : „Unde-ai fost ? Pe cine ai muls ?" „Nu-i lapte, mă, e smîntînă !" se miră unul. Vîrî un deget în strachină, apoi şi-l îndesă în gură. „Hm ! E grozav... Şi cît ai dat pe ea ? Să ne povestească Foka cum a săpunit el o tătăroaică în baie, la Erevan"... Un altul vîrî şi el în smîntînă toate cinci degetele, nu unul, iar cel cu gîtlejul răguşit, care nu izbutea să-i zică un cîntec, azvîrli tam-nisam în strachină un chiştoc. Isprava lui stîrni o explozie de rîsete. Foka puse strachina jos, la picioare, şi, ferind-o cu poala mantalei, scînci rugător :

— Zău, fraţilor...

Ţi-ai găsit ! Unul îi îndesă capela peste ochi, altul trăgea binişor de strachină, iar cel care-şi făcuse gamela tobă îl tot zgîlţîia :

— Hai, mă Foka, scorneşte una gogonată, aşa, pe nepregătite.

— N-am vreme să stau la taclale cu toţi nătăfleţii ca de-alde tine. Cară-te de-aici ! se înfurie Foka. Voi ce ştiţi — ha, ha, ha şi hi, hi, hi — iar acolo-s provizii şi... Ei, la ce să-mi răcesc gura de pomană, parcă pricepeţi ceva ?

— Ce provizii ? Unde-s provizii ? săriră într-un glas cei doi cu rămăşagul. Amîndoi aveau bărbile muiate de-atîta scuipat.

După ce iscodi hoţeşte în dreapta şi în stînga, Foka le spuse tainic :

— Daţi-i bătaie, băieţi, că tot nu e Dumnezeu... La telegraf — ultima uşă, aia grea — o să se-mpartă acuşica nişte efecte capturate... O mie cinci sute de uniforme întregi, am văzut cu ochii mei... Dacă... la o adică... îmi ţineţi şi mie rînd...

Cazacii schimbară priviri complice între ei şi, lăsîndu-l în pace pe Foka cu smîntîna lui,

se repeziră spre uşa telegrafului, unde se observa într-adevăr o mişcare care dădea de bănuit.

Acolo, nişte soldaţi se luau în colţi cu telegrafistul, cum că să le dea locomotiva de unde o şti. În spate, se îmbulziră cazacii de pe Terek, din Kuban şi tot felul de marţafoi care nu se ştie cum naiba prinseseră de veste că se împart efecte capturate.

— Aici se dă, leatule ?

— Treci la rînd.

— Are şi mondire ?

— Ei, Siomka, strigă-i pe-ai noştri.

— Ho, nu te-mpinge...

— Unde zici că se dau efecte ?

— La rînd, la rînd ! Toţi sînt deopotrivă !

— Unde dracu' te bagi !

— Mai domol cu dracu', că-ţi trăsnesc una de te scoate cu picioarele înainte... Cu mine să nu te pui... Chit că ai eghileţi...

— Ce te iei, mă, de eghileţii mei ?

— Fac ceva pe ei.

— Lasă gura.

— Efecte ?

— Aiurea ! mormăi dezamăgit cîntăreţul cel răguşit. E... despre locomotive...

Vorba lui fu primită cu o pleasnă de înjurături şi rîndul se risipi îndată.

— Ce mai pui de lele şi Foka al nostru ! pufni cu admiraţie un cazac, ştergîndu-şi faţa năduşită cu capela. Noi ne îmbulzeam la efecte şi el îl ospăta cu colţunaşi pe Iakov Lukici, ba

a lins şi el niţică smîntînă. Care-i ăla de l-a rugat să scornească ceva pe nepregătite ?

În încăperea telegrafului, telegrafistul, lipit de perete, bolborosea vorbe jalnice şi fără şir, ca prin somn, ori la beţie. În faţa privirilor lui înholbate de groază jucau bărbi, mustăţi năclăite, chipuri năduşite cu ochi de nebun şi guri căscate în răcnet... Lăboiul soldatului care părea mai mare peste ceilalţi se întinse spre beregata telegrafistului.

— Te-ntreb pentru ultima oară, ne dai locomotive, ori ba ?

— O să ţi le smulgem cu carne cu tot.

— Noi tot plecăm.

— Ne-a ajuns focul ţigării la deşte !

Gîtul lui subţire de gînsac se smucea, vrînd parcă să scape din strînsoarea gulerului tare, buzele-i livide tremurau.

— Tovarăşi... Dragii mei... Doamne Dumnezeule... Şi eu ţin cu noul regim... Am militat, posed acte doveditoare... Locomotivele nu depind de mine.

Glasurile izbucniră în cor :

— Asta s-o spui lu' mutu.

— Lasă-te de iordane cu noi.

— Locomotive să te faci !

— Vrei să trăieşti, ori să mori ?

— Trebuie să-ţi dai silinţa pentru mujici, că doar mănînci pîinea noastră, a mujicilor.

— Chefuri, ai ? Baluri, ai ?

— Toţi v-aţi vîndut burjuilor.

— Se-ngroaşă gluma ! În cinci zile n-am făcut nici două verste...

— La ce să ne mai tîrguim cu el ?! Eu zic să-l scuturăm olecuță și să vezi cum scoate el locomotivele.

— Fraților ! Aveți cuvîntul meu de onoare...

Mînia mocnea în privirile soldaților. Mîinile se întindeau să ia sufletul telegrafistului. Bumbii lucioși de pe tunica acestuia picară grindină.

— Zi, mă, ne dai locomotive ?

— Fraților...

— Stai colea jos, cîine, și bate o depeșă la Baku. Spune-le prin *Morzu* să trimită locomotive.

Dacă în locul telegrafistului ar fi fost pișicherul de Foka, s-ar fi repezit plin de zel la *Morzu* și, cu toate că firele erau rupte de mult, ar fi zgîlțîit zdravăn aparatul și l-ar fi întors pe toate părțile, apoi, ca și cînd i-ar fi dat prin cap ideea salvatoare, s-ar fi năpustit la telefon. Ar fi smuls receptorul din furcă și, deși telefonul amuțise de cine știe cînd, și-ar fi luat o mutră fioroasă, i-ar fi făcut albie de porci pe ștabii din Baku și i-ar fi somat să-i trimită urgent patruzeci de mii de locomotive. Îmbătați cu apă rece, soldații l-ar fi omenit cu mahorcă, și-ar fi căinat viețișoara amară și-ar fi plecat în liniște, fără tărăboi. Iar mai tîrziu, poate ar fi intervenit ceva care să împrăștie norii. Telegrafistul era însă un naiv și n-avea darul scornelilor pe loc. Cînd i-au spus „să bată o depeșă la Baku", el a desfăcut brațele a neputință, și închipuirea înfierbîntată a soldaților

tălmăci asta ca pe un refuz de a le îndeplini rugămintea, de a-și da silința să-i ajute.

O voce care trăda deznădejde, hîrîi :

— Arde-l, Lukin ! Arde-l.

— Eh ! — și Lukin scuipă în căușul palmei. Stai că-ți arăt eu ție, patriotule, tu, război pînă la victorie ! Îl plesni. Telegrafistul se izbi cu moalele capului de peretele împestrițat cu afișele „Împrumutului libertății"

Deodată
bubui o explozie
și geamurile
sbucniră zob
zidurile gării se cutremurară.

Ca luați de vînt, se traseră toți din preajma telegrafistului și se bulucira afară pe ușă. Afară era o învălmășeală de nu înțelegeai nimic. Din fumăraia care învăluia peronul se auzeau gemete, glasuri înspăimîntate, apoi, răspicat, un ordin :

— Sotnia-a trei, ascultă comanda la mine ! Desfășurare în lanț, executa-a-area !

— Sanitar !

— Escadro-o-on, încăleca-a-rea !

— Ei, Kiriuha, unde-s ai noștri ?

Încet, încet, fumul se împrăștie.

Peronul era semănat cu trupuri — unele trîntite cu fața la pămînt, altele pe spate, cu răniți care se tîrau și gemeau. Sanitari alergau de colo-colo cu brancarde. Cîteva vagoane care staționau în fața peronului fuseseră smulse de pe șine.

Rezemat de un felinar tăciunit de explozie, un tunar scund şi îndesat, cu însemnele artileriei de cetate de pe Kara, îşi întindea cu pumnul sîngele de pe obrajii bucălaţi şi căta buimac la cipilica de lînă, făcută ferfeniţă, pe care o ţinea în mînă.

— Bine, da cum aşa... îngăima el. Doamne iartă-mă... E cipilica lui cea sură, sărmanul de el...

După ce se mai dezmetici, putu să povestească mai cu şir cele petrecute soldaţilor grămădiţi în jurul lui :

— Tunarul nostru Pancio a sărit în aer. Pe crucea mea... Am fost împreună pînă-n sat, după slănină, da n-am găsit nici de leac. Ei, dacă nu e, nu e. Golim noi o ploscă de vin şi o luăm agale înapoi. Mergeam frumos, cuminte, vorbind despre cum e acasă. Uitai să vă spui că Pancio ducea în cîrcă un sac plin cu grenade şi dinamită — zicea, bietul, că le ia acasă, să-i facă harcea-parcea pe burjui. Acuma, dacă n-am găsit slăninuţă, poate dibuim pe undeva niscaiva cîrnăciori, că ne pălise o foame... Da ghinionul, ghinion... În drum, mai dăm noi gata o ploscuţă, de eram aşa, cu chef, nu răzbiţi. Şi tot sfătuind între noi ca doi oameni la locul lor, fără să ne legăm de cineva şi fără să fim puşi pe tărăboi, ajungem la gară. Cînd colo, ce să vezi : vagonul nostru ia-l de unde nu-i. Alergăm noi încolo şi încoace, ce mai, nu e ! Pancio pufneşte : „Ăştia şi-au bătut joc de noi ! Uite vagonul — nu e vagonul !" „Curat bătaie de joc ! zic. Hai la impiegatul

de serviciu, să stăm cu el de vorbă — liniştit, frumos." Întrebăm în dreapta şi-n stînga cum dăm de impiegat şi ajungem — Doamne fereşte ! — chiar acolea unde stau acum. Deodată ne pomenim că sare un zurbagiu cu gura pe noi : „Ce staţi în drum, bă ?" şi-l pocneşte pe fîrtatul meu cu ceainicul peste ghebul din spate. Pancio, care ştiţi ce-avea acolo, începe să fîsîie şi... a făcut explozie... Numai cipilica asta a rămas de el. Şi ce grozav flăcău era — Doamne, Doamne ! Mi-aduc aminte, acasă, în sat, cînd ieşeam noi doi pe uliţă şi cînd prindeam a zice înfrăţit din nou două armonici, ehei !

În jur — exclamaţii de mirare, de părere de rău, sudălmi. Cipilica aia cazonă, năclăită de sînge şi cu smocuri de păr roşcovan lipite de ea, trecea din mînă în mînă.

În munţi, puştile şi tunurile amuţiră.

În cîntec şi în sunet de tamburine, cazacii se întorceau de la luptă. Căciuli mari, căptuşite cu blană de cîine, cuşme kurde, chipuri aspre, arse de vînt, şiraguri de dinţi zdraveni, ochi care mai scăpărau încă de încordare şi focul luptei.

De la luptă voinicească
Se întorc cazacii acasă !
Hei, hei, de la luptă
Se întorc cazacii acasă...

Aduceau cu ei cai tătăreşti, gingaşi ca zorii. Prizonieri nu aveau, fiindcă în drum îi trecuseră pe toţi prin sabie. Soldaţii îi întîmpinară cu o furtună de urale.

Eşaloanele care aveau locomotive se smulseră din loc şi, zăngănindu-şi fierăria, porniră în goană spre soare-răsare. Eşaloanele fără locomotive rămaseră să flămînzească în gara devastată.

La Baladjarî, linia blocată.

Aici se strînseseră ca lăcustele vreo sută de mii de oameni, arătînd ca nişte cerşetori, din diferite unităţi şi gubernii. Locomotivele erau pe sponci, drumurile — primejdioase, totuşi ţineau musai să plece.

În vagoane, înfăşuraţi în burci şi cojoace, dormeau sau leneveau cazaci şi turkmeni smoliţi de soarele darnic al Mesopotamiei. Caii lor se înecaseră în nisipuri, pieriseră în lupte şi tot ce le rămăsese de la ei erau căpestrele, frîiele şi fălcelele şeilor. În jurul focurilor îşi uscau ţoalele sau moţăiau soldaţii din corpul expediţionar al generalului Baratov. În cei trei ani negri şi nesfîrşit de lungi, ei bătuseră toate drumurile şi cărările de la Caucaz pînă la poziţiile Mosul-Djal şi înapoi. În timpul acestor marşuri, unii nici nu văzuseră pîine adevărată, cît despre apa bună şi curată de băut îi uitaseră şi gustul. Gingiile mîncate de scorbut le zemuiau ca de coptură, malaria tropicală le răsucea ciolanele zdravene de mujici, buboaiele şi tot felul de spuzeli le mîncau pielea scorojită de arşiţă... Rămăseseră de pomină pentru ei noroaiele de netrecut ale Urmiului, colţuroasele stînci ale Kurdistanului, nisipurile adînci ale şarifhanului !... Tot amintiri depănate mocnit

şi în silă. Flăcările smulgeau din întuneric cînd ferecătura unui pat de armă, cînd cîrjele de bambus ale vreunui rănit, cînd o pereche de ochi cu căutătura sălbatecă şi ca încrustaţi pe faţa omului suptă de foame.

Prin eşaloane hohoteau şi se tînguiau armonici, răsunau cîntece pline de foc. Printre linii îi mai ardeau cîte o rusească sau căzăcească ce aveau darul să trezească o bucurie înfrigurată în ochi şi să mai însenineze chipurile tăbăcite de soare şi de ger. Tropăiau, chiuiau, îşi pocneau palmele bătucite ca să-şi amăgească dorul, foamea, frica, deznădejdea...

În zare, oraşul Baku îşi licărea luminile mascate, vii. Celor din Baladjarî le era frig, foame şi urît. Se duceau, pîlcuri, la oraş, dar nici acolo nu se găsea pîine.

Un vînt năprasnic bătea dinspre mare şi se năpustea cu geamăt lugubru asupra munţilor.

Din oraş, veneau şi ziua şi noaptea, în trăsuri şi maşini, agitatori trimişi de toate partidele.

Soldaţii îi ascultau pe toţi cu luare aminte, dar ciuleau bine urechea mai mult ca să dibuiască în valul de elocinţă presărată cu invective vreo veste din patrie : în Rusia au răsturnat Constituanta ; în Rusia mujicimea le dă la cap moşierilor ; în Rusia îşi dispută cu îndîrjire puterea două tabere — bolşevicii şi burghezia ; în Caucaz, oamenii strigă „Jos ghiaurii", în părţile cecenilor tot bogătanul şi tot haraminul îşi are partidul lui şi toţi se măcelăresc între ei, inguşii au ridicat steag alb în semn de

supunere, iar Daghestanul se predă Islamului şi Turciei...

Locomotivele răcniră scurt. Fără a sta să mai asculte sfîrşitul unei lungi rezoluţii de sprijinire a bolşevicilor, soldaţii se risipiră ca potîrnichile, strigînd din fugă: „E bine! Aşa e! Jos războiul!"

Trenurile se desprindeau din ghemul de garnituri şi ţîşneau în cîmp deschis. De la ultimul vagon pînă la locomotivă era întinsă o frînghie cu un clopot la capăt. Se dormea iepureşte. La cea mai mică alarmă, se porneau toate dintr-odată: clopotele, împuşcăturile, sirenele locomotivelor. Respingeau atacul şi goneau mai departe.

În zgomotul roţilor
perindarea gărilor
haltelor
feţelor
zilelor
nopţilor...

Umpleau gările de o larmă veselă, de ziceai că toată oastea asta s-a îmbătat.

— Care regiment?

— Cinşpe infanterie. Da matale?

— Doi zaporojan.

— Acasă?

— Îhî.

— Din ce staniţă?

— Platnirovskaia.

— Iar noi, tăicuţă, sîntem chiar din Rusia. Gubernia Kursk, judeţul Graivoron... Ne ducem să-i zobim pe burjui.

— Doamne ajută.

În stînga se zbîrleau munţii Daghestanului, iar în dreapta, cît zarea, îşi unduia coamele albastre Caspica...

La Hasav-Iurta le ieşiră în întîmpinare nişte săteni. Împleticindu-se în tohoarce, alergau de-a lungul trenului văicărindu-se cît îi ţinea gura:

— Scapă-ne, frăţie! Nu ne lăsaţi!

— Da ce-aţi păţit?

— Nu mai putem îndura de ceceni. Ne pradă, ne omoară.

Numaidecît făcură miting şi hotărîră să le vină într-ajutor. Toate astea se petreceau în puterea nopţii. Fără să descarce tunurile de pe platforme, slobozîră cîteva obuze în direcţia munţilor. O ceată de voluntari năvăli în aulul din apropierea liniei ferate. Aulul arde, trosneşte, ţîşnesc jerbe de scîntei, nevestele şi copilaşii bocesc, cecenii trag, nu se lasă, pînă la ultimul om.

Se învîrtiră cu ţăranii, dîndu-le arme pe grăunţe şi plecară mai departe.

Trupul mătăhălos al sobei era încins la roşu. Pe pereţii afumaţi ai vagonului jucau învăpăieri fierbinţi. Oamenii dormeau, unii ghemuiţi pe podea, alţii de-a-n picioarele, care cum se pricepuse să-şi chivernisească puţinul loc. Toropit de căldură şi de lărmuirea monotonă a roţilor, Maxim dormea pe laviţa de sus, cu sacii în braţe. Avu un vis. Se făcea că e la arie. Bătînd cadenţat, treierătoarea înghite lacom snop după snop; boabele se scurg suşuind în

ţuhali ; prin pulberea amăruie de pe arie, ţinînd un snop în braţe, pluteşte Marfa ; soarele arde, Maxim simte în întrega lui fiinţă un geamăt şi un tremur care îl pătrunde pînă în fundul rărunchilor...

Către ziuă, trenul se smulse îmbrăţişării de piatră a Caucazului, încet-încet munţii se trăgeau în urmă, iar în faţă se aşternu, clăbucită de nea, stepa Mozdokului...

Uu-uu
uu
u
uuu...

— Scăparăm de blestem. Uite-o, Rusia !

Iureş de zile burzuluite.

Foc... Fum... Colbăraie...

Cu cît se depărtau de front, cu atît îşi făceau mai rău de cap. În gările devastate îşi încălzeau singuri cazanele cu apă pentru ceai, singuri sunau plecarea, expediind fără zăbavă toate trenurile în toate direcţiile : mînă !

Pe distanţa Hasav-Iurt — Mozdok — Groznîi, linia era demontată în mai multe locuri. De-a lungul terasamentului, ca nişte jucării stricate în fel şi chip, zăceau trîntite pe o parte, cu roţile în sus, ori aşezate în cap, locomotive, vagoane, cisterne. Pe urmele echipelor volante şi a unităţilor de geniu, trimise să repare linia, se furişau ca nişte şacali bande de pleşcari care desfăceau din nou şinele şi aruncau cît colo traversele. Locomotivele cînd goneau nebuneşte, fără să încetinească la cotituri şi la coborîşuri — iar vagoanele se smuceau în lături şi

soldaţii se izbeau de pereţi, cădeau de pe acoperişuri şi tampoane, — cînd se opinteau gîfîind din răsputeri, abia-abia să tîrască nişte garnituri kilometrice, împotmolindu-se adesea şi pentru multe ceasuri în troiene nalte pînă la brîu. Unele unităţi căzăceşti înaintau călare ; altele, în formaţie de marş, luînd toate măsurile de prevedere ; unii o porneau pe linia ferată trăgînd după ei vagoanele goale, sperînd să facă rost undeva de o locomotivă. Aceştia erau în cea mai mare parte din Siberia, ori din guberniile centrale şi nordice. Îşi făceau pe bună dreptate socoteala că de mers cu trenul tot trebuie să meargă şi că un vagon nu se lasă din mînă.

Nopţile, cerul era luminat de o pălălaie înfricoşătoare ce răzbătea prin vălătuci de fum negru : ardeau încă din vară sondele de petrol din Groznîi.

Pe tot cuprinsul Caucazului se încingea aprig războiul de clasă, naţional şi de castă. Fuseseră dezgropate obidele vechi peste care crescuse de mult iarba uitării. Mîna nemîncatului se întindea spre beregata ghiftuitului. Pe drumeagurile şi potecile munţilor se încropeau pîlcuri de călăreţi. Terekul, Osetia, Inguşetia, Cecenia, Karaciai, Kabarda Mare şi Kabarda Mică erau perdeluite de fumul bătăliilor în care scăpărau focuri, săbii şi junghere — fumul unui cumplit pîrjol al urii şi cruzimii. Se înfierbîntaseră binişor şi staniţele, care se uitau chiondărîş spre oraş şi străşniceau cu săbiile

pe muntenii cu care odată, demult, se avuseseră rău.

În aule se ţineau lanţ mitingurile furtunoase.

În gări, bazaruri şi pieţe, călăreţii din Divizia sălbatică, întorşi de pe front, zbierau cu mîna pe prăselele pumnalului :

— Ţar curva ! Ţar nu trebe, pămînt trebe !... Cazac curva ! Cazac nu trebe, război trebe ! Pămînt a noastră e, apa a noastră e, Caucaz a noastră e...

Şi din nou, întocmai ca în vremurile de demult, staniţele îşi trimiteau la păşunat turmele şi cirezile sub străjuirea unei liote de cazaci înarmaţi, puneau posturi de pază pe măguri şi în dreptul vadurilor, iar muntenii prinşi pe pămînturile cazacilor erau căsăpiţi pe loc şi cîteodată tîrîţi cu funia de gît pînă în marginea ocinei căzăceşti, unde îi sminteau în bătăi şi, înainte să-i lase să plece, mai mult morţi decît vii, îi dăscăleau :

— Mă, roade-zgîrci ! Bagă bine la glagorie şi s-o spui la copii şi la copiii copiilor tăi. Ăsta-i hotarul. Dacă mai pui piciorul pe pămîntul meu, ţi-l tai, Paştele cui te-a fătat ! 'ţeles ?

Karaulov, locţiitor de ataman al oastei căzăceşti de pe Terek, deputat în Duma de stat, lansă următorul cuvînt de ordine :

— Cazacii şi caucazienii din munţi sînt fraţi. Ei sînt stăpînii Caucazului. Să măturăşim cu biciuşca de pe pămîntul caucazian mujicimea şi golănimea de la oraşe.

Luptătorii de pînă în ajun dădură peste Karaulov în gara Prohladnaia („Ce-i cu locomotiva aia înhămată la un singur vagon ! ?"). Înjurături, vorbe.

— Păi de ce, don'ataman, îi oblojeşti pe cazaci, burjuii îşi sparg bojocii pentru ţar, da la noi, ăştia, mujicii, nu se gîndeşte nimeni ?

— Ţîbî de-aici, diavolilor ! îi repezi un zdrahon de cazac moţat, ordonanţa atamanului. Nu faceţi gălăgie. Excelenţa-sa doarme.

Soldaţii, parcă nici n-ar fi vorbit cu ei. Dimpotrivă, se porniră să ţipe şi mai dihai :

— Să ne spuie nouă don'ataman, de ce bagă zîzanie între asiatici şi ruşi, între cazaci şi muncitori, între ţărănime şi căzăcime ? Cînd o să se sfîrşească ticăloşiile astea ?

În clipa aceea apăru într-un suflet un alt cazac. Fluturînd în mînă un multicolor mănunchi de depeşe, aruncă din fugă mecanicului : „Dă-i drumul !", şi se făcu nevăzut în vagon.

Locomotiva şuieră şi pufăi a plecare, dar soldaţii stăteau zid de-a curmezişul liniei. Nici gînd să facă loc.

— Şi la ce să se preumble don'ataman singur-singurel cu o locomotivă, iar noi să nu putem pleca unde avem zor ? La ce domnia lui şi alţi învîrtiţi din spatele frontului să puie pe ei şunci şi osînză, iar nouă, de chin şi de foame, să ne curgă şi ultima pielicică de pe oase ?

Tîrşindu-şi piciorul rănit, un invalid îşi croi drum printre oameni, ridică cîrja şi începu să

izbească cu sete în peretele lăcuit al vagonului. Chipul lui scofîlcit era schimonosit de furie.

— Ieşi de-acolo, bestie! Ieşi, curva dracului!

— Ieşi! strigară şi ceilalţi. Ieşi, să plecăm noi!

La o fereastră apăru atamanul. Arăta adormit şi ursuz. Un timp privi în tăcere la soldăţimea ce se agita furioasă, apoi întoarse capul pe jumătate şi aruncă ordonanţelor o poruncă.

— Mitralieră? făcu invalidul ca din gură de şarpe şi, sprijinindu-se în cîrjă, o şterse şontîc de acolo.

Într-adevăr, mulţi văzură ivindu-se prin fereastră ţeava unei mitraliere... Atunci, soldaţii — toţi cîţi se aflau în gară — îşi smulseră ca un singur om armele pe care le purtau în bandulieră şi traseră foc după foc în vagonul albastru. Aşa a avut parte de moarte atamanul Karaulov. Şi iată-l azvîrlit pe peron, laolaltă cu ordonanţele. Soldaţii se buluciră în vagonul ciuruit, iar care nu încăpu înăuntru se cocoţă pe acoperiş. Un cazac tinerel apăru sus, pe locomotivă, şi dă-i cuvîntare:

— Domnilor soldaţi... Şi dumneavoastră, şi nouă, ni s-a urît cu războiul... Voi aţi şters-o de pe front şi regimentul unu al nostru din Piatigorsk s-a cărăbănit şi el pînă la ultimul om. Ticăloşi sînt şi generalii voştri, şi atamanii noştri, şi comisarii de la oraşe. Nu vor să ne audă păsul, nu vor să ne usuce lacrimile. De azi n-o să mai vadă de la noi în vecii vecilor supunere şi închinare! Ei umblă cu tot dinadinsul să ne învrăjbească, le crapă măseaua să îmbibe pămîntul cu sîngele poporului. N-o să le meargă! Ei sînt puţini, noi sîntem mulţi! Să le smulgem epoleţii şi decoraţiile, să le facem de petrecanie la toţi şi să ne ducem pe la căşile noastre să plugărim, să bem şi să ne drăgostim muierile.

Atare vorbe le merseră tuturor la inimă şi soldaţii şi cazacii se legară fraţi.

...La cîţiva paşi dădeau tîrcoale hoţeşti în jurul platformelor cu tunuri nişte kabardini cu cuşme înalte şi cu gîrbaciurile în mînă. Strecurau priviri temătoare în ţevile lustruite ale tunurilor, pipăiau cu nesiguranţă de ageamii chiulasele, afeturile, scuturile.

— Rus, vinde?

— Ia-l.

— Cît?

— Cît poţi duce.

— De ce rîde de mine?

Kabardinii se ghemuiau roată pe vine şi ţineau sfat, mormăind ceva de-a valma şi plescăind din limbă. Apoi mai cercetau o dată tunurile, vrînd să se dumirească mai bine.

— Soldat, tunul tragem? Bomba estem?

— E gata încărcat. Stai colea să văd dacă-ţi nimeresc căpăţîna.

— La mine căpăţîn una, păcat căpăţîn meu. Trage colo, la munte.

— Ia te uită, drace, pricepi, va să zică!

— Vinde tun?

— Păi ce să faci tu cu el?

— Trebe tun, tare trebe. Inguşi parşiv, ceceni parşiv, adîghe parşiv, natuhai parşiv... Ehehe, mult parşiv şi colo, şi colo. Vinde tun, razboi facem.

— Ia-l.

— Cît ?

— O rublă chilo.

— De ce rîde de mine ?

Se tîrguiră aşa pînă la căderea întunericului... Noaptea, artileriştii cărară în vagoane miei cu picioarele legate şi rotocoale mari de brînză de oaie. Apoi numărară şi împărţiră, nu fără ciondăneală, arginţii de pe vremea ţarului. În răstimp, kabardinii dădeau jos tunurile, coborîndu-le uşurel, pe braţe, ca să facă cît mai puţin zgomot şi înhămau la ele caii lor puternici. Tunurile se urneau încet, huruind din scuturi, iar puţin mai încolo porneau în goană spre munţi şi se mistuiau ca luate de vînt în întunericul nopţii.

Maxim dădu o raită să audă ce mai spune lumea şi se întoarse în vagon. Se uită la bagaje — sacul cu efecte dispăruse. Îi rămăsese numai urna cu voturile soldaţilor.

— Fir-ar să fie ! se necăji Maxim. Zău dacă mai au pic de omenie. De sub nas te fură.

— Omenie ! mormăi un rezervist, mestecînd cu şart o bucată de slănină. Alaltăieri, lîngă Derbent, nici nu şi-au ridicat răniţii.

Maxim se lăsă amărît pe urnă.

— Ruşine ! Aşa o s-ajungem să ne furăm şi căciulile din cap. Cu o libertate ca asta, care nu ne cinsteşte şi nici nu ne prieşte, o să ne pomenim în partidul ţigănesc.

— Că bine zici, îi dădu dreptate rezervistul, şi trase cu ochiul spre urnă. Ce ai acolo ?

— Glasuri.

— Ce-e-e ? !

— Voturile soldaţilor.

— Aha... Mda, dom'le, straşnic hambarul nostru... De şapte ani grîne ioc, dară porcii tot mai scurmă.

— Straşnic, şi nu prea...

— Eu gîndeam că faci niscaiva negustorie. Şi la ce-ţi folosesc voturile astea ?

— Sînt deputat. Trebuie să le duc la Constituantă.

— Te trezişi cam tîrziu, nenişorule. N-ai auzit ce spunea la Groznîi năsosul ăla ? Constituanta s-a dus. Ducă-se învîrtindu-se. De acum încolo, în toată Rusia bolşevicii-s călare, şi ăştia, frate, oho... O să-ţi găseşti beleaua cu ei c-ai întins-o din tranşee. Nu se sperie ei de mustăcioarele tale roşcovane.

— Tacă-ţi fleanca ! izbucni înfometatul Maxim, pironind cu ură mutra lucioasă de slănină a rezervistului. Îi bag eu şi pe bolşevici, şi pe menşevici, ba şi pe tine, ca să ştii ! Mie să nu-mi spui de tranşee. Pe mine m-a trimis regimentul. Oamenii mi-au încredinţat voturile lor, şi eu o să le predau acolo unde trebuie, aşa cum se cuvine.

Rezervistul dădu înapoi.

— Ce, mă, ai turbat ? Eu... ce mă priveşte pe mine...

Pe bănci
horrr...
Sub bănci
horrr...

Într-un colţ întunecos, un glas vesel comandă :

— Baterie, foc !

Şi dă-i, şi dă-i.

— Mai deschideţi dracului uşa, că ne sutocăm.

Mormăind o rugăciune, rezervistul se cuibări pe locul lui, pregătindu-se de somn. Curînd tot vagonul se puse pe sforăit, cu şuierături şi horăituri. La o staţie, Maxim lăsă în vagon un tînăr cu armonică : flăcăul se legă să le cînte fără vreo răsplată pînă la Armavir.

— Ia zi ceva, îl îndemnă Maxim, aşezîndu-se mai bine pe bancă. Cît am fost flăcău, am cîntat şi eu — aveam o saratoveancă* la trei rînduri, cu clopoţei... Dacă o auzeai, dădeai şi haina de pe tine.

Tînărul scoase armonica — o vechitură de livneancă** roasă pe la colţuri şi pe care o purta legată într-o faţă de masă — îşi potrivi cureaua pe după umăr şi întinse larg burduful, risipind puhoi de triluri răsunătoare.

Soba se răcise. Frigul şi armonica tulburau somnul oamenilor. Hîcîind, tuşind, căscînd se

---

* Armonică făcută de meşterii din oraşul Saratov.

** Armonică cu un singur rînd de clape, făcută de meşterii din oraşul Livnî.

ridicau într-o rînă sau în capul oaselor, îşi răsuceau cîte o ţigară şi ascultau cu vădită plăcere. Armonica le spuse povestea atamanului Stenka Razin, le istorisi despre viaţa amară a edecarilor. După ce luă la rînd toate jocurile şi valsurile pe care le ştia, toate cîntecele pe care şi le amintea, flăcăul puse armonica la o parte şi văzu de sobă. Nu trecu mult şi prin fumul rece, vineţiu, ţîşni o flacără. Focul începu să duduie în burlane, topind tăcerea. Un scundac de majur, pistruiat şi înţepat la vorbă, îi strigă cîntăreţului din armonică :

— Mă, tu, şapcă din şapte foale şi-o copcă, de unde eşti ?

— Eu ? Din Armavir.

— Care va să zică, mătăluţă cînţi să se veselească norodul.

— Păi, viaţă de zugrav : o zi munceşti, o săptămînă usuci.

— Da tu, pe unde-ai fost... Îşi încheie vorba cu nişte măscări pişcătoare.

Cineva rîse, dar flăcăul i-o întoarse pe loc.

— De te crezi aşa dibaci, bagă mîna în nădragi, prinde un păduchi de cap şi îndeasă-l în proţap, şi să mi-l ţii aşa o oră pînă-o croncăni vreo cioară.

După un nou schimb de şfichiuiri usturătoare, majurul, care pesemne că ajunsese la fundul sacului se lăsă păgubaş. Flăcăul îşi rezemă armonica de un genunchi şi, prefirînd uşurel clapele, dădu să povestească cum a petrecut la nunta soră-si, de unde tocmai se întorcea. Dar glasuri

în care se simţea invidia şi o tainică obidă îi curmară vorba :

— Chiar c-a meritat să luptăm acolo unde-am luptat...

— Noi la război, iar ăştia se înfruptă din toate...

Înveselit de amintirile-i plăcute, flăcăul îşi ridică poala podiovcăi şi lovi voiniceşte duşumeaua cu cizma roasă, de lac, arătînd prin întreaga lui înfăţişare că ar porni să joace şi aici, acum.

— Ascultaţi ce vă spui, oameni buni : anii trec, anii zboară, de nu bei, de nu iubeşti, ehei, ce rău o să-ţi pară ! Praf şi pulbere i-am făcut pe toţi flăcăii de-acolo, ăi ce se grozăveau că ţin la joc. Uite, îmi furnică şi acum în călcîie... Tînăr sînt, fără nevastă sînt, uzina s-a închis — ce altă treabă am decît să petrec şi să scotocesc munţii şi văile cu arma în mînă !

— De ce n-ai venit în Turcia ? Acolo aveai unde scotoci.

— Ce-am eu cu turcii ? Eu umblu după ăia de-s contra. Cum găbjesc pe cîte unul, poc ! şi gata. Iacă trei luni de cînd ne tot dau de lucru.

— Cine zici, măi feciorule, că vă dă de lucru?

— Păi, căzăcimea, ofiţerimea... Ba pornesc o răscoală — trăiască contrarevoluţia ! — ba se pun în grevă, şi-atunci nici un firicel de grăunte nu mai pleacă din staniţă la oraş ; da-i vorba că nici noi n-avem chef să crăpăm aşa, prosteşte.

— Zi aşa, eşti din gărzile roşii ?

— Da, chiar aşa.

— Ia spune, ce hram purtaţi voi, ce urmăriţi ? Zvonuri am auzit noi destule de cînd tot umblăm, numai că nu ne-am dumirit...

— E simplu. Sîntem pentru soviete şi pentru bolşevici... Programul nostru, tovarăşi, e cel mai just, mai radical...

— Aha...

— Aşa va să zică...

— Da' cîtă pîine vă dă ?

— Smîntîna, dulceţurile şi tot ce-i pe lume e-al nostru... Tovarăşul Lenin chiar aşa a şi spus : jefuieşte-i pe jefuitori, bagă-i în mormînt pe rechinii clasei burgheze. Asta-i !... Pîine primim opt sute de grame de căciulă, zahăr o sută de grame, un borcan de conserve, iar solda e deopotrivă pentru toţi — de eşti comandant sau ostaş primeşti aceeaşi soldă şi aceeaşi cinstire.

Un soldat vîrstnic, cu faţa lătăreaţă şi ciuruită de vărsat, se apropie de el şi, mai mai să-i vîre în ochi degetele răşchirate, îi spuse sfătos :

— Nu după program trebuie să trăiască omul, ci după dreptate...

Încet-încet intrară şi ceilalţi în vorbă. Nu puteau cădea la învoire care partid e cel mai bun. Unii voiau un partid care să îngăduie omului de rînd să ridice ochii ; alţii, că întîi şi întîi trebuie să înveţi să umbli pe pămîntul ăsta ; în sfîrşit, alţii nu aveau nevoie nici de partid, nici de altceva, atîta doar să se vadă ajunşi acasă, să-şi strîngă copilaşii la piept şi să se prăpăstuiască peste femeia pe care o ţinea cu cununie... Unii strigau una, alţii alta, iar flăcăul cu armonica o ţinea tot pe-a lui.

— Toate partidele, zicea, s-au prins în hora revoluţiei, numai că fiecare vrea să joace în legea lui, aşa cum vrea el... Împuţiţii ăia de eseri, nimic de zis, sînt un partid bun ; nici scîrbele de menşevici nu-s de lepădat ; da tot dracii de bolşevici sînt mai buni... Eserii şi menşevicii una ştiu şi una trăncănesc : „Cătinel, tovarăşi, cătinel !" Iar noi, odată hăulim din adîncul băierilor : „Dă-i bătaie, bagă-n viteză !" Strigarea asta a noastră a trecut ca un bici de foc peste întreaga Rusie — muncitorul a sărit să dea la cap burgheziei, ţăranul să răşluiască moşierimea, iar voi... voi aţi spart frontul şi aţi întins-o acasă... Partidul nostru bolşevic, tovarăşi, e-o bogăţie de partid. Partid unde nu găseşti un borţos nici de leac ; partid fără abţibilduri, partid al muncitorilor, soldaţilor şi al celor mai săraci ţărani. Vă chem, tovarăşi...

— În spatele frontului, toţi faceţi pe eroii ! ţipă piţigăiat majurul cel colţos, isprăvind cu strănutatul după o priză de tabac. V-aţi băgat prin fabrici şi uzine ca vrăbiile în zmeuriş şi cirip-cirip : „Război pînă la victorie !". În ăşti trei ani aţi cîştigat cu ghiotura, lucrînd pentru front. Iar acum, că vă vine la socoteală, aţi cîrmit-o : „Tovarăşi în sus, tovarăşi în jos"... Da cînd ne frigea pe noi gerul în văgăunile şi în munţii Kurdistanului, voi unde eraţi ? Da cînd ne secera scorbutul şi exantematicul, voi unde eraţi ? Ne-aţi auzit vaietele ? Ne-aţi văzut lacrimile ?

— Să nu ne vărsăm veninul unii pe alţii, se amestecă în vorbă Maxim. Trăim nişte timpuri...

— Oho ! Şi încă ce timpuri ! sări flăcăul cu armonica. Poporul a prins suflet. Fiecare a simţit puterea ce musteşte în el. Ieri, aţi fost voi pe front, azi, sîntem noi. Voi v-aţi vărsat sîngele acolo, da şi mai mult o să curgă dintr-al nostru : front e în tot oraşul, în tot satul ; de prin toate găurile, de prin toate crăpăturile scoate nasul contrarevoluţia... Pe voi v-a mînat cu ciomagul pe front, iar la noi la uzină juma din muncitori, ba şi mai mulţi, s-au înscris voluntari şi drept de la miting, hăulind, au plecat la luptă. Au mai venit şi alţii în detaşamentul nostru, numai că mulţi de-alde ăia de prin mahalale au făcut-o nu pentru idee, ci cu gîndul la jaf... Ei, un ceas bun şi ocupăm prima staniţă. S-a iscat o hărmălaie ! Împuşcături, bocete — sătenii ziceau că-i sfîrşitul lumii — tot norodul aleargă, o vacă a crăpat de spaimă... Întîi şi întîi ne apucăm să confiscăm armele şi să facem percheziţii. Taman atunci Krîlenko dăduse decretul să fie împuşcaţi ăia cu mîna lungă. Am pus la gard pe un şmecher de ăsta. S-a rugat să i se dea ultimul cuvînt. I-au dat. Degeaba, de frică n-a putut scoate o vorbă. L-au împuşcat. După aia, percheziţiile s-au făcut cinstit, nimeni n-a mai încercat să şparlească ceva. Înnoptăm în staniţă, iar dimineaţa primim ordin : „Scoateţi bateria, retrăgeţi-vă pe poziţii dinainte pregătite". Bucuroşi, ne luăm calabalîcul şi ne retragem. Pînă seara, doi dintre ai noştri s-au curăţat — au mîncat pîine cu stricnină, spuneau doctorii. Cu pîinea aia ne-au ospătat cazacii. Ticăloşii...

— Iară ! oftă unul. Prea o tot ţinem într-un război şi nu se mai isprăveşte... Şi zi, taică, nu te-apucă groaza cînd rus pe rus...

— E drept că la început ţi-e nu ştiu cum, vorbi tînărul din garda roşie, da pe urmă şi mai cu seamă la mînie, nimica nu mai simţi... Pe cazaci e greu să-i dovedeşti, ăştia-s deprinşi cu armele de cînd le-au dat dinţii, pe cînd ai noştri, afumătura din fabrici şi uzine, îşi pun nădejdea mai mult în pumni. Uite, lîngă staniţa Otvajnaia ne-a atacat o sotnie de cazaci, da nu erau pe cai. Noi stăm pitulaţi în tranşee şi tragem. Cazacii dau buzna înainte fără să se aplece măcar. Noi tragem, tragem de zor. Ei, nimic. Năduşeala curge şiroaie pe noi, tragem şi tragem, ce folos, că uite-i la cîţiva paşi, strigă „ura" şi-şi învîrt săbiile deasupra capului. E lată, ce mai încolo şi încoace ! Cînd vedem noi aşa, sărim afară din tranşee, apucăm puştile de ţevile încinse, ne repezim la ei şi croieşte-i cu paturile peste moţuri... Dintre ai noştri, au rănit şase, iar pe lăcătuşul Kolka Muhin l-au hăcuit cu săbiile. Da şi noi le-am arătat, de ne-or fi ţinînd minte şi azi.

Soldaţii se înghesuiră în jurul flăcăului, năpădindu-l cu întrebări despre Rusia : dacă se mai poate ajunge cu trenul în cutare ori cutare gubernie, unde şi de la cine o să primească ce n-au primit din soldă, cine îi dezarmează pe soldaţii veniţi de pe front şi de ce ?

— Noi îi dezarmăm.

Vociferări, înjurături.

— Ete-te... Da ce, voi ne-aţi înarmat ?

— Şi mă rog, cu ce drept îmi iei arma mie, care poate vreau şi eu să mă bat cu burjuii ? Eu care...

— Domol, oameni buni. Staţi puţin să vă lămuresc... Armele le împărţim trupelor noastre revoluţionare şi le trimitem, o dată cu salutul nostru, pe frontul Rostovului. Pe Don au ridicat capul împotriva revoluţiei generali, ofiţeri, iuncheri. Pe Don e război în toată legea. Dacă n-o să ne predaţi nouă armele, oricum, mai încolo, prin părţile Kubanului, o să vă dezarmeze colonelul Filimonov.

— Las' că-i luăm noi piuitul ! De unde mai răsări şi ăsta ? Că doar am dat destui de-a dura.

— Totul e simplu ca bună ziua : la noi e puterea sovietelor, iar la cazaci, puterea cadeţilor... Ţinuturile Donului, Kubanului şi Terekului nu-i recunosc pe bolşevici... La noi sînt sovdepuri —soviete de deputaţi — iar la ei, cercul căzăcesc şi Rada independentă. Ei tremură pe grămăjoara lor de rahat, iar noi strigăm : „Toată Rusia e a noastră..." Filimonov e marele ataman al oastei căzăceşti din Kuban. El vrea să unească cercul căzăcesc cu Rada din Kuban, iar ăştia duc nu ştiu ce tratative cu Rada ucraineană. Noi însă nu vom îngădui în ruptul capului mustăria asta... Aşa că, odată şi odată, tot o să ne luăm în colţi cu ei. De pe acum, chit că nimic nu se petrece la lumină, sînt lupte peste tot : în Taman, în Kuban, pe Don... Voi cum vorbiţi cu ăi mari ?

— Cu „domnule", răspunseră soldaţii în cor.

— S-a zis cu domnii... Potrivit decretului trebuie să vă spuneţi între voi „tovarăşe".

— Domnule... tovarăşe... nouă ne e totuna, numai de ne-ar plăti ce mai avem de primit din soldă şi ne-ar da ceva pîine pentru drum...

Maxim ciocăni cu degetul îndoit în urna cu voturile şi întrebă :

— Şi noi, ce, geaba am votat ?

— Geaba, neamule.

— Cum aşa ?... Un regiment întreg de oameni nu poate să se păcălească !

— Toată Rusia s-a păcălit, frăţie... De mult trebuia...

Nechezatul locomotivei puse capăt discuţiei. Uşile vagoanelor se deschiseră în întîmpinarea oraşului.

Deasupra acoperişurilor explodau şrapnele, undeva, aproape de tot, prinseră a meliţa nişte mitraliere : de pe malul înalt, din cealaltă parte a Kubanului, cazacii răsculaţi din staniţa Procinookopskaia trăgeau asupra oraşului.

Pe peron umblau de colo-colo luptători din gărzile roşii îmbrăcaţi civil şi înarmaţi pînă-n dinţi.

Trenul intră încet în gară.

Şir de vagoane prăfuite şi afumate, scîrţîind din coaste deşelate, zăngănind din lanţuri şi fierăria şubrezită... Părea că se arată un convoi de ocnaşi, osteniţi de moarte după o lungă etapă. Cîţiva soldaţi săriră din mers şi, bălăbănindu-şi gamelele în mînă, se repeziră după apă fiartă pentru ceai.

— Grenade ! Grenade ! răcni unul din gărzile roşii cînd văzu gamelele şi — ia-o la sănătoasa ! Ceilalţi îi urmară pilda, lepădîndu-şi din fugă armele şi centiroanele. În urma lor, un val de rîsete zgudui peronul. Fugarii se întorceau cu nasul în pămînt, căutîndu-şi armele, cartuşierele, galoşii.

Comandantul gării, cu mantua descheiată şi cu un pistol în mînă, ţîşni afară pe o uşă să primească eşalonul.

— Vă salut, zbieră el atît de tare, încît se aprinse la faţă, în numele... în numele Sovietului de deputaţi ai muncitorilor, soldaţilor şi ţăranilor din Armavir... Eroi ai Erzerumului... Apărători ai patriei noastre scumpe... Jos epoleţii ! Predaţi armele !

De cenuşii mantale
gara e cenuşie.
Hai, Rusie !

Şuierături, strigăte :

— Jos epoleţii !

— Depune armele !

— Epoleţi şi galoane, ia şi-azvîrle sub vagoane !

Stîlpii, gardurile, zidurile nu se vedeau de afişe, decrete şi apeluri către oamenii muncii din lumea întreagă :

T u t u r o r

Citeşte şi ascultă
Toate însemnele gradelor se desfiinţează.
Orice titulatură se suprimă.

Decorațiile se anulează.
Organizațiile ofițerești se dizolvă.
Ordonanțe nu mai există.
În gărzile roșii se introduce sistemul electiv.
Pace colibelor! Război palatelor!

Tovarăși!

Peste munții de cadavre ale fraților noștri,
Peste rîuri de lacrimi și sînge,
Peste ruinele orașelor și satelor,
să dăm mîna, tovarăși!
Baionetele în pămînt!
Lovește în împărați!
Lovește în regi!
Smulge-le coroana și capul!
Proletari din toate țările, uniți-vă!

Noii veniți se apucară să-și taie epoleții și galoanele, ce-i drept, mulți cu părere de rău: ăla e sergent, ălălalt plutonier major, altul are decorații — fiecare visase să apară în fața celor de acasă într-o ținută cît mai impunătoare.
Cazacii rămaseră în vagoane și nu voiau să predea armele. Gărzile roșii, printre care se amestecară și soldați dintre cei care înțelegeau situația, instalară pe pod mitraliere și le dădură ultimatum cazacilor: „Predați armele".
Deodată, alarmă:
urlă sirenele lumea aleargă
cazacii șovăie
și se predau.
Dinspre oraș se auzea: „Ura! Ur-ra!" De undeva erau aduși pe mantale răniți.

— Ei? Cum e?
— I-am azvîrlit îndărăt.
— Pierderi?
— A fost o bătălie ca pe frontul turcesc, cu tunuri, cu mitraliere, trei zile și trei nopți fără răgaz. Arză-i-ar focul de blestemați!

Maxim o porni să facă rost de pîine.
Magaziile manutanței fuseseră devastate. După ce rătăceau un timp cu foile de hrană în mînă prin fața subzistenței cu ușa bătută în cuie, foștii combatanți se scurgeau pîlcuri spre piață, înjurînd de supărare, ocărînd noile rînduieli și fluturînd de zor cămășile și izmenele scoase la mezat.
Nu se găsea pîine nici în oraș, nici în hală. Precupețele, zvîntate cu furatul, nu-și mai arătau nasul în piață, iar prăvăliașii ședeau la adăpostul ușilor groase de stejar, goleau samovare întregi de ceai și puricau cărțile sfinte, ca să știe soroacele, zilele și ceasurile rele toate cîte sînt.
În piață, veselie ca la bîlci.
Deși era încă tare devreme, pe tarabele goale soldații stăteau și se perpeleau la soare. Vînau păduchi și, înghițind în sec, vorbeau despre votcă: aflaseră de undeva că în gara Kavkazskaia unii băftoși pradă niște depozite de băutură.
Prin mulțimea înghesuită venea un bărbos din garda roșie. De pușca pe care o purta la umăr atîrna o legătură de covrigi, iar în baionetă avea înfiptă o bucătoaie de slănină. Cîțiva

cazaci tineri îi aţinură calea şi făcură roată în jurul lui.

— Neică, cumperi un ofiţer?

— Ce ofiţer?

— Ofiţer pe cinste de-al nostru, din sotnia a doua. Numai că pentru sărăntoci e-o adevărată pacoste. Pînă una alta, noi l-am arestat şi-l ţinem în vagon, sub pază.

— Păi, ce să fac cu el?

— Să-l împuşti.

— Da voi, ce?

— Noi n-avem nimic cu el.

În timp ce-l ţineau de vorbă, un cazac îi luă frumuşel slănina din baionetă şi covrigii, iar un altul îi şterpeli închizătorul armei.

— Şi zi, nu-l cumperi?

— Nu... La ce să împuşti unul cumpărat, că oricum, nu scapă el de mîna noastră...

— Ei, mergi sănătos... Da un' ţi-e închizătorul? L-ai băut?

Sare bărbosul — nu e!

— Hai, măi flăcăi, daţi-mi-l înapoi...

L-au mai necăjit cazacii cît l-au necăjit, dar pînă la urmă i-au dat închizătorul... pe un pac de mahorcă.

Tîrîră un băieţaş la judecata pieţii: furase unui soldat un sac în care avea omul o carte de cîntece şi o bluză ruptă. În dimineaţa aceea, apucaseră să mai omoare doi în piaţă: pe unul prins cu cărţi măsluite şi un sublocotenent. Dar de puştiul acela năuc de groază li se făcu milă. Îi traseră un frecuş şi dădură verdictul:

— Să cînte şi să joace în mijlocul pieţii pîn-la noapte.

Unul mai mucalit adăugă:

— Iar la noapte mai faci tu un pui de giol, numai vezi să nu te prinză.

Privirea caldă a copilului se lumină, dinţii lui albi scăpărară:

La arsenal, sus, în cazarmă,
Doi soldăţei sărmani tînjesc,
Şi-s amîndoi frumoşi şi tineri —
De libertate tot vorbesc...

Trecură iarăşi nişte răniţi. Unii sprijiniţi, alţii purtaţi. Flămînd şi cu gîndurile vraişte, Maxim rupse sigiliul de pe urmă şi schimbă la o femeie toate voturile fîrtaţilor pe o pîine de secară. Apoi, trăgîndu-se mai la o parte, se aşeză, rupse pîinea în două, vîrî o jumătate în buzunar, iar cealaltă jumătate o mîncă pe îndelete, ţinînd palma căuş dedesubt, să nu se piardă nici o firimitură.

Tărăboiul se aprinse de la nimica toată.

— Cum dai scrumbia?

— Douăzeci şi cinci.

— Pune-mi şi mie o pereche, de poftă.

— Iaca.

Scrumbiile învelite în foile cu voturile soldaţilor dispărură în mîneca mantalei.

— Ei, ostaş, bani nu-mi dai?

— Bani? Ce ai, tuşică, nu ţi-e bine? Că n-ăi fi vrînd să-ţi mai plătesc o dată?!

Precupeaţa îl luă la rost:

— Bănuţii mei, tîlharule!

— Pe mine mă faci tîlhar? se supără soldatul.

Ridică braţul şi

trosc! — o păli peste ureche.

Femeia veni de-a berbeleacul în noroi, ţipînd sfredelitor. Ca un făcut, i se rostogoliră din sîn două pîini mari, rotunde.

Soldatul scrîşni din dinţi şi răcni:

— Mă, ciumă de speculantă... Poporul, vai de sufletul lui cîte îndură, da asta cară în sîn o brutărie întreagă.

Cît ai clipi, pîinile fură împărţite şi înghiţite.

O dugheană pîrîi sub izbiturile paturilor de puşcă şi se dezlănţui vălmăşagul.

Baionetele se potriveau la toate lacătele. În doi timpi şi trei mişcări, tarabele şi dughenele fură la pămînt, iar mărfurile — salam, acadele, tutun, fructe — cumpărate pe capete. Fiecare se alese cu cîte ceva. Dar amarul celor trei ani cu atîta vărsare de sînge nu-l îndulceşti cu o acadea...

Se mai foiră ei pe acolo, vreo cîţiva mai dădură din gură şi pe urmă se îndreptară cete-cete spre oraş.

— Trebuie să fie pîine.

— Trebuie, că doar n-o fi luat-o vîntul, ce naiba!

— Nici ei nu-s proşti. Pricepi? Vor să-i flămînzească pe soldaţi...

— E pîine berechet. Gem pivniţele. Mi-a spus-o în gară un bătrînel... Da cică bolşevicii au vîndut toată pîinea nemţilor...

— Nu le merge, că tot o găseşte soldatul.

— De găsit, o găsim noi, numai să nu dăm de bucluc.

În oraş, flămînzii devastaseră cîteva brutării şi cu asta se isprăvi.

În gară — miting.

Cuvîntau nu numai partizanii diferitelor partide, ci oricine avea chef. Cine voia să asculte, asculta. Ceilalţi, veniţi la căldurică, ori ca să tragă un pui de somn, sforăiau pe nişte saci sau tăifăsuiau domol. Printre oameni alerga încolo şi încoace un puştiulică, aruncînd vorbele ca un clovn mingile:

— Ia mahorca, ia tabac, face bine la stomac, inima înveseleşte, sîngele ţi-l încălzeşte; e mahorcă de cotor, îţi dă ghes să faci amor! Ia-o, neamule, ia pleaşca, două grivne ceaşca. Dă năvală!!!

Pe tejgheaua bufetului gării se fîţîia încoace şi încolo, fluturîndu-şi mîinile şi pletele, un vorbitor:

— Tovarăşi şi cetăţeni! Zece mii de soldaţi de pe frontul turcesc mi-au făcut onoarea să mă aleagă în comitetul militar... Tovarăşi şi cetăţeni! Criminala şi ruşinoasa pace de la Brest împinge patria noastră liberă spre genunea pieirii. Rusia e ca o navă care a naufragiat în larg. Avem datoria să salvăm ţara de la pieire, să ne salvăm pe noi înşine. Destul cu discordia şi vrajba. Bolşevicii vor să vă înverşuneze împotriva unor oameni care sînt şi ei ruşi, ca şi voi. Ruşine, ruşine, de trei ori ruşine! De ceea ce are nevoie poporul nu

este războiul, ci lumina învăţăturii şi reforme sociale rezonabile. Tovarăşi şi cetăţeni...

Soldaţii mîncau seminţe cu o repeziciune, de-ai fi zis că s-au tocmit cu bucata, îl măsurau cu priviri mohorîte, de lup, pe vorbitorul uscat toacă, se uitau la picioarele lui înfăşurate în moletiere curăţele cum se bîţîiau într-una pe tejghea şi, după o sumedenie de mărunţişuri numai de ei ştiute, hotărau : caiafă, cirac al burgheziei !

Ieşindu-şi din răbdări, un soldat mai degrabă scund, dar zdravăn şi ţeapăn ca un tarac, sări pe tejghea şi, cu un gest hotărît, îl dădu în lături pe slăbănog.

— Mă fraţilor... — întinse el mîinile către soldaţi. Mantaua pe care o purta pe piele se desfăcu, lăsînd să se vadă o cruce de aramă pe pieptul înroşit de atîta scărpinat. — Mirosirăţi unde bate şi cu ce gînduri umblă ?... În gură miere, în guşă fiere ! Ce dacă-i membru în nu-ş ce comitet ? E poamă stricată în piele de oaie... Vine să ne ia cu şoşele, cu momele : cică v-aţi cîştigat slavă, glorie...

Strigătele săgetară încăperea ca nişte trăsnete :

— Şi-a cîştigat potaia zgarda. Ne pricopsirăm cu un prohab plin de păduchi.

— Ăsta o fi ofiţer, că prea e curăţel şi sirios la mutră.

— Tot despre asta trăncănea şi Kerenski...

— Cetăţene, se oţărî slăbătura, n-ai dreptul să vorbeşti aşa... Kerenski e un fiu al revoluţiei ruse.

— Ba-i fecior de căţea ! tună ca din butoi noul orator.

Explozie de rîsete.

Puţinele geamuri rămase zăngăniră de strigătele de încuviinţare şi aplauzele mulţimii pentru răspunsurile bine chibzuite.

Soldatul vorbea, tot ridicîndu-şi în vine pantalonii vătuiţi şi făcînd să sune la fiecare mişcare gamela şi cana din sacul de pe umeri. Rostea cuvintele răspicat şi rar, să audă şi să priceapă toată lumea.

— Mă fraţilor... Eu mi-s din divizia 39 infanterie regimentul Derbent. Noi am venit de pe front, iar acuşa, divizia asta pune pe picioare tînăra putere sovietică în tot ţinutul Stavropolului şi pe alocuri şi-n Kuban... Regimentul nostru e cartiruit prin apropiere, în satul Romanovskoe... Eu am venit aici ca să ţin legătura... Că la Rostov e front, asta-i drept. Şi la Ekaterinodar e front, aşa că n-aveam cum răzbi acasă... De aia zic, fraţilor, la ce să staţi aici, la ce să tot aşteptaţi ? Care-i mai slab de înger, ori nu-l ţine vîna, să predea arma... Ceilalţi, ca un singur om, organizează companii, batalioane, regimente — ba îşi îndeamnă şi camarazii, cumnaţii şi fraţii să intre în ele — aleg un comandant, primesc soldă, ceai, zahăr, hrană rece şi — stînga împrejur şi înainte marş ! Să scoată din burjui osînza, să sprijine tînăra libertate, cum glăsuieşte decretul comisarilor poporului. Au sînteţi voi mai răi ca alţii ? Au cugetaţi să luaţi focul cu mîna altuia ?... Au nu ţineţi la libertate ? !

— Ei, cum aşa ? !

— Să mergem, tovarăşi... Că dacă nici noi, ăştia care-am venit de pe front, n-o să fim una...

— Are dreptate... Laolaltă o scoatem mai bine la capăt...

— Da acasă, cînd...

— Aca-a-asă ? Ce, îţi stă muierea nemulsă ?

— Burjui sînt ei destui şi-n Rusia. Dacă mai zăbovim mult, acolo o să împartă tot pămîntul fără noi şi-ajungem taman la spartul tîrgului.

Cei dornici începură să se înscrie. Unii pentru că fuseseră pătrunşi de cuvintele soldatului, alţii ca să fie mai aproape de casă şi, în sfîrşit, alţii pentru că şi în somn se gîndeau să se împărtăşească şi ei din votca aflătoare în gara Kavkazskaia.

Se înscrise şi Maxim.

Pierdură multă vreme pînă aleseră comandanţi. În cele din urmă, se urcară în vagoane şi se puseră să facă gură :

— Dă plecarea !

— Nu ne-am înscris pentru serviciul de garnizoană !

Alimentele o dată împărţite şi discursurile rostite, trenurile porneau petrecute de muzică, urale şi salve trase în aer.

Şi din nou se depănau şi alergau îndărăt stîlpi de telegraf, cantoane, coline, rîpe, tufişuri...

Soldaţi în vagoane, soldaţi pe vagoane, soldaţi pe tampoane, cete de soldaţi mergînd pe jos de-a lungul liniei ferate. Pe şleauri goneau cănuţe şi brecuri în care şedeau cazaci, ţărani, muieri,

treceau săteni cu mic şi mare, purtînd damigene, clondire, urcioare, vedre, ca de Iordan după apă sfinţită.

La Kavkazskaia — îngrămădeală de trenuri, cai, oameni. Mai departe nu se mai putea trece : lîngă Rostov era front, iar în direcţia Ekaterinodarului, partizanii săpau tranşee pentru a se îngrădi de Rada din Kuban.

Ceva mai încolo de gară, lîngă depozitele de băuturi, unde se înghesuia un sodom de omenet topit de atîta tras la măsea, hărmălaia, gîlcevile şi bătăile nu conteneau nici zi, nici noapte. Soldaţi, cazaci, civili se zbăteau ca nişte apucaţi să răzbească pe poartă, se căţărau pe ziduri. În curte, toţi cîţi se îmbătau pînă habar nu mai aveau de ei, nu cădeau — nu era unde să cadă — ci rămîneau în picioare, rezemîndu-se unii de alţii şi legănîndu-se ca o cireadă de vite. Cei care cine ştie cum lunecau totuşi la pămînt erau striviţi.

În depozit, beţivanii lărmuiau, se tîrau de colo-colo ca racii în papornită. În lumina tremurată a lumînărilor de stearină licăreau termometrele şi filtrele atîrnate pe pereţi, sub înveliş de plasă. În linurile de fermentare, alcoolul brut părea că arde cu o flacără albăstruie. Luau de acolo cu gamelele, şepcile, ciubotele, în căşul palmelor, iar unii îşi băgau capul înăuntru şi sorbeau ca vitele la adăpătoare. În alcool pluteau capele, mănuşi, mucuri de ţigări. În cada cea mai mare se vedea limpede, pe fund, leşul unui dragon din garda imperială, regimentul Preobrajenski, care se

înecase cu tot ce era pe el : manta, cizme cu pinteni şi raniţa care acum i se săltase deasupra capului.

Dintr-o cadă, căreia îi spărseseră caneaua de aramă, licoarea înviorătoare ţîşnea şuvoi pe pardoseala de ciment.

Peste tot — rîsete fericite, îmbrăţişări, gîlceavă, lacrimi...

Iar afară, însetaţii răcneau ca nişte lei şi încercau să pătrundă cu forţa pe uşi sau ferestre.

— Care s-a săturat, ieşi... Lasă-i şi pe alţii !

— Stau de parcă-s în ospeţie.

— Şi dacă dă de scîrnă, porcul nu se lasă pînă nu mănîncă tot.

În cadrul unei ferestre larg deschise de la catul al doilea se bălăbănea pe picioare un bătrîn. Era într-o scurtă jerpelită şi în capul gol. Ţinea în fiecare mînă cîte o sticlă. Le pupa şi le strîngea la piept, zbierînd :

— În sfîrşit, eşti a mea, sufleţelule... Huzurim...

Bătrînul se prăbuşi peste cei din curte, îşi frînse şira spinării, dar ţinu strîns sticlele pînă la ultima suflare.

Din gura unui depozit subteran se tîrî afară, rîzînd să se prăpădească, un soldat muiat tot în spirt. Numai ceafa şi urechile îi rămăseseră slinoase. Faţa spălată în alcool era de un roşu aprins, ca o bucată de carne crudă. Scotea sticle din toate buzunarele, le spărgea gîtul şi le împărţea în dreapta şi în stînga, ţipînd pătrunzător, de ziceai că-l taie :

— Bea şi tu... Şi tu... Să bem pentru toţi prizonerii, să-nchinăm pentru ostaşi. Ia, înhaţă, sparge... Că soldatul, la o adică, dă înainte fără frică... Zi-i mă !

Îi luară votca şi-şi făcură pomană cu el să-l ghiontească uşurel spre poartă.

— Trage-te undeva mai la dos, frăţie, şi stai de te zvîntă, că altminteri te striveşte...

— Da... da ce-s, beat ?

— Ia scuipă peste buză !

— Asta... hi-hi-hi, asta nu pot.

Îl scoaseră din îmbulzeală şi omul porni pe trei cărări, lălăind cu o voce împleticită :

Şi jalea din inima mamei
În slove nici n-ai cum s-o spui...

Încăierare aici, încăierare dincolo. Zburau prin aer petice, mîneci, craci de nădragi, muci sîngerii. Dogoarea grămădită în oameni îi mîna pe ninsoare şi lapoviţă la rîu, să se scalde. Cîţi nu se înecară... Pe mulţi îi călcă trenul. Beţivii îi luară la goană pe impiegaţi şi trei zile încheiate ei au fost stăpîni pe gară.

Într-o noapte, deasupra depozitului de băuturi ţîşni o văpaie argintie. Înăuntru răsunau explozii, zbieretele înnebunite ale beţivilor şi duduirea răzvrătită a focului descătuşat.

În jurul năprasnicului pîrjol se strînse o mulţime uriaşă, dornică să vadă dacă arde tot, sau o mai rămîne ceva. Pe un cazac nu-l mai răbdă inima şi dădu să se repeadă în flăcări. Abia îl prinseră de pulpana mantalei.

— Încotro ? O să arzi...
— Las-că nu-s de paie. Şi-apoi, Dumnezeu nu mă ia, iar lui aghiuţă nu mă las eu. Hai, daţi-mi drumul !
Se smuci, lăsîndu-şi mantaua cercheză în mîinile oamenilor. Şi dus a fost.
Nechezaturi speriate îl deşteptară pe Maxim — dormea în vagon, la picioarele cailor. Pe geamurile gării şi pe pereţii vopsiţi ai vagoanelor se vînzoleau învăpăierile unui incendiu. După beţia cruntă ce trăsese îl înjunghia în tot corpul şi-i clănţăneau dinţii. Cazacii îşi scoteau din vagoane caii şi desagii şi se cărăbăneau acasă. Soldaţii care erau din Kuban luau votcă să aibă la drum, se întovărăşeau în cete mari şi plecau şi ei, în stepă.
Cu una din aceste cete plecă şi Maxim.

Din Turcia şi Persia, de pe cîmpiile Galiţiei semănate cu ciolane şi fierărie, din tranşeele noroioase ale Polesiei şi satele pîrjolite ale Rusiei subcarpatice, de pe zona întărită de la Illukst şi de pe însîngeratele poziţii ale Rigăi, din toate părţile, aşa cum vin şuvoaiele la vale, rămăşiţele efectivelor de multe milioane ale armatei ruse se îndreptau — cu trenul, pe jos, călare pe cai de coloană, lepădînd tunurile, mitralierele, toată avuţia regimentelor — către inima zbuciumată a ţării. Prin pustietăţile Persiei şi Urmiei, pe drumurile de munte ale Kurdistanului şi Adjaristanului, pe tracturile şi drumeagurile României, Basarabiei şi Bielorusiei, puhoiau întregi divizii şi corpuri de armată, se

tîrau mici cete ori soldaţi răzleţi, grămădindu-se în locurile unde se împărţea de mîncare şi la nodurile de cale ferată, bulucindu-se ca norii în jurul oraşelor de pe zonă.
Convoaiele de soldaţi goneau
spre Kiev şi Smolensk,
Kaluga şi Moscova,
Pskov, Vologda, Sîzran,
Ţariţîn şi Celeabinsk,
Taşkent şi Krasnoiarsk
aşa cum gonesc sloiurile pe apă la ivirea mîndrei primăveri.

1925—1926

PE APA KUBANULUI

În Rusia-i revoluţie —
peste ţărişoara toată
bubuie furtunile,
se prăpăstuiesc potoapele.

Ca o panteră se ghemuise între două mări Caucazul.

În vechimi adînci, pămîntul acesta era călcat de noroade nomade. Ghioaga de cremene a barbarului sfărîma civilizaţia iraniană şi bizantină, bidiviul mongolului dobora cu pieptul milenarele zeităţi orientale. De la o mare la alta fluturau biruitoare flamurile oblăduitorilor şi despoţilor persani. Tîrînd după ei popoarele mărunte, aşa cum tîrăşte torentul bolovănişul întîlnit în cale, se revărsau peste munţi hoardele lui Tamerlan. Spăngile arabilor ajungeau pînă la scînteietoarele şi fastuoasele oraşe ale Transcaucaziei. Învăţăturile feluriţilor fanatici şi proroci păgîni năpădeau meleagul ca o ciumă pustietoare, năruind tăriile din veac ale islamului şi ale creştinismului. Secole de-a rîndul a vuit pămîntul şi stînca de tropotul cailor, de urletul puzderiei de hoarde, de şuierul ghiulelelor de piatră, de grohotitul zidurilor de cetăţi prăbuşite. Secole de-a rîndul a potopit aici sîngiuirea oarbă, măturînd naţii întregi, făcînd una cu pămîntul lăfăite regate şi împărăţii.

Lipit de Caucaz stă tolănit îmbelşugatul ţinut al Kubanului.

Demult de tot, stepele de pe Kuma şi de pe ţărmul Mării Negre erau nelocuite. Prin necuprinsul verde rătăceau zburdînd şi nechezînd în căutarea păşunilor îndrăgite herghelii de mîndri sirepi. În slăvi se roteau singurateci vulturi plumburii, care picau peste pradă de după cîte un nor mai iute ca paloşul peste grumazul osînditului. Pe malurile rîurilor şi lacurilor fumuiau sălaşele răzleţe ale feluriţilor nomazi cu chipuri arămii, ce-şi mînau din loc în loc turmele de oi pe care nu le puteai cuprinde cu ochiul. Uneori trecea val-vîrtej, întrecîndu-se cu vîntul, cîte o ceată pornită după tîlhărit. Arar, tulburînd tăcerile cu clincănitu-i leneş, se prelingea cîte o caravană de sclavi a unui neguţător oriental cu obrajii rumeniţi, cu dinţii şi unghiile vopsite şi cu barba cîrlionţată în inele mărunte.

Anii fugeau ca ciurdele de mistreţi.

Odinioară, pe Don şi dincolo de pragurile Niprului voiniceau cazacii. Traiul le era volnic : nu plugăreau, dar erau sătui, nu ţeseau, dar nu umblau despuiaţi. Cazacii îşi petreceau viaţa pescuind prin limanuri şi zătoane, gonind sălbăticiuni prin stepă, trăgînd la măsea şi bătînd războaie. Nu dădeau pace nici hanului Crimeei, nici crăişorilor nogai, nici prinţilor cerkezi, nici sultanului Turciei şi nici chiar ţarului Moscovei. Cu pînzele umflate de vîntul prielnic, luntrile cazacilor ajungeau pînă în Anatolia şi pînă la depărtatele ţărmuri ale

Persiei. Voinicii plecați după plean își adăpau caii și în Amu-Daria, și în unda iute a Dunării. Pe Volga în jos atacau chervanele pe tălpici ale negutătorilor și ale voevozilor țarului, scufundau corăbiile purtînd herburile stăpînirii, pustiau orașele — și ale rușilor, și ale liftelor. Cazacii erau cei dintîi stîrnitori de zurbă și răzmeriță.

Iar în cetatea Moscovei trona teribilul țar. Împărăția Moscovei își sporea tăria și pămînturile. Orașele și căpătînile vrăjmașilor cădeau la picioarele țarului. După ce covîrși puterea Pskovului și a Novgorodului, a Kazanului și Astrahanului, țarul îi potoli și-i supuse pe nogai și ciuhoni, pe tătarii din Crimeea și pe siberieni, precum și multe popoare de prin alte părți. Numai volnița căzăcească nu se închina Moscovei. Cazacii trăiau după legea și porunca străbunilor lor, nu plăteau bir nici cneazului și nici boierului, iar treburile toate erau hotărîte de sfatul obștei. Duhul răzvrătit al căzăcimii înversună semeața Moscovă și, adunînd puteri, ea năpusti foc și pară peste cuiburile șoimilor... Se învolbură Donul și ținutul zaporojean și stepa prinse a dudui de tropotul cailor și de bubuitul tunurilor, pălălăind de năprasnice pîrjoluri. Securea gîdelui curmă samavolnicia unora dintre atamani ; alții căzură în genunchi, cerșind augusta îndurare, iar alții își încărcară tărhaturile pe cai și îndemnîndu-i cu chiuituri, vărsînd lacrimi amare, se așternură la drum înspre ținuturile turcești. Ca să scape de bice

și vergi, cazacii proscriși băjeneau pe meleagurile Tamanului, Kubanului, Terekului, Volgăi, ca și dincolo de Volga, în Ural. Și încă multă vreme după aceea, răzbunînd răzvrătirile lui Razin, Bulavin și Pugaciov, țarii îi alungau pe cazaci din vetrele lor, trimițîndu-i tot mai departe în stepele Zapoliei, cu porunca de a-i boteza pe necredincioși cu crucea ori cu sabia, de a le lua pămînturile și de a le rășlui avuțiile, statornicindu-se acolo.

Cu vuiete și scăpărări tălăzuia torentul vremii.

Țara era apăsată de neamț, stoarsă de moșier, închingată de patriarh. Mulți țărani iobagi, ca și cei ce-și ziceau oșteni întru credința lui Cristos, „împătimiți în erezii scîrnave", apucară drumul amar al pribegiei, ispitiți de traiul slobod din ținuturile mărginașe. Strășnicind munții cu cruci scînteietoare, răsăreau în stepă sate căzăcești și schituri rascolnice. Departe plecară cazacii, tot lărgind hotarul Rusiei, dar atotputernicul braț al țarului îi ajungea pretutindeni pe acești oameni slobozi. Încet, încet, ajunseră să fie numărați, trecuți în opisuri, îmbrăcați în straie militare, înzorzonați cu medalii, înduplecați să facă legămînt de credință și îndatorați la serviciul militar. Pe căpeteniile căzăcimii țarul le copleși cu hrisoave mărinimoase, le dărui pămînturi și locuri de pescuit, schimbă atamanii aleși cu atamani numiți și hotărî stările. Astfel, căzăcimea volnică fu intemeinicită într-o oștire de nădejde.

Popoarele nomade țineau piept pentru fiecare piatră, pentru fiecare palmă de pășune. În

vălmășagul luminat de vîlvătăi, caii nechezau sălbatec, iar licărirea proaștelor de sînge se îngîna cu cea a săbiilor. Spanga rusească nimicea aulele. Cizma soldatului rus călca peste steagurile verzi ale semilunei. Cîștigînd faimă pentru el și bogăție pentru țar, cazacul croia drum cu sabia spre inima Asiei.

Lărmuind fără odihnă își poartă Kubanul apele tulburi, însoțit de vijelioase pîraie de munte și de brațe ce se răznesc de el numai cît o toană. În apele-i repezi se oglindesc stanițe gălăgioase și moșii îndestulate, cu șiruri de plopi, grădini, mori de vînt, stejari seculari și boi somnoroși.

Nu era an să nu se clădească aici noi biserici, case de zid, mori cu abur, fabrici de ulei și ateliere de dărăcit lînă. De la un capăt la altul — forfoteală zgomotoasă de bogate iarmaroace, prăvălii gemînd de mărfuri, magazii de făină și grăunțe, silozuri pline vîrf. Rîuri de grîu se scurgeau de aici spre piețele Europei și Asiei. De la primele brume de toamnă și pînă la Postul mare, pe șleaurile largi dintre Taman și Caspica se perindau domol chervanele. Vuiet de glasuri, cîntece, pocnet de bici, căpățînile trăgătorilor legănîndu-se în juguri, scîncetul carelor grele încărcate cu grîne, pește, sare, bîrne, mărfuri de cizmărie, vase, linguri și alte mărunțișuri de lemn.

Iarna, păleau gerurile.

Dinspre stepă, fîlfîind steaguri de nea, năvălea vifornița. În stanițele troienite nunțile, botezurile, onomasticile și hramurile se țineau lanț.

în odăile de oaspeți — casa mare — unde se făcea un foc strașnic, se petrecea pînă-n zori, se mînca pe ghiftuite, se bea vin din crama gazdei, se cîntau cîntece vechi și ostășești, și duduiau pe rupte jocuri voinicești zaporojene, moștenite din bătrîni.

Apoi venea primăvara blîndă și însorită.

Dealurile scăpau cele dintîi din mrejele iernii. Prinzînd încet o culoare vineție, mortuară, nămeții veștejiți se piteau în tufăriș și se trăgeau mai spre fundul rîpelor, unde piereau răpuși de tumultoasele pîraie. Iarna se apăra însă, adunîndu-și ultimele puteri. Noaptea, ea zbura peste pămîntul cufundat în tulburate vise și se ținea de pozne : picta pe cîte un geam flori de gheață, încătușa cîte o băltoacă, promorocea cîte o țarină, învelea cu zăpadă flescăită cîte un dulău ce dormea dus, curma cu suflarea-i înghețată goana unui șuvoi de apă... Dar de cum se crăpa de ziuă și o jerbă de scîntei vestea zorii, iarna o lua la sănătoasa, urmărită de ciripitul păsărelelor, de trîmbițele cocoșilor și de sulițele de foc ale soarelui. Pe creștetele zbicite ale colinelor poposeau tot mai des mici stoluri de viteze ciocîrlii, venite în recunoaștere. Pe haturi se zgribuleau golașe firave firișoare de iarbă. Micuțele sălbăticiuni ale stepei, scăpate din robia întunericului, se soreau în gura vizuinilor. Îngrozită, iarna închina steagul și se refugia în munți — staniștea ei cea mai de seamă. De aici, stîrnind din văgăuni viscole, smulgînd zăpezi ce scînteie pe piscuri deasupra norilor, în fruntea credincioasei cete a vifornițelor apoase din martie, ea se

năpustea, vuind, la luptă asupra cîmpiei şi pierea fără glorie, prefăcută în petice şi spumă. Pe rîuri gheaţa se scorojea, pîrîia, se frîngea, se ridica sloiuri-sloiuri peste apele descătuşate. Cu luciul lor plumburiu încreţit de cea dintîi înfiorare, lacurile şi limanurile îşi deschideau braţele în întîmpinarea primăverii.

Kubanul ieşi dintre maluri. Apa dezlănţuită rupea malurile, scotea la iveală înverzite ostroave, îşi purta domol la vale unda bogată. Gîşte şi raţe scăpate de prin ogrăzi îşi luau zborul spre apa cea mare, acoperind cu gîgîitul şi măcăitul lor vorba oamenilor. Vitele ţinute închise peste iarnă îşi bîrligau cozile şi o porneau razna în largul mult visat al cîmpiei — răget, muget, behăit — fiecare pe limba lui slăvea minunea primăverii.

Mîndri, focoşi sînt caii ce-aduc primăvara în goană.

Străjuind tihna stepei se porneau vînturile ce alungă şi ultimele urme ale iernii. Pămîntul se învăluia într-un abur albăstrui şi se zbicea. Omul se închina şi ieşea la arat.

Trecea o săptămînă, încă una, şi pe tot întinsul stepei, din zare în zare, prindeau a vierzui grînele şi a albi colilia.

Grădinile se găteau în surîsul florilor şi în verdele frunzelor.

Rîurile şi bălţile colcăiau de peşte, năvoadele plesneau de pradă.

Copiii, lepădîndu-şi din fugă nădragii şi cămăşuţele, strigau : „Scaldă-mă, rîule, că au dat

căldurile !", şi se repezeau de pe povîrniş în apele revărsate.

Încă din vremile de demult, de cum se încălzea afară, se ridicau din adîncurile Rusiei ca nişte stoluri de hămesite ciori şi porneau spre Don şi Kuban pîlcuri de secerători şi cosaşi. Îmbrăcaţi în zăbune hrentuite, cu nădragi largi, din ţesătură groasă de in, cu pălăriile săltate de pe frunţile arămite de soare, ei veneau, veneau mereu, stîrnind colbul cu opincile lor rupte. Mureau pe drumuri, piereau cu miile în barăcile ticsite de holerici, dar care scăpau teferi se îndărătniceau să-şi urmeze calea şi, o dată ajunşi în ţinuturi bogate în grîne, prindeau rădăcină şi se aşezau acolo cu temei : se tocmeau herghelegii şi ciobani, pe ţărmurile Azovului intrau în obştile pescăreşti. Din calicimea asta venită de aiurea ieşiră muncitori agricoli şi meşteşugari, negustori şi plugari.

Oamenii se duceau la coasă cu toată familia : muieri, copii şi cu argaţii tocmiţi să-i ajute. Cît vedeai cu ochii se întindeau holde şi ierburi cît un stat de voinic. Ţîrîiau metalic cositoarele înhămate cu doi sau chiar cu trei cai clăbuciţi de spumă. Coasele şuierătoare scăpărau în iarbă, cămăşile spălăcite, leoarcă de năduşeală, se lipeau de spinările învîrtoşate ale cosaşilor. Seara, deasupra stepei plutea fumul amărui al focurilor şi cîntece tinereşti se înălţau spre stele.

Pe la Sîn-Petru stepa se pîrguia. Holdele cu spice grele de boabe împlinite se ridicau zid.

Soarele năpustea şuvoaie de foc şi stepa, ameţită de arşiţă, se învăluia în pîcla răsuflării sale fierbinţi.

În tăcerea fierbinte a văiugilor, se mîntuia şi coacerea tutunului.

Pline de harbuji şi zemoşi, bostănăriile aminteau de cîmpurile de bătaie de pe vremuri, presărate cu ţeste rase.

În livezi, pomii se încovoiau sub povara roadelor.

Pe necuprinsele păşuni păşteau herghelii şi uriaşe turme de oi cu lînă aleasă.

Fetele se pîrguiau de timpuriu pentru dragoste.

Stepa năştea pîine.

Femeile aduceau pe lume copii voinici.

În stupi se aduna prinosul albinelor, viţa plîngea cu lacrima boabelor, în munţi se găsea vînat berechet.

Mănoase meleaguri cu zări pînă hăt-departe...

Staniţa şedea călare pe fluviu : pe un mal cazacii, pe celălalt, mujicii.

De partea cazacilor — şi piaţă, şi cinematograf, şi liceu, şi biserică — mare şi bogat împodobită. De partea lor şi malul era înalt şi uscat — de sărbători aici cînta o fanfară, iar serile se plimba şi lărmuia tineretul. Casele spoite cu var ca şi clădirile mai arătoase, învelite cu draniţă, ţiglă şi tablă se aliniau fără cusur îndărătul grădinilor de vişini şi al şirurilor de salcîmi. Primăvara, se porneau dezgheţurile mari, apele revărsate veneau în ospeţie pînă sub ferestrele caselor căzăceşti.

Malul mujicilor era inundat de ape şi toată primăvara oamenii de pe uliţa de jos de-a dreptul înotau în noroi. Căsuţele chioare de ceamur, împrejmuite parcă de mîntuială cu garduri de trestie, suiau de-a îndărătelea dealul şi se pierdeau în stepă. Vara, holdele se învălurau ca marea chiar de lîngă ogrăzi. Grădini mujicii nu aveau, socotind asta o răzgîială. Doar din loc în loc se pripăşiseră în faţa caselor nişte pomişori piperniciţi, cu rămurişul jumulit pentru mături. Şi vitele mujicilor erau mai mici şi mascurii aveau slănină mai puţină, şi oile lînă mai aspră, şi straiul muierilor era mai puţin arătos, şi pîinea mujicilor era dintr-o făină mai proastă, şi încă mulţi nici pe asta nu o mîncau pe săturate.

Se ştie de mult de prin cărţi — cărţi bune, ori simple mîzgălituri — că prin staniţe cazacii se socoteau norod băştinaş, iar pe cei veniţi din Rusia îi ţineau de venetici, se uitau la ei chiondorîş, rar se întîmpla să se înrudească cu ei prin cununie, le făceau tot felul de necazuri în legătură cu pămîntul şi nu-i lăsau să-şi spună cuvîntul la hotărîrea treburilor din ţinutul în care trăiau.

Aşa şi era.

Vrajba se trăgea din vechime.

În staniţa asta pînă şi cimitirele tot două erau : cel căzăcesc, cu grilaj de fontă şi cruci înalte din împletitură de fier, sub care putre-

zeau atamani, starşini, eroi, şi cel neîngrădit, al mujicilor, prin care rătăceau vite şi unde nu erau decît două morminte mai de seamă : al negustorului Mitreasov, un mîncău fără de pereche, care şi-a dat duhul chiar la nunta lui, înecîndu-se cu un ciolan de vită, şi al tîlharului Fomka Krivopuz, care niciodată n-a putut fi prins, aflîndu-se în cîrdăşie cu necuratul.

Pe malul înalt al Kubanului, cu faţa spre fluviu, se înălţa casa de piatră învelită cu ţiglă a cazacului băştinaş Mihailo Cernoiarov. Era un neam de oameni zdraveni, viteji şi bogaţi, stăpînind herghelii vestite.

Mihailo trecuse de şaizeci de ani, dar ochii lui ardeau încă şi era vîrtos la vînă. Faţa lui mare şi negricioasă avea pielea tăbăcită ca o bucată de pîslă scorţoşată. Barba-i bălaie, tărcată, se resfira pe un piept de aramă. Pe sub mustăţoaiele îngălbenite de tutun se dezgoleau în zîmbet două şiraguri de dinţi albi ca spuma laptelui şi zdraveni pînă la unul. Pe capul semeţ, cu părul tuns rotund, „cu oala", purta un chipiu militar, cu cozorocul scorojit. Zorile îl găseau umblînd prin ogradă, îmbrăcat într-o cazacă înverzită de veche ce era şi bine strînsă pe mijloc cu o cingătoare ţintată, luînd seama la munca rîndaşilor, nurorilor, nepoţilor, găsind o treabă pentru fiecare şi răstindu-se la toţi deopotrivă că se mişcă prea încet. Nimeni dintr-ai casei n-ar fi cutezat să rîdă în faţa lui, decît doar în vremea hărăzită pentru veselie, ori să se aşeze fără încuviinţarea lui. În ceasurile de răgaz, Mihailo se încuia într-o odăiţă întunecoasă dintr-un colţ al casei, unde muierile n-aveau voie să calce, şi psalmodia cu jumătate de glas din biblie, urmărind şirul slovelor cu un deget pocit — i-l rupsese pe vremuri glonţul unui cerchez şi se prinsese strîmb. Cîteodată, o profundă îngîndurare îi înnegura fruntea şi o lacrimă fierbinte cădea pe fila gălbejită şi puchinoasă a cărţii sfinte. Bătrînul pescuia din buzunarul adînc al şalvarilor o lulea ferecată cu argint şi o burduşea cu un pumn de tutun de casă, pregătit după gustul lui. Mai fuma, mai citea, ofta amintindu-şi de militărie, de luptele la care luase parte, de tinereţe, cugetînd la soarta căzăcimii şi a pămîntului rusesc...

Mihailo crescuse călare pe cal şi tot în şa petrecuse cea mai frumoasă parte a vieţii. Ţinea minte campania din Hiva şi ultimul război, cu turcii, din 1877—1878. Un covor afgan în culori stinse — amintire din Hiva — împodobea şi acum un perete al odăiţei. Iar în anul cînd luptase cu turcii avusese Mihailo parte de o păţanie care merită să fie povestită, măcar pe scurt. Lîngă Zlatariţî, din năprasnica învălmăşeală a unei lupte piept la piept, Mihailo a smuls un cal arab, şi ce cal, cum nici în vis nu visezi. În bivuac, cazacii s-au strîns roată să-i admire prada. Cazacul Terenti Kolontar, cel mai vîrstnic din regiment, a plimbat arabul de frîu, l-a cătat la dinţi şi la nări, l-a pipăit la chişiţe, la genunchi şi la crupă şi s-a rostit :

— Vajnic fugar !

Alţi bătrîni i-au suflat armăsarului în urechi, i-au măsurat armul dinainte şi sapa şi s-au unit într-un glas :

— Bun cal, foarte bun.

Iar cînd Mihailo s-a avîntat în şa şi a trecut de cîteva ori ca o vijelie prin faţa fîrtaţilor, Terenti Kolontar parcă a luat foc de încîntare şi în ochii lui au scăpărat fulgere.

— E-he — hei ! a chiuit el. Şi-un ataman s-ar mîndri să-ncalece un misir ca ăsta !

Ceilalţi bătrîni au clătinat a încuviinţare moţurile cărunte :

— Asemenea gonaci nu s-a mai pomenit în oastea Kubanului !

Tînărului cazac i-a crescut inima de bucurie fiindcă moşnegii ăştia văzuseră ceva cai la viaţa lor. Preţuindu-i frumuseţea, sirepia şi iuţeala, Mihailo şi-a botezat armăsarul Berkut, adică şoimulean. La puţină vreme după aceea, războiul s-a isprăvit şi oştirea rusă a pornit cu cîntece înapoi, către hotarele sale. Într-un sătuc basarabean, unde au fost cantonaţi pentru odihnă cazacii, a făcut popas de o zi un regiment de dragoni care se strămuta din Galiţia în Taurida. Comandantul regimentului era un cneaz de viţă domnească, poate chiar rudă cu ţarul. S-a brodit ca dragonii şi cazacii să-şi ducă împreună caii la scăldat în Nistru. Şi cneazul a dat cu ochii de Berkut.

— Ei, staniţă, a strigat el la cazac, de unde-ai furat mîndreţea asta de armăsar ?

Aşa cum era, gol-puşcă şi cu peria în mînă, Mihailo a sărit pe arab şi s-a înfăţişat cneazului :

— Nu, să trăiţi, exce...

— *Alteţă*, dobitocule. Sînt prinţ.

— Nu l-am furat, alteţă, l-am luat pradă în luptă.

— Vinde-mi-l.

— Nu pot, să trăiţi, îmi trebuie mie.

A vrut să se întoarcă spre rîu ca să curme vorba asta de clacă, dar cneazul l-a oprit :

— Îţi dau oricît ceri.

— Nu pot, alteţă, fără armăsarul ăsta sînt mort.

Cu o îndemînare care l-a uimit pe cazac, cneazul şi-a aruncat monoclul drept la cuprinderea ochiului şi a făcut cîţiva paşi în jurul armăsarului, a cărui piele ca atlazul scînteia umedă în soare. Mihailo a vrut iar să se depărteze şi arabul a prins a juca în frîu, urmărind chiorîş mişcările cneazului cu ochii lui focoşi. Cneazul însă l-a oprit şi de astă dată pe cazac şi i-a povestit cît e de bogat, i-a vorbit despre grajdurile lui, despre pămînturile pe care le stăpîneşte prin părţile Kurskului, ale Reazanului şi ale Saratovului.

— Te voi răsplăti cu dărnicie, cazacule.

Mihailo stătea încruntat, bombănind într-una : „nu, să trăiţi", şi „nu se poate". În jurul lor au început să se adune cazaci şi dragoni.

— Ascultă, animalule, i-a şoptit încetişor cneazul, ca să nu audă ceilalţi, şi Mihailo văzu cum îi tremură buzele dintr-o dată livide — pentru armăsarul ăsta sînt gata să mă închin înaintea ta pînă la pămînt, de faţă cu tot regimentul. Vrei ?

10 —730

— Eu nu-s Dumnezeu, alteţă, să fiu rugat în genunchi, i-a răspuns apăsat Mihailo, şi a strunit calul înainte. Dar cneazul s-a ţinut după armăsar, de parcă era legat cu funia. Toată povestea asta nu-i mirosea a bine bătrînului Terenti Kolontar. Apropiindu-se de partea cealaltă, a vîrît pe furiş un gîrbaci în mîna lui Mihailo. Cneazul a întrebat iar :

— Şi zi, nu mi-l vinzi ?

Şi din nou Mihailo i-a răspuns :

— Nu, să trăiţi.

— Atunci... atunci... ţi-l iau.

Şi a apucat calul de dîrlogi.

— Asta niciodată ! s-a înciudat Mihailo, smucind frîul din mîna înmănuşată a cneazului. Armăsarul a început să azvîrle nărăvaş din cap. Cneazul însă, la fel de îndărătnic, nu lăsa nici el frîul. Încurajat de zîmbetele stanişnicilor, Mihailo a strigat cu năduf : Turcii aveau misiri şi mai şi, de la ei trebuia să luaţi, da-i mai uşor să înfuleci colţunaşi şi să petreci cu fetele în Galiţia. Ia mîna !

— Dă-te jos, cazacule ! a hîrîit cneazul, şi s-a atîrnat cu toată greutatea de căpăstrul armăsarului care frămînta în zăbală.

Atunci, Mihailo l-a miruit pe alteţa sa cu gîrbaciul peste frunte. Berkut a ţîşnit în două picioare, smulgîndu-se din mîinile cneazului. Acesta a căzut la pămînt, dar în aceeaşi clipă a sărit în picioare şi a răcnit :

— Să fie arestat ! Dragoni, pune-ţi mîna pe el.

Numai că Mihailo n-a făcut de ocară oştirea din Kuban. Neavînd altă armă decît gîrbaciul, a ţinut piept la vreo zece dragoni, apoi, drept de pe creasta malului înalt, a sărit în Nistru. A trecut rîul înot, ţinîndu-se de coama calului şi, gol cum l-a făcut mă-sa, haida în stepă. Peste cinci zile era acasă, în Kuban. Mulţumită stăruinţei atamanului şi plocoanelor grase împărţite cinovniciei militare, istoria a fost trecută sub tăcere : de la cancelaria garnizoanei din Ekaterinodar a zburat spre cancelaria de resort din Sanct-Petersburg o înştiinţare cum că cutare şi cutare cazac au fost ucişi în cutare şi cutare zi, dincolo de Kuban, într-o ciocnire cu cerchezii. Şi cu asta totul s-a sfîrşit. Iar Mihailo cu gonaciul lui bătea cu o ceată de voluntari ţinuturile de dincolo de Kuban şi de pe ţărmul Mării Negre, potolindu-i pe nesupuşii stăpînitori ai munţilor Caucazului, şi în foarte scurt timp şi-a umplut pieptul de medalii şi cruci. Mai apoi a luat parte la înăbuşirea răscoalei din Fergana, la potolirea răzmeriţelor cînd cu holera, a slujit în escorta guvernatorului varşovian, a slujit la Petersburg şi, după campania japoneză, cînd s-a întors acasă, feciorii lui aveau barbă, ba a găsit şi nepoţi măricei. Mihailo i-a dat drumul lui Murat — odrasla lui Berkut — în herghelia cailor de oaste şi s-a făcut gospodar.

De la fereastră se vedea scînteind unda sub malul priporos. Tot aşa trecuseră în goană şi anii, cu zile bune şi rele, schimbătoare cum e

greabănul valului. Baba murise, fetele se măritaseră, feciorii zburătăciseră care încotro.

Pe cel mai mare, Evsei, îl nimerise, în Mongolia, glonţul unui hunhuz.

Al doilea, Petro, pierise fără urmă în Transcaucazia, unde fusese cînd cu potolirea unei răzmeriţe.

Al treilea, Kuzma, tocase partea lui de avere şi apoi, lăsîndu-şi cei doi băieţi în grija lui taică-su, o tulise în Ucraina să se tocmească strajnic. Iar de atunci parcă îl înghiţise pămîntul.

Celui mijlociu îi fugise logodnica cu un colonel de cavalerie. Cu moartea în suflet, Ignat, care de mic se arătase blînd şi bisericos din fire, plecase undeva dincolo de Volga, unde-şi aveau rascolnicii schiturile şi era o veşnicie de cînd nu mai dăduse nici un semn de viaţă.

Vasili, alt fecior, prinsese gustul negoţului şi se răznise şi el de căzăcime. Se îndeletnicise multă vreme cu geambaşlîcul, strînsese bani — mereu ducea la bancă bumăşti slinoase de dohot şi sudoare, luate de la mujici. În preajma războiului cumpărase dintr-o dată vreo cîteva făbricuţe de conserve de peşte pe ţărmul Azovului, îşi trîntise la oraş o casă de zid cu două caturi, deschisese un negoţ şi începuse să trăiască pe picior mare. Într-o bună zi a venit în staniţă cu automobilul lui propriu. Mihailo a zăvorît poarta şi a slobozit cîinii din lanţ. Feciorul îmbogăţit s-a învîrtit prin faţa casei părinteşti şi a plecat jignit de moarte.

Tot străin îl socotea bătrînul şi pe Dmitri, cel dinaintea mezinului. Copil, fusese firav şi

molîu, se temea de taică-su ca de foc, tremura şi se smiorcăia numai cît îi auzea glasul. Îi plăceau cîntările bisericeşti şi ajuta la altar. Isprăvise şcoala cu „menţiune" şi se rugase să-l trimeată la învăţătură la oraş. Taică-su l-a repezit şi l-a ţinut închis în casă un an de zile, ca să deprindă treburile gospodăreşti. Ascultător, băiatul făcea fără cîrtire tot ce i se poruncea, dar mîinile lui fără vlagă n-aveau pic de spor.

— Din tine n-o să iasă nici cazac viteaz, nici gospodar cuprins, i-a spus taică-său în cele din urmă. Du-te la învăţătură, prăpăditule.

Trecură ani. Familia aproape că şi uitase de înstrăinat, cînd, într-o bună zi, se întoarse din Capitală, unde făcuse milităria, vagmistrul Serdeaghin, şi aduse vestea că Mitka Cernoiarov e avocat la Petersburg şi că nevastă-sa e o adevărată cucoană.

Singur mezinul, Ivan, îi semăna leit lui taică-su, şi la fire, şi la obraz. Întocmai ca şi el, era îndărătnic, greu de strunit, îndrăzneţ şi fără astîmpăr. De mic, în loc să înveţe carte, umbla creanga. Doar iarna cît îl mai prindeai pe acasă. De cum se desprimăvăra, o zbughea în stepă, la ciobani, ori în bălţile de lîngă Azov, la pescari. Şi se întorcea o dată cu cea dintîi brumă, ars de vînt şi zdrenţăros, cu pielea de la mîini plesnită şi cu bani sunători în buzunarele nădragilor de pînză.

În vremea noastră nu mai rămăseseră locuri neumblate nici în Kuban şi nici în părţile Tamanului. Peste munţi şi bălţi se duraseră drumuri, peste rîuri se aruncaseră poduri, fiecare

palmă de pămînt fusese bătătorită sau ogorîtă, marea se trăgea şi ea îndărăt dinaintea omului şi acolo unde bătrînii mai apucaseră încă stufărişuri nestrăbătute, astăzi se resfirau staniţe, cătune pescăreşti. Vanka ăsta se vîra ca într-o joacă prin nişte coclauri pe unde nici vînătorii încercaţi nu se încumetau să se avînte. Poteci încîlcite ori mai degrabă bănuite, îl călăuzeau spre tăuri ruginii, încremenite sub un văl de frunze moarte, spre luminoasele întinderi ale limanurilor. Iar deasupra limanurilor se vînzoleau, nor, pescăruşii şi cormoranii, dormitau trestiile şuşuind din frunzele uscate. Vanka înnopta pe gîlme zbicite, se hrănea cu ce se nimerea. La cincisprezece ani ştia să împletească şi să pună setci, să găsească drumul după stele, să prezică vremea după vînt. Dibuind de unul singur un covru de gligani, omora cîţiva godaci cu o suliţă meşterită de el şi-i aducea în tabăra pescarilor. Învăţase obiceiurile peştilor din ape curgătoare şi stătătoare, de apă dulce şi din mare. Primăvara, după descreşterea apelor, ştia să spună ce peşte a intrat în fiecare baltă şi unde a plecat crapul să lepede icrele. Ghicea aproape fără greş vîrsta sălbăticiunilor după ţipete şi răgete, fie ele cît de îndepărtate, înţelegea graiul păsărilor şi ştia cînd şi ce anume pasăre trăieşte în stepă şi în pădure. Înota atît de bine şi de uşor, că izbutea să se apropie neauzit de cuiburile pitite în trestii şi să răpună bobocii cu băţul. Cînd s-a făcut flăcău, s-a nărăvit să treacă din Kuban pe pămîntul cerchez, ca să pună capcane pe potecile călcate de lupi şi de vulpi, faptă preţuită de

cazaci drept o ispravă voinicească. Aşa a legat prieteşug cu Şalim, de care mai tîrziu soarta avea să-l lege strîns şi pentru multă vreme. Era un ţintaş de frunte — nimerea tăişul pumnalului de la o sută de paşi. Mînuia cu iscusinţă şi sabia, înjumătăţea din zbor un ban de argint. Să nu-l fi pus însă la munca cîmpului, ori la treburile gospodăreşti ! În schimb, la joc, la bătaie şi la *djighitovka* — călăria acrobatică — nu-i aflai pereche. Fie că era zi de sărbătoare sau nu, el umbla teleleu prin staniţă, zicînd cîntece şi sucind capul fetelor. Numai nopţile cele negre ar putea spune, de-ar avea gură, de unde avea el bani pentru petreceri. Umbla vorba că e înhăitat cu nişte hoţi de cai înrăiţi, dar de prins nu l-a prins nimeni.

Războiul răvăşi familia Cernoiarovilor.

Îl mobilizară pe nepotul Ilia, veni ordin de chemare şi nepotului Alexei. Vanka, deşi nici măcar nu recrutase încă — hop că vrea şi el ! Mihailo se împotrivi nestrămutat — tot mai trăgea nădejde că mezinul o să se cuminţească cu vremea şi — cît de cît — o să pună şi el umărul la gospodărie.

Vanka îi căzu la picioare :

— Binecuvîntează, tăicuţă !

— Nici să nu te gîndeşti.

— Slobozeşte-mă.

— Adă gîrbaciul ! tună bătrînul scos din fire de îndărătnicia flăcăului. Acuşica îţi slobozesc vreo cincizeci de-alea ca focul !

Asta se petrecu în ogradă, în partea dinspre grajduri. Atunci şi-au vorbit pentru ultima oară.

Feciorul zîmbi în colţul gurii şi aduse cu o prefăcută supuşenie gîrbaciul.

— Culcă-te, ticălosule, şi dă jos nădragii.

Asta Vanka nu mai vru să o facă. O lovitură de gîrbaci îi spintecă într-o clipită cazaca şi rubaşca, julindu-i pielea. Buimac de durere, îl trînti pe bătrîn la pămînt şi, împungîndu-l cu picioarele, îl dădu de-a rostogolul prin ogradă. Moşul îl alungă de acasă şi — supremă jignire! — îl lăsă se plece fără cal de oaste. Nesocotind vrerea părintească, Vanka făcu rost de un cal de partea cealaltă a Kubanului, apoi îl ispiti şi pe fîrtatul Şalim, cu care era de-o seamă, şi plecară amîndoi pe front cu un eşalon de cazaci.

Staniţa fremăta, staniţa icnea, despărţindu-se de flăcăi. Suspinau ca turturelele inimile codanelor, bocetele sfîşiitoare ale mamelor şi nevestelor se învălmăşeau cu cîntecele celor puşi pe băutură şi cu zbieretul armonicilor.

Apoi fură chemate şi contingentele bărboşilor.

Caii îi purtară pe cazaci în Persia, Galiţia, Erzerum, şi, în alcătuirea corpului expediţionar, peste mări şi ţări, în depărtata Franţă. Cîte căpăţîne moţate a dat de-a rostogolul vîntul pe cîmpiile sălbăticite, înecate în sînge.

Deodată izbucni revoluţia şi staniţa fu prinsă ca într-un vîrtej.

O rază de soare căzu peste casa Cernoiarovilor.

Într-o singură zi, de parcă s-ar fi vorbit, picară acasă feciorul Ivan şi feciorul Dmitri, cu nevasta.

— Bun venit, cazaci! îi întîmpină tatăl în ogradă.

— Să trăieşti, cinstite ataman, răspunse Ivan, cu un zîmbet obosit, lepădînd sacul de pe umeri.

Bătrînul îi sărută pe amîndoi.

— Ia zi, pe unde l-ai semănat pe Iliuşka? îl întrebă el pe Ivan. Da cu Alioşka ce-i? Ai noştri au scris că... numai că eu n-am crezut...

— Ba e adevărat, taică. A căzut lîngă Przemysl. Mi-a spus-o chiar mie tunarul Stiopka Podlujnîi.

— Eh, eh, s-a dus cazacul.

— Ilka e prizonier.

— Iliuşka? S-a dat el prins? Mda, mda... Fraţi, da parc-ar fi dintr-alt os. Bătrînul îşi făcu cruce, strînse între dinţi un smoc de barbă şi, după cîteva clipe de reculegere, se întoarse către Dmitri: Da tu, ai fost la război?

— Nu, tată, m-au scutit, sînt slab de piept.

— Mă, găunosule... Cui naiba ăi fi semănînd? Ne faci neamul de ruşine. La anii tăi întreceam calul în goană, la deal, în sus!

— Nu că n-am vrut, zău... Aşa a fost să fie... Eu n-am nici o vină... Iar acum, cum să spun, m-am întors pe meleagurile natale ca să prind puteri şi să aştept să treacă halimaua... Să ţi-o prezint pe soţia mea, Polina Sergheevna.

Mihailo se uită cu coada ochiului la tînăra femeie cu nasul ascuţit care scotocea în poşeta-i de argint şi aruncă nepăsător:

— Rămîneţi, ce mai vorbă. Cîtă lume străină nu mănîncă din pîinea mea... Iar tu, oricum, eşti din sămînţa Cernoiarovilor.

Îi plimbă prin gospodărie.

Curtea măturată lună, construcţii solide, la uşi lăcătoaie, cîini ca nişte lei. Mirosea a bălegar încins şi a mraniţă dospită de soare. În şură, între doi bulumaci, pe cîrlige de lemn, stăteau frumos atîrnate tacîmuri de cai, unse din belşug cu dohot mirositor şi scînteind de ţarţamuri din aramă şi argint. Deşi împuţinate faţă de trecut, gospodăria avea destule orătănii, vite, grîne. În pivniţă — putini cu unt, nisetri săraţi, butoaie cu vin — totul pregătit în casă ; în pod — păpuşi de tutun şi baloturi de lînă fină de la oi de rasă Şlenskaia, gata de vînzare.

Bătrînul trase dintr-un poloboc o bărdacă de vin cu buchet de smirnă, sorbi un gît şi întinse bărdaca lui Ivan.

— Bun venit, feciori.

— Da matale cum o mai duci, cum te lauzi ?

— Mulţumesc lui Dumnezeu, am şi ce îmbuca, am şi cu ce-mi clăti gura. Am rămas singur, da tot trag, şi scot tot ce-mi trebuie. Măcar că totu-i deşertăciune a deşertăciunilor, cum a grăit prorocul. Gol vine omul pe pămînt, gol pleacă. Voi, diavolilor, nici n-o să v-arătaţi barem să scuipaţi pe mormîntul meu. Numai că dacă mă duc eu, s-a zis şi cu binele vostru. Fără mine o să risipiţi totul, pîn-la ultimul cui de potcoavă. O să plecaţi din casa părintească cu fundul gol. Ţineţi minte vorba mea.

— Nu-i aşa, tată, se aprinse Dmitri. Eu am cîştigat bani grei la Petersburg. Trăsură la scară, vilă, tocmai voiam să cumpăr şi un rînd de case... Ce rece-i vinul, te taie la dinţi.

— Vilă, trăsură. De, milionar ! Da de la gară venişi cu o biată desagă-n spinare.

— Ce să fac, tată ? Mi-au luat totul. Iar ce mai aveam mi-au furat pe drum. Matale stai aici şi nici nu-ţi închipui ce harababură e în Capitală, în toate oraşele, pe drumuri. Mă şi miră cum de-am scăpat cu viaţă.

— Mămăligă ce eşti. Eu le-aş...

— A dracului s-a mai răsturnat şi viaţa asta cu susu-n jos, rîse Ivan. Ieri boieri, azi — nicicum.

Bătrînul mai scoase o bărdacă de vin şi o goli pe nerăsuflate.

— A slăbit disciplina, de-aia a ridicat răzmeriţa capul. A intrat duhul nesăbuinţei în oameni. La noi, înainte, vagmiştrii făceau atamanului, lună de lună, o dare de seamă despre ce vorbeşte şi cum gîndeşte fiecare cazac şi, slavă Domnului, a fost linişte... Să-mi dea mie un regiment de cazaci din leatul meu şi-aş stîrpi numaidecît răzmeriţa în tot Kubanul. Ehei, cu mine nu le-ar merge !

Dmitri dădu din mîini a protest.

— Vai, tată, dar matale, după cîte văd, ţii cu ziua de ieri, get-beget. Nu se poate aşa. Revoluţia — cu condiţia să nu iasă din matca raţiunii — e cît se poate de necesară ţărişoarei noastre cufundate în întuneric. Ceva asemănător s-a petrecut şi în Europa, încă acum un secol. Francezii chiar l-au decapitat pe regele lor.

— Că se răzvrătesc acolo necredincioşii ei între ei, asta nu ne priveşte, vorbi cu convingere bătrînul. Oastea din Kuban avea pe vremea

mea un cîntec: „Iar mămuca noastră, Rusia, e fruntea lumii întregi". Cuvinte cu tîlc. Toţi trebuie să ne ştie de frică. Bătrînul îşi netezi mustaţa şi ameninţă cu degetul lui beteag un duşman nevăzut. Ehei, cu un regiment de cazaci, da ostaşi, nu aşa, m-m-m! Praf i-aş face, cu dinţii aş smulge răzmeriţa din Kuban. După aia le-aş da cazacilor un ospăţ, am trage o beţie de zile mari şi cu asta, basta, s-ar isprăvi toată tevatura. Şi acum, Vanka, să te aud — cum ai sluiit, ce isprăvi ai făcut pe front.

Viteaz şi isteţ, Ivan fusese propus în mai multe rînduri pentru decorare, numai că medaliile şi crucile nu prea aveau zile la pieptul lui. Prea era drăcos şi neînfricat: ba trîntea vreo poznă, ba vreo grosolănie unui superior. Numaidecît i se retrăgea decoraţia şi din subofiter sau sublocotenent se pomenea din nou soldat. O dată l-a umplut de sînge pe comandantul sotniei lui că nu i-a plătit o datorie de la cărţi. Pentru „ultraj cu violenţă adus unui ofiţer" a fost trimis în faţa Curţii marţiale şi avea toate şansele să fie condamnat la moarte. Dar revoluţia a deschis porţile închisorii din Tarnopol şi i-a redat libertatea.

— Cum v-aţi lăsat dovediţi de nemţi? îl luă la rost bătrînul. Aţi întinat gloria străbunilor noştri!

— Noi de nemţi, voi de japonezi, ce să ne mai răcim gura de pomană. Nemţii ne-au deschis ochii şi mintea. Află, tătuţă, că ţarismul e putrezit din rădăcini. A venit timpul să se are

din nou ogorul ţării, să fie răsturnate vechile rînduieli.

— Eh, nu s-a găsit încă ac de cojocul vostru.

— Pentru asta nu-ţi trebuie cine ştie ce glagorie.

— Ia spune, fătul meu, cu ce ţi-au greşit ţie vechile rînduieli? N-ai avut ce îmbrăca, ce încălţa, ori poate te-am ţinut nemîncat? Suflecă-ţi mînecile şi apucă-te de gospodărie! După ce mor, totul o să vă rămînă vouă. Aveţi aici de toate, să vă tot ajungă. Pică pară mălăiaţă... O să trăiţi ca soarecele în lădoi.

— Avere nu ne trebuie, sîntem duşmanii bogăţiei, răspunse surd Ivan. Ne-a dărîmat frontul. Trei ani nu-s trei zile. Nu numai ălora mai slabi din fire, dar şi nouă, care ţinem la tăvăleală, ni s-a făcut lehamite. Şi-n somn auzi zburînd aeroplane şi ghiulele. Te trezeşti ţipînd.

— Nici stăpînirea, nici eu nu te-am trimis pe front. Singur te-ai dus.

— Generalii, burjuii, bolşevicii, menşevicii — toţi trebuie spînzuraţi cu acelaşi streang. Pentru epoleţii şi pentru aurul lor curg şiroaie de lacrimi. Iar o să avem război, tătuţă.

— Ce tot îndrugi, mă? Cu cine război? Unde război?

— Peste tot. Şi la dreapta, şi la stînga. Uite, colea sînt generalii, colea cărturarii, iar colea mujicii... Am văzut eu cum e prin satele Reazanului. Vai de capul lor cum trăiesc. Sînt atît de înghesuiţi, că te înăbuşi. Mujicul cît o fi el de mujic, da şi burta lui cere mîncare şi

băutură. Ca mîine o să spună : „Ce-i al tău, e-al meu. Scoate şi dă."

— Treaba lor, băiete. Că noi aici avem pămînt căzăcesc şi drepturi căzăceşti. Mujici ! Le dăm noi un picior să nu se vadă. Să se războiască cu moşierii, că ăia au tot ce vrei. La ei în Rusia sînt păduri — noi nu le rîvnim. În Siberia e aur — nici aurul lor nu-l jinduim. Funcţionărimea şi muncitorimea din fabrici iau simbrie — să fie la ei acolo. Asta e pămîntul nostru din veac. Bunii şi străbunii noştri l-au cîştigat cu sîngele lor, cu fapte vitejeşti, şi n-o să-l dăm nimănui.

— Şi-n privinţa caucazienilor ce-o să porunceşti, tătuţă ?

— Asiaticii ăştia să fie alungaţi şi mai departe în creierii munţilor. Să n-aibă voie, cîinii, nici să bea apă din Kuban.

— Aşa ceva n-o să se întîmple niciodată, tătuţă. Toţi oamenii sînt deopotrivă.

— Întîi la tine trebuie să te gîndeşti, că pe toţi n-ai cum îi milui. Eu atîta mai vreau să-ţi spun : căzăcimea neaoşă nu stă cu mîinile în sîn. Se pun lucruri mari la cale, rosti el cu tîlc.

— Ce lucruri ?

— E prea devreme să ştii... Mai bine bea băiete, să-ţi alungi urîtul.

Îi întinse bărdaca plină ochi. Ivan sorbi o gură de vin, trecu bărdaca fratelui său şi răspunse :

— Trebuie să trăim deopotrivă cu tot norodul...

— Vanka, nu-ţi uita credinţa şi cugetul, se oţărî la el Mihailo. Cînd vorbeşti cu taică-tău să stai smirna şi să nu dai din gură ce-ţi place şi ce nu-ţi place !...

Dmitri, încălzit de vin, începu să facă pe grozavul :

— Ascultă, frăţioare, tu... tu eşti tînăr, crud şi în multe privinţe încă nu cunoşti viaţa... Tata are dreptate : ale cazacilor trebuie să rămînă şi ţinutul Kubanului, şi ţinutul Donului, şi ţinutul Terekului. Tu nu-ţi dai seama, Vanea, cît de bogat, cît de măreţ e sufletul cazacului... Bătrînele legende, balade, glorioasele pagini din istoria strămoşilor noştri zaporojeni... Cum e cîntecul ăla : „Să pornim, fîrtaţi, cu sprintene luntri... La proră cu agere tunuri..." Să nu-ţi închipui, Vanea, că m-am boierit... În adîncul inimii sînt zaporojean de pe vremea Secei. Uite, îmi vine să rîd cînd mi-aduc aminte : într-o zi, mi-am pus manta şi căciulă căzăcească şi, gătit aşa, am străbătut bulevardul Nevski de la un cap la altul...

— Hai în casă, feciori, îi pofti bătrînul. E timpul să ne aşezăm la cină.

Zilele se scurgeau măsurat, fără grabă.

Neîncrezător în ochiul altuia, Mihailo veghea singur ca totul să fie în bună orînduială. Sculat cu noaptea în cap, dădea întîiul ocol gospodăriei : trecea pe la grajduri, punea în lanţ cîinii — pe Sultan şi pe Obrugai — trezea rîndaşii, împărţea porunci.

Muierile din sat mereu găseau tei de curmei să se repeadă pînă la alde Cernoiarov şi să se zgîiască la cucoana din Capitală. Nu le plăcea nici de frică : că-i o scoabă, de zici că au turtit-o cu lopata şi în faţă, şi în dos ; că are o pălărie, să mori de rîs ; că are nişte gaibarace subţirele ca de capră.

Bărbaţii — năvală pe Dmitri.

— Dmitri Mihailovici, dumneata care eşti învăţat şi ştii legile ca pe apă. Spune, ce-o să fie ? Că eu şi cu ginerele-meu Denis am arat treizeci de deseatine pentru semănatul de toamnă şi...

— Ştiu, ştiu... Mi-ai spus şi ieri... Mai întîi, taică, trebuie făcută ordine în toată Rusia. Şi-apoi vorbim şi despre deseatinele tale. Adunarea constituantă, care...

— Ei, asta-i ! Păi, ce-am eu cu Rusia ? I-am luat fetei mele ciuboţele noi ? Luat. Le-am dus în ajun de Bobotează un car de grăunţe ? Dus. Iar acu Denis, ginere-meu, ce zice : „Mă, tu ăla, aşa şi pe dincolo, îţi dau una, de-ţi sar ochii din cap". E drept aşa ?

— Înţelege-mă, odată, taică Feodor. Îţi vorbesc ca om al legilor. Nici noi doi şi nici obştea staniţei n-avem căderea să rezolvăm pricinile cu pămîntul. Dacă Adunarea constituantă sau Rada noastră din Kuban va da poruncă cum ca tot pămîntul să fie împărţit deopotrivă între toţi, asta e. Noi, cazacii, va trebui să ne supunem.

— Da dacă n-o să dea poruncă ?

— Vedem noi atunci !

— Păi, de ce tocmai atunci ?! Las-că ştiu ce urmăresc ăia. Pungăşie curată...

— Eh, taică, nu se poate înţelege omul cu matale. Mă doare şi capul, zău. Vino mîine şi-o să scriem atamanului o jalbă împotriva lui ginere-tău, Denis.

Dmitri cu nevasta se duceau să se plimbe în stepă. Dracii de copii îi petreceau prin toată staniţa, cu şuierături şi ţipete :

— Cuconaş de la oraş, dă-mi o copeică...

— Cucoană, cuconiţă, ţurloaie cioplite...

Stepa pe care drumurile se întretăiau ca nişte urme de bici se aşternea fără viaţă înaintea lor. Prin vîlcele şi răzoare mai stăruia zăpada, dar soarele prindea puteri şi pe dîmburi mijeau cele dintîi pelinaşe cu mireasmă pătrunzătoare. Dmitri reteza cu baştonaşul tulpinile înnegrite ale răsăritelor de an şi exulta :

— Cîtă zare ! Cîtă frumuseţe ! Stepă, stepă... Ea îşi aminteşte de zăngănitul paloşelor polovţiene, de expediţiile călăreţilor cazaci. Asta-i Dealul Beţiei — acum vreo cincizeci de ani, de Rusalii, cazacii din pichetul aşezat aici s-au îmbătat turtă şi au fost măcelăriţi pînă la unul de cerchezi... Cîte legende, cîte fapte glorioase, şi-acum nimeni nu le mai ştie... Da, nu o dată căzăcimea a izbăvit Rusia de hoardele nomazilor şi de leşi. Azi o salvează de ţopîrlani şi de bolşevici. Spiritul strămoşilor e viu în noi şi dacă va fi nevoie, ne vom ridica cu toţii, cu mic şi mare, şi vom pune mîna pe arme...

— Asta nu, protesta Polina Sergheevna, pupîndu-l pe obraz. N-o să te las să te expui gloanţelor. Tu trebuie să ai grije de tine.

Ivan nu-şi găsea locul. Totul îl plictisea şi se simţea străin în casa părintească. Se plîngea Marinkăi, fata pisarului, cu care se întîlnea seara prin grădini :

— Mor de urît, Marinuşka.

— Din ce ţi-a venit, sucitule ?

— Ştiu eu...

— Du-te la doftor să-ţi dea nişte hapuri să-ţi treacă de urît.

Rîdea, de parcă presăra flori, jucîndu-şi sprîncenele rotunde. Era vîrtoasă la trup şi cu bujori în obrajii oacheşi.

— Mă, cartoafă degerată ! Nu rîzi, nu glumeşti. Du-te la joc, mai zburdă şi tu.

Odinioară, cînd Ivan alerga să se întîlnească cu Marinka, rîdea carnea pe el de bucurie. Acum însă, nimic nu mai avea haz.

— M-am deprins cu războiul, şi-aici e prea multă linişte.

— Of, Vanea, neastîmpărat mai eşti. Abia te-ai întors şi gata — iar ţi-e gîndul la război. Mie nu mi-ai trimis niciodată scrisoare de pe front. Dacă nu ţi-s dragă, spune, n-o să fug după tine.

— Ba mi-eşti dragă, o încredinţa Ivan şi, trăgîndu-se mai aproape, o ciupea cu furie de sînul dîrz.

Fata ţipa ascuţit, îl lovea peste mînă cu moţîlca cu seminţe şi se stropşea la el ca o mîţă.

— Nu mă pipăi, că nu-s de vînzare ! Sînt fată de oameni cumsecade şi n-o să mă las furată înainte de soroc. Dacă ţi-s dragă, scoate-ţi gărgăunii din cap şi trimite peţitori.

Ochii ei de jar scînteiau în întuneric şi umerii plini zvîcneau ca de frig, cînd adăugă abia auzit : Şi totul o să fie al tău.

— Măi, răutate !

Marinka îi luneca din braţe şi fugea rîzînd.

Ivan îşi tîra picioarele spre casă.

Aici îl lua taică-său în primire :

— Pe unde mi-ai umblat, zăpăcitule ?

— Am tăiat frunză la cîini.

— Ia vezi ! Bei ?

— Păi ce, n-am gură ? Beau. Ori poate ai vrea să-ţi cer bilet de voie ?! Mi-ajunge cît am fost la armată.

Bătrînul ofta, mîngîindu-şi barba :

— Ar trebui să te însurăm, Vanka.

— Nu vreau. Din pricina muierilor ni se duce voinicia de rîpă. Căzăcimea mi-e casa şi familia.

— Cuvinte de aur, fătul meu, cuvinte de aur... Da ia spune, vrei oare să te pui bine cu necuratul, de nu te închini şi nici nu dai pe la biserică ?

Ivan tăcea.

— Eh, păgîne... Mă-ntreb cum de te rabdă pămîntul. Ştii ce stă scris în biblie, în cartea împăraţilor, despre un netot ca tine ?

— Biblie ! Nu se poate trăi o veşnicie după... o carte. Pînă şi regulamentul de campanie se mai schimbă din cînd în cînd.

— Pentru vorbele astea ai merita să ţi se smulgă limba cu rădăcină cu tot... O să vezi tu, Vanka, cum o să te lovească odată sfîntul din cer că nu-ţi cinsteşti părintele.

— Haida — de, o să se amestece el în treburile noastre... Nu, tătuţă, după ce am fost întîia oară la atac, s-a dus credinţa. Întîiul atac... Şi-acum mai văd sînge! Nu mai cred nici în semne, nici în piază rea, în nimic, nu mă mai tem de nimic şi de nimeni. Sufletul în mine parcă-i de piatră.

— Atunci, cum vreţi voi, tinerii, să vi se arate încredere, de vreme ce nu credeţi în nimic? Şi noi am luptat, da am rămas oameni cu frica lui Dumnezeu... Nu e bine să crezi în orice, da e şi mai rău să nu crezi în nimic. Credinţa, fătul meu, e o comoară nepreţuită.

La şezători, Ivan stătea toată seara într-un ungher întunecos, sugîndu-şi pipa. Lucrurile de care rîdeau flăcăii şi fetele nu i se păreau cîtuşi de puţin hazlii, iar nesfîrşitele discuţii ale bărbaţilor despre pămînt şi gospodărie îl plictiseau de moarte.

Într-o zi, Şalim aduse la piaţă un mistreţ pe care-l vînase prin stufărişurile Kubanului. După ce isprăvi cu negustoria, se abătu pe la casa Cernoiarovilor şi-i trimise vorbă lui Ivan prin rîndaşul calmuc Ciulcia să vină pînă afară.

Se duseră la crîşmă.

— Hai, povesteşte, leatule, ce mai faci, cum o mai duci.

— Eh, Vanuşka, rău de tot făcut. Vacuţ crăpat, mamuc crăpat. Coliba batrîn, ploi curge lîngă coperiş. Tata batrîn, nici una măsele nu este. Cal batrîn, hîţa-hîţa. Berbec nu, pîine nu, birinză nu, nimic nu. Tata prost ţipat la mine: „Şalim, magar, cară lemne. Şalim, magar, cară apă."

Ivan abia îşi ţinea rîsul.

Şalim se văita într-una şi tot încerca să-l convingă să fugă împreună în munţi. Faţa lui uscăţivă, tuciurie strălucea de cutezanţă tinerească, mişcările-i erau tăioase de precise, privirea ageră şi hotărîtă. Se împiedica în mantaua lungă şi cizmele grele, cazone, cu care venise de pe front, întocmai ca un cal buiac între ulubele prea scurte. Aplecat peste masă şi scăpărînd din dinţii albi ca neaua, stăruia cu o şoaptă fierbinte, amestecînd şi cuvinte din graiul lui:

— În aulul Gabukai, traieşti rubedenie meu Saida Musaev — maţe scoatem la el! Arde Allah la el!... Pe rîul Şebşa traieşti prinţ kabardin tare bogat! Petrecanie facem la el! Zici şi zau! duce el ma-sa. Hai, Vanuşka, noi doi bandit, toţi frica la noi, nimeni nu înhaţ la noi!

Ivan sorbea rachiul de orez cu un zîmbet pitit în ochii înneguraţi... Îl asculta pe Şalim numai cu o ureche, iar în capul lui — gîndurile morişcă. Se vedea gonind în lumina pîrjolurilor şi în pocnetul împuşcăturilor spre Don, spre Ucraina pe care o va străbate sat cu sat, cătun cu cătun... Revedea ca într-un vis drag nemărginirile stepelor, scăpărarea gloanţelor, fulgerarea pumnalelor, auzea strigăte înverşunate, chemările goarnelor, uruitul căru-

ţelor în goană nebunească, tropotul cailor, şuieratul plin al sabiei deasupra capului... Îşi apucă prietenul de mînă :

— Şalim !

— Plecam ?

— Oh, frăţioare, nici eu n-am viaţă aici. Îmi trosnesc fălcile de urît. E musai s-o ştergem.

Schimbară între ei pumnalele. Zăboviră la crîşmă pînă tîrziu şi ieşiră pe uliţă ţinîndu-se pe după gît şi lălăind.

Oamenii aduseseră de pe front cîntece noi. Sfîrşiţi de puteri şi mîncaţi de păduchi, ei se împrăştiau prin staniţe şi cătune şi fiecare era încărcat ca şi o bombă cu o ură neîmpăcată pe trecut, pe ce a fost.

Se întoarse acasă, ciung, Ignat Gorlenko. Se întoarse cazacul Vasianin, fugit din prizonieratul austriac. Se întoarse roşcovanul Bobîr. Se întoarse în cîrje Savka Kurok. Se întoarseră fraţii Zvenigorodţev. Veni, din Finlanda, Serioga Ostrouhov, care slujise într-o unitate de gardă. Ajunse tîrîş acasă, cu şalele frînte, bătrînul tiralior Prohor Suhobrus. Se întoarse cu chica vîrstată de şuviţe albe şi Grigori Şmaroga, pentru sufletul căruia nevastă-sa făcea parastase de un an şi mai bine. Se întoarse înzorzonat cu decoraţii pînă la buric veteranul Lazurko. Se întoarse agronomul Kuksevici, avansat căpitan. Se întoarse de pe frontul turcesc Iakov Blinov. Mereu se întorceau cazaci şi soldaţi.

Veni acasă şi Maxim Kujel.

Marfa, desculţă, cu poalele prinse în brîu, că tocmai spăla duşumelele, zbucni în curte şi-i sări de gît. Plîngea şi rîdea.

Maxim o săruta şi-ar tot fi sărutat-o.

— Te bucuri ?

— Vai, Maximuşka, e ca şi cînd s-ar fi deschis cerul şi-ar fi pogorît peste mine aşa...

Făcu focul la baie, îl spălă de tot jegul şi, descîlcindu-i cu pieptenele părul pîslit, se tot speria, se tot minuna :

— Maică Precistă, ai nişte păduchi în cap, fiare, nu alta... Da amarnic ai mai slăbit ! Ies oasele din tine, c-ai fi bun de agăţătoare pentru hamuri.

— M-a uscat ura aprigă.

Mirosea pătrunzător a pîine caldă. Pe masa răzuită şi frecată de părea de ceară — bucate gătite în casă şi un samovar scînteietor ca jarul.

— Şezi, Maximuşka, că destul ăi fi stat în picioare în slujba împărătească.

Se auzea mereu scîrţîind uşa : veneau şi neamuri, şi cunoscuţi, întrebau despre armată, despre revoluţie. Unii, după bun sosit, ori bun găsit, scoteau din buzunarele cojoacelor un clondir cu rachiu tulbure, de casă, şi-l puneau pe masă. Veneau şi neveste ale celor care nu se întorseseră încă, dar nu stăteau mult.

— Bucură-mi-te Marfenka...

Multe îşi ştergeau pe furiş o lacrimă.

Întrebau :

— Pe-al meu nu l-ai văzut ?

— Pune de plăcinte, c-acuşica te trezeşti cu el în poartă. S-a isprăvit afurisitul de război. Nu mai e front.

Îmbrăcat cu o cămaşă curată, descheiată la gît, bărbierit cu perdaf, Maxim şedea în capul mesei şi bea ceai. Despre război vorbea în scîrbă, despre revoluţie — cu foc. Urmărind cu degetele-i boante slova unui ziar bolşevic, ros pe la îndoituri, îi lămurea pe cei de faţă care, ce şi cum vrea să facă şi cu cine ţine.

Marfa îl mînca din ochi.

— Cine porunceşte în staniţă : comitetul revoluţionar sau cîrmuirea căzăcească ? ţinu să afle Maxim.

— Păi eu nu ştiu, făcu Marfa zîmbind. Parcă ziceau ei ceva la adunare, da pîn-am venit acasă, am uitat.

— Mă, numai cosiţa e de capul tău, glumi Maxim, privind-o adînc în ochii scînteietori.

— La noi, tot atamanul e mai marele, se băgă în vorbă cumătrul Mikola. Chipul ţarului mai atîrnă şi azi la ei în canţelarie.

— Păi, oamenii ce păzesc ?

— Se tem. Ce vrei, după cîte au îndurat, le-a intrat frica-n oase. Unul e bucuros de libertate, da-şi ţine gura, unul aşteaptă cu groază să se întîmple ceva, mai ştiu eu ce, unul crede că s-o întoarce ţarul.

— Se-ntoarce pe dracu !

— Dumnezeu e mare, glăsui cumătrul Mikola, trăgînd cu ochiul la ceilalţi. Eu zic aşa, oameni buni, dacă stai şi te gîndeşti, noi ce trebuinţă avem de putere ? Dă-o încolo. Pămînt să ne dea. Acuşica vine timpul aratului şi ce să ari ? Mi-e că iar o să ne căciulim la cazaci !

— N-o să ne căciulim, fii pe pace, spuse apăsat Maxim. Ce, pentru ei pămîntu-i mumă, iar pentru noi maşteră ? Noi îl muncim şi tot nu e-al nostru ? Noi îl umblăm — şi tot nu e-al nostru ?

— Matale, Maxim Larionici, ia seama la ce vorbeşti, să nu te sfîşie jivinele.

— Să nu încerce, c-o să-şi rupă dinţii. Înainte vreme, cînd eram cu toţii ca nişte cristoşi, de, le mergea. Da acu, gata, sîntem vaccinaţi. După cîte am pătimit pe front — mai dihai ca păcătoşii în iad, nu ne mai temem de nimic. O să trecem şi prin foc, şi prin apă, da tot nu ne lăsăm.

Într-un tîrziu, oaspeţii se cărăbăniră.

Marfa îi aruncă pe umeri braţele-i vînjoase şi şopti gemut :

— Mi s-au albit ochii aşteptîndu-te...

— Eh, şi eu parcă tot leşie aveam la inimă.

Strivea în sărutări buzele uscate şi crăpate ale femeii. Ea suflă în lampă şi, lovindu-se de scaune, ca ameţită de băutură, se duse să desfacă patul.

...Prefirîndu-i în palmă părul des, răvăşit, Maxim o întreba despre viaţa ei în toţi aceşti ani.

— Viaţa... Numai de lacrimi eram sătulă... Du-te la cîmp, du-te după apă, du-te la stuf, ai grijă de casă, fugi că rage vaca — s-a pălit la picior de boroană, pruncul trage să moară.

Şi la toate numai eu singură. M-au strîns de gît necazurile. Poate că de atîta pelin mi s-a amărît şi laptele în piept şi de aia s-a prăpădit Petenka.

— Nu te mai omorî aşa, o s-avem alt copil.

— Nici nu-mi vine să rostesc : alt copil. O podidi plînsul. Se tîra peste tot mititelul şi cum vedea ceva — hap ! cu mînuţele. Şi ce vioi era, ce deştept...

Pe Maxim îl cuprinse toropeala, iar lîngă ureche glasul monoton al femeii spunea înainte :

— După detrunarea ţarului, tot într-o spaimă am trăit... Mi se făcuse capul călindar. Mai întîi se zvonise că, ăla, Kerenski, a vîndut nemţilor Kubanul cu oameni cu tot pentru patruzeci de puduri de aur. Pe urmă auzim că o să vie turcii şi-o să ne treacă pe toţi la credinţa lor. De Bobotează se întoarce din tîrg Miroha, ăl cu prăvălia, şi lămureşte obştea adunată în păr : „Dinspre Rostov vine spre staniţa noastră armata roşie, zisă şi bolşevică. Şi bolşevicii ăştia au coadă, coarne şi copite. Pe moşnegi şi prunci îi străpung cu lăncile, iar din muieri fac săpun !" S-a pornit lumea să se vaiete, să alerge de colo-colo... Noi, muierile, ne repezim cu bocete şi ţipete la biserică, să scoatem icoanele şi praporul. Părintele a dat de trei ori ocolul staniţei, cu crucea, a stropit cu agheasmă toate drumurile şi potecile, şi s-a îndurat Precista : bolşevicii au trecut pe alături.

— Gîscă ciufulită, mormăi Maxim somnoros şi sătul.

— Eu ce ştiu ? Eu-s proastă de dau în gropi. Mă iau şi eu după oameni.

— Scorniturile astea le răspîndesc, ca să bage spaima în norod, fabricanţii, bancherii, generalii şi toţi ăia ce-au sprijinit tronul lui Nicolae şi tăinuiesc în ei duhul vremii ce-a fost.

— Ducă-se dracului toţi. Că noi cal avem, vaca — acuşi trebuie să fete, nu murim noi de foame. Iar de ne-o da şi pămînt, îl semănăm şi atunci să vezi trai...

În colţul cu icoanele licărea o candelă de cristal verde. Pe chipurile întunecate ale sfinţilor se amăgeau umbre şovăitoare. Prin ferestrele hîite privea o dimineaţă căruntă de iarnă. După perete mugi vaca. Lui Maxim i se păru că aude goarna — sări din aşternut, apoi se dumeri şi se ghemui din nou lîngă trupul cald al Marfei... Adormi fericit.

Staniţa fremăta sub valul de veşti :

Bolşevicii înving în toată Rusia.
Război pe Don. Război în Ucraina.
La Novorossiisk e putere sovietică.
În părţile Stavropolului, norodul a aşezat puterea sovietică.
Cazacii-s cu poporul. Cazacii-s împotriva poporului.
Lîngă staniţa Enem, ofiţerii au măcelărit un detaşament al gărzilor roşii din Novorossiisk.
La Ekaterinodar un guvern militar a devastat comitetul executiv şi i-a arestat pe capii bolşevicilor.
Roşii au luat Rostovul.

În stanița Krîmskaia, la congresul reprezentanților stanițelor revoluționare, a fost ales comitetul revoluționar al regiunii Kuban.

În anul acela se desprimăvăra cu țîrîita. După o zi-două cu soare, iar se abăteau viscole și ninsori. Pogora cîte un îngheț și cîte o fulguială pînă pe la Buna-Vestire, dar aratul și semănatul băteau la ușă, oricum. Mai altminteri, parcă primenit și răsunător, sunau trîmbițele cocoșilor ; pe lîngă garduri, pe unde pămîntul se zbicise, băiețași desculți se jucau în arșice ; femeile roboteau prin grădini și livezi ; gospodarul alegea și pregătea semințele, ducea la reparat plugul și semănătoarea.

De două ori pe săptămînă forfotea înăbușit tîrgul, la fierărie zorul nu contenea nici zi, nici noapte, dangătul rar al clopotelor — clopotele de Postul-Mare — plutea deasupra staniței și se pierdea în nemărginirea jilavă a stepei.

În fața fierăriilor, la tîrg, la moară, în curtea bisericii, oriunde se adunau mai mulți oameni laolaltă, izbucneau numaidecît încontrări aprinse, glasurile se înverșunau, împroșcînd vrajbă în dreapta și în stînga.

Cei întorși din război se adunau seară de seară la învățătorul Grigorov, să se sfătuiască și să cumpănească ce putere să așeze. Și oameni mai bătrîni veneau să asculte vorbele lor îndrăznețe, dar ei înșiși strecurau rar de tot cîte un cuvînt-două. Pufăiau tăcuți din lulele, ciopleau un băț — obicei deprins de la caucazienii din munți — și se uitau lung unul la altul, clătinînd din cap.

Într-o zi erau să vină și vreo cîteva neveste de soldați, dar moș Abrosimîci, paznicul școlii, un veteran al războaielor cu turcii, le-a ocărît cum i-a venit la gură și le-a alungat de-acolo : nu-i de tărtăcuța voastră !

— Eu zic să-l arestăm pe ataman, și cu asta le-am rupt colții ! spunea Maxim, aruncînd priviri sfruntătoare în jur.

— Nu pornești bine hora, Maxime. Dacă-l arestăm pe ataman, a doua zi cazacii ne căsăpesc pe toți. Te pui cu ăștia...

— Ești un nerod ! sărea cîte un cazac tînăr, închizîndu-i gura celui care vorbise. Atamanul mi-e drag și mie ca sarea-n ochi. Să-l zburăm n-ar fi mare lucru, da pe cine punem cap peste staniță ? Aia e...

— Uite, pe Emelka, glumea subesaulul Sotnicenko, ghiontindu-l din spate pe argatul Emelian Peresvet. Cu așa cap, nici capul nu ne doare.

Fîstîcit, Peresvet mormăia ceva, scuturînd din căpățîna-i hălăciugoasă și trăgîndu-se într-un colț.

— Zît sub pat ! striga unul.

— Ăsta nu știe nici să dea la porci.

— N-o să răbdăm să vină peste noi vreun fluieră-vînt, cum s-a întîmplat pe alocuri. Ți se face scîrbă : auzi, un pîrlit de majur, un pescar sau un marinar oarecare să diriguiască trebile într-o staniță !

— Cristos a fost dulgher, interveni Potapov, un bărbat cu înfățișare venerabilă, mai marele sectei evangheliștilor.

— Ei, asta-i ! zise cu îndoială Sotnicenko. O fi fost binagiu, ori mai știu eu ce. Da simplu dulgher ? ! Pun capul jos !

Izbucniră niște rîsete atît de puternice, de ziceai că s-a dărîmat o stivă de lemne.

Cu toate că o scrîntise, Sotnicenko nu se potolea de loc :

— Eu care-s cazac get-beget și am două cruci și o medalie, s-aduc la îndeplinire poruncile unui Emelka ? Cîtu-i cerul !

Cuvintele acestea îl durură adînc pe Maxim și tăbărî cu gura pe Sotnicenko :

— Păi vezi, asta-i, frăție, încă nu vi s-a urît prea rău de ciomagul generalului... Dacă ți-or pune înainte o momîie cu epoleți ciucurați și strălucitori, o să-ncremenești în poziția de drepți și-o să dai onorul. Generalii și atamanii erau plătiți cu bani grei și au supt destul sîngele poporului. Nouă ne trebuie cîrmuitori mai ieftini. O să veghem laolaltă, toată obștea, ca treburile să meargă bine. Putem să-l alegem și pe dracu' comisar, de vreme ce-o să fie la vedere ! Dacă băgăm de seamă că-ncepe să comande alăturea cu drumul, îi facem vînt și-alegem altul...

— Noi sîntem pentru domnul Grigorov. Vorbește frumos.

— De vorbit, știe el să vorbească, da-i prea cuminte. Ori lucrurile — Maxim îi zîmbi învățătorului ca și cum i-ar fi cerut iertare și-i iscodi privirea — ori lucrurile merg spre război și-avem nevoie de cineva mai înfipt.

Grigorov țîșni de la locul lui și vorbi, vorbi, despre viitorul luminos al Rusiei și al revoluției, despre suveranitatea poporului, despre vremurile cînd va fi pace între toate națiunile și între toate păturile sociale. Visător și timid din fire, cîndva, în anii depărtați ai juneții se entuziasmase pentru ideile revoluționare, dar cînd cei mai buni au căzut victime represaliilor, cei slabi s-au dezumflat. Se dezumflase și o ștersese din oraș și Grigorov. Și iată-l de zece ani și ceva învățător în staniță, căznindu-se să le bage în cap copiilor regulile elementare ale ortografiei și adevărurile de nezdruncinat ale aritmeticii. ...În timp ce vorbea — mult și pătimaș — avea prostul obicei, devenit tic, să învîrtă ceva în mînă, ori să înfășoare și să desfășoare pe deget, cu repeziciune, șnurul negru și lung al pince-nez-ului. Ascultîndu-l, unii se plictiseau, pe alții însă îi atrăgeau tocmai cuvintele necunoscute și expresiile prețioase cu care-și presăra din plin, fără să-și dea seama, discursurile.

Într-un tîrziu cînd, stors de puteri, dar fericit, se lăsă pe scaun în aplauzele asistenței — obicei adus de la oraș — șoapte de încuviințare îi desfătau urechea :

— Are un cap...

— Așa e... Le zice ca din carte.

— Of, Doamne, cine știe ce ne mai așteaptă...

Ștergîndu-și cu o basma de batist plină de pete de grăsime nădușeala ce-i șiroia pe față, pe pieptul năpădit de păr auriu și pe la subsuori, Danilo Semibratov, măcelarul, hîrîia :

— Eu zic s-alegem un om de treabă şi să-l punem să slujească juma-juma : o zi ataman, o zi comisar.

La care, Maxim intervenea tăios :

— Nu, Danilo Semionovici, noi nu legăm cîrdăşie cu atamani. Praf trebuie să-i facem. Scurt.

— Ia uitaţi-vă la Kujel, oameni buni ! Se şi vede comisar. Ho, mă, potoleşte-te ! Nu-i de nasul tău.

— Eu, om fără carte, comisar ? !... Da măcar că nu mă bag să ies în frunte, nici în coadă nu vreau să rămîn. Mă tot frămînt, mă tot întreb, ce-om izbuti să facem ? Nu dorm nopţile...

Trăgîndu-şi pe urechi căciula de iepure, evanghelistul Potapov se strecura spre uşă mormăind ca pentru sine :

— Să ne rugăm şi să ne pocăim cu toţii şi să-i iertăm pre greşiţii noştri... În vizuina asta de tîlhari miasmă drăcească stăpîneşte, şi hulă... Şi fi-va sînge, şi fi-va năprasnă, ne-om sfîşia şi ne-om răşlui unii pe alţii, iar viermii o să ne mănînce pe toţi... Va năpădi buruiana pragul caselor şi numai jivinele o să rămîie să hălăduiască pe pămînt...

Cine şi-ar fi închipuit că nici nu se va împlini luna şi israeliţii noi, israeliţii vechi, sîmbătaşii, ştundiştii, tremuricii şi celelalte secte aflătoare în staniţă vor trimite în detaşamentele de partizani companii şi sotnii de coreligionari ?

Maxim o ţinea într-una :

— Ori încolo, ori încoace, numai pămînt să ne dea mai repede.

— Da, zilele trec, ar fi timpul să facă împărţeala.

— Ce împărţeală, că e gata împărţit ? se miră roşcovanul de Bobîr. Cum se face frumos, înham şi diii ! — ies la treabă...

— Asta-i păcat !

— Ne-om pocăi la bătrîneţe.

— E mintos, n-am ce zice. Auzi : „Diii ! ies la treabă"... Ai primit, Alexei Mironovici, un lot căzăcesc — cincisprezece deseatine de căciulă, şi slavă Domnului, aveţi în casă destule căciuli : trei feciori, un nepot, moşul, ginerele, başca matale... Îţi trebuie minte, nu glumă, ca să pui pe hartă tarlalele pe care o să le ogoreşti.

— Nu-ţi mai frămînta tu glagoria cu bunul altuia, că o să-ţi plesnească, se oţărî Bobîr. Scoate trei sute de rublişoare arendă de deseatină şi poftim, ară cît te ţin balamalele.

— De unde să iau atîta capital ? Că nici nu bat ruble, nici nu le fur.

— Treaba ta, ce, mă rog de tine ? Cine are nevoie o să vină singur, ba o să spuie şi sărumîna.

— Vezi, vezi, Alexei Mironovici, să nu-ţi greşeşti socotelile.

— Lasă-l, Ignate, parc-ai fi la peţit, zău aşa, se băgă în vorbă invalidul Kurok Savka. Cum ies oamenii la arat, ieşim şi noi. Cum încep să semene, începem şi noi. Şi care ogor ţi-o plăcea mai mult, al tău să fie.

— Puteţi să semănaţi, n-aveţi decît. Da la secerat şi la treierat n-o să fie nevoie de voi, că ne descurcăm şi singuri.

— Ce tot spui ! Ia ascultă, noi, foştii combatanţi, n-o să lăsăm arma din mînă, pînă nu statornicim rînduiala noastră. Libertate, egalitate, da nici un fel de fraternitate cu voi, porci ce sînteţi. În noi stă toată puterea : ce-o să vrem, aia o să facem.

— Tacă-ţi botul, javră şchioapă !

— Eu — javră ?

— Chiar domnia voastră.

Savka ridica numaidecît cîrja şi sărea la bătaie. Ceilalţi căutau să-l oprească, să-l potolească. El se smucea şi răcnea ca ieşit din minţi :

— Vreau să-i deşurubez capul...

— Dă-te încolo, mă beteagule. Ascultă mai bine ce vorbesc oamenii despre război.

— Afurisit să fie războiul ăsta... Tu, Ignate, o mai scoţi la capăt : băiatul pe care-l ai la oraş cîştigă bine şi-o să te ţină pe mîncare pînă mori. Da eu — nevasta bolnavă de nu poate să facă nimic, casa plină de ţînci, mîncare ioc, şi de-aş avea barem la ce munci...

— Las-c-am făcut şi noi partea noastră de blestemăţii, mormăi Serioga Ostrouhov, care slujise într-un regiment de gardă. De acu încolo, de m-ar prinde cu arcanul, şi tot nu m-aş întoarce la război. Auzi, eroi ! Ajunge ! Să fii erou e bine, da numai noaptea, cu muierea.

— Că iubeţ mai eşti, frăţioare. De s-ar da decoraţii şi pentru eroismul ăsta, te-ai umple de medalii.

— Îţi îngheaţă în vine şi sîngele ce ţi-a mai rămas cînd ţi-aduci aminte, numai că de război tot nu scăpăm noi.

— Vai de cozonacul nostru.

— Ţi se pune un zid în cale, dărîmă-l ! spunea Maxim. Da vorba e : cu cine să începi ? Cu ce să începi ? Aveţi toţi arme ?

Gîndurile se închegau anevoie.

Discutau aşa nopţi în şir, bîjbîind între zvonuri şi răstălmăciri şi totuşi, cei care erau mai lămuriţi dibuiau încet-încet poteca cea bună.

Într-o frumoasă zi de sărbătoare, după slujbă, răsăriră pe uliţele staniţei nişte călăreţi care se opreau în dreptul caselor şi strigau :

— Toată lumea pe maidan ! Cu mic, cu mare !

La una din ferestre, stăpînul casei scotea capul :

— Ce-i, mă ?

— A venit...

— Cine dracu a venit ?

— Excelenţa-sa colonelul Bantîş, membru al Radei din Kuban. Iute pe maidan !

Lăsînd ceaiul şi plăcinta, stăpînul casei se ridica numaidecît de la masă şi poruncea :

— Ei, nevastă, adă uniforma !

Peste puţin timp pe toate ulicioarele şi uliţele se vedeau cazaci în straie de zile mari, cu pieptul plin de decoraţii, zorind spre primărie. Şi bătrîni, şi soldaţi veniţi de pe front. Şi ţînci care fugeau ca la foc. Şi neveste de soldaţi care încă nu se întorseseră acasă, fiindcă ele nu scă-

pau' nici o întrunire. Invalidul Kurok Savka își tîrșea piciorul beteag și zbiera cît îl ținea gura:

— Ce adunare o mai fi asta? Că tot pe-a noastră o să s-aleagă. Soldatul e puterea. Cazacii n-o să poată ține piept poporului.

Piața era înțesată de lume. Pe alocuri, cîte unii mai gîlcevitori se și împungeau între ei. Dar și celor care de obicei se sfiau să scoată o vorbă, acum li se dezlegaseră limbile.

Brutarul Gololobov, chit că era bîlbîit, se foia de colo-colo prin mulțime, zvîcnind din umărul beteag de pe urma războiului și turuind:

— Să porți șapcă cccăzăcească, e opprit. Mergi cu cccarul, da tot tu ttrebuie să ffereşti din cale. Pentru cadastru — pplăteşti, pentru isslaz — pplăteşti, trimiți cccapra la ppăscut — alți bbani. Tu ține ppompierii, tu îngrijește ddrumurile, tu repppară podurile. Da la bbiserică stai lîngă ușă. Judecătoria e a ccazacilor, cîrmuirea e a ccazacilor, școala e pentru ccazaci. Ptiu, ducă-se-n...

— În tartari, îi șopti învățătorul Grigorov, spre hazul tuturor.

— Stau asseară-n poartă. Deodată mă ppomenesc cu Nesterenko și cu Mișka Kkoziol. „Dă-ne de-un chil de racchiu, de nu, ia uite ccolea!". Și scot pumnalele. Cce era să fac? Le-am dat. Ducă-se în t-t-tartari o viață ca asta.

— Dacă are o cocardă cu o acvilă cu două capete, crede că poate să-și bată joc de oameni... Le-aș trage vreo două cu tîrnul ăl de gunoi...

— Te dddoare...

— Nu te lasă să ridici capul.

— Parcă-ai fi vinovat că te-ai născut.

Mulți se înghesuiră în jurul lui Maxim, care citea cu glas tare ziarul acela bolșevic făcut ferfeniță, că de vreo lună îl purta întotdeauna la el. Ajunsese să-l știe aproape pe dinafară, drept care îl citea ca pe apă, ba mai punea și de la el ceva chiper, ca să fie și mai și. Efectul era grozav.

Glasuri înăbușite, șoapte:

— Ai dracului bolșevicii, cu fiece vorbă i-ating pe burjui și pe generali.

— Un-doi, și gata, le-au rupt gura.

— Cică-s spioni.

— Să nu crezi, neică, nu-i adevărat.

— Asta gazetă. Chiar de ești neînvățat, tot îți deschide ochii. Ascult și simt cum crește furia în mine. Mă, tu, orînduială de bogătani căptușiți cu aur. În ce hal ai adus țărișoara!

— Taci, Egor, că n-aud nimic.

O mînă grea se lăsă pe umărul lui Maxim. Era bătrînul cazac Leonti Șakunov.

— Stai, cătană.

Maxim îl privi cu coada ochiului și scutură din umăr să dea jos mîna bătrînului.

— Uite, stau, că poți să mă și mulgi.

— Cum de îndrăznești, neam de traistă, să-ntărîți norodul?

— Da matale ce treabă ai, moșule? Cine ești să-mi poruncești? Ai fi vreun zbir rămas de pe vremuri?

— Hă-hă-hă! izbucni dintr-un sobor de gîtlejuri.

— Tu să nu caşti pliscul în faţa mea ! Trebuie să mă respecţi, că am făcut trei campanii şi-s decorat cu toate medaliile.

— A sunat deşteptarea, decoratule ! Destupă-ţi urechile : avem libertatea cuvîntului. Am dreptul să vorbesc orice, să cer orice.

Şakunov întinse gîtul pe care se cucuia nodul beregatei şi-şi roti privirea prin mulţime, după cazaci.

— Da voi, aşa şi pe dincolo, de ce ascultaţi toate prostiile, ba vă mai şi hliziţi ? Jurnalul trebuie confiscat, soldatul bătut cu vergile şi alungat dracului din staniţă...

— Te cam întreci cu gluma, moşule.

Şakunov îşi drese glasul şi-şi încruntă sprîncenele cărunte.

— Ascultaţi-mă, domnilor stanişnici, îs bătrîn, şi-acuma, la capătul vieţii, n-o să-mi încarc sufletul cu păcatul minciunii. Cine sînt bolşevicii, cine sînt ăia de-şi zic gărzi roşii ? Să nu credeţi cumva că e la fel cu fosta gardă imperială, în care slujeau oameni tot unul şi unul, printre care şi floarea căzăcimii noastre. Ăştia-s o adunătură de golani, de neisprăviţi şi de beţivi, desculţii străzilor, muşteriii puşcăriilor. N-au şi nici n-au avut vreodată casă, gospodărie. Nu se pricep la nimic, la nici o muncă. Îşi însoţesc cu sudalme şi vorba, şi dumicatul. Cazacii le-au făcut vînt de pe Don, şi Rada noastră i-a luat la goană pe cei din Ekaterinodar. De-atunci rătăcesc în cete prin părţile Kubanului, adulmecînd, ca lupul, după haram. Da de haram vine, de haram se duce — pe băutură, pe ţigări, la

cărţi. Hîrbari, ce mai încolo şi încoace. Azi aici, mîine naiba ştie unde. Ori noi avem şi casă, şi cai, şi vaci, şi porci, şi pluguri, iar careva poate cositoare şi secerătoare. Şi vă-ntreb, domnilor stanişnici, să-i lăsăm oare pe bolşevici să ne intre în casă şi-n ogradă şi să-i poftim : „Luaţi agoniseala noastră, culcaţi-vă cu nevestele noastre ?..."

Aici îl întrerupse vagmistrul Lugovoi, şi el cu mustăţile ninse :

— Ţi-ascult vorba, Leonti Feodorovici, şi mă crucesc. „Şi cai, şi vaci, şi porci, şi pluguri — lapte şi miere..." Cum de nu-ţi crapă obrazul de ruşine să-i măsori pe toţi după tine ! Uite, şi eu-s cazac, şi tu eşti cazac. Unul dintre feciorii tăi e pisar la Armavir, un altul îl slugăreşte pe un general, în timp ce şoimanii mei, de cum a-nceput războiul, se bat pentru Rusia şi li-e pieptul plin de medalii. — Se şterse pe ochii lăcrămoşi cu o cîrpă murdară şi icni a plîns. — Tu ai patru sute deseatine de arătură şi trei argaţi tocmiţi cu anul. Eu am şaizeci şi cinci de ani, ciolanele mele bătrîne tînjesc după odihnă, da tot trebuie să mă spetesc de unul singur pe ogorul meu. A început să-mi crească grîu şi de sub unghii. — Ridică mîinile trudite să le vadă toţi şi hîrşîi un chibrit de palma-i bătucită. Chibritul se aprinse. — Acu pricepi ?

— Atîta pricep : măcar c-ai ajuns vagmistru, tot prost ai rămas. Amîndoi l-am slujit pe acelaşi ţar, amîndoi ne-am bucurat de aceleaşi foloase. Te-a oprit careva să te procopseşti ? Mă, Lu-

govoi, trebuia s-o laşi mai domol cu băutura şi să iei aminte la poveţele mai-marilor.

— Tocmai de-aia nu m-am procopsit, că l-am slujit pe ţar. Doişpe ani am tras ca reangajat, iară feciorii mei pîn-la cununie au purtat jugul, argăţind la alde tine. Cînd m-am întors de la armată, găteşte-ţi băieţii, că le-a venit şi lor sorocul. Le-am încropit ce le era de trebuinţă — trei cai, trei rînduri de efecte şi cum atuncea m-a apucat tusea, mai tuşesc şi azi. Aşa că vai de bătrîneţele mele. Azi mai am ce mînca, da de mîine poate c-o pornesc cu cerutul.

— Casa mea s-o ocoleşti. Mai bucuros aş da ceva unui cîine, cît nu ştie el să cuvînte, că tot dă din coadă. Din pricina unor netoţi ca tine s-a abătut năpasta peste noi.

Lugovoi dădu să spună ceva, dar buzele-i învineţite brusc tremurau. Scuipă şi plecă de acolo.

Un alt bătrîn oftă:

— Bine a tălmăcit azi părintele în predică: „Mişelii, răzmeriţe şi bătălii sîngeroase... Din sînge s-a zămislit ţinutul Kubanului, în sînge îşi va afla pieirea."

— Revoluţia trebuie s-o apărăm, nu Kubanul.

— Dacă scoatem revoluţia la liman, scapă şi Kubanul.

— Voi cu revoluţia voastră... O să-i pună şi pe cazaci să umble cu opinci.

— Tii, ce halima o să fie. O sută de ani o să ne mîncăm între noi, şi tot n-o să ştim care ce hram poartă.

— Nu-i adevărat, glăsui iarăşi Maxim, despăturind ziarul. Ba o să ştim bine de tot. Că din paispce încoace ne-am mai deşteptat şi noi la minte. Dintr-o ochire îi cunoaştem pe cei cu buza de miere şi inima de fiere.

Şakunov se uită chiorîş la ziar.

— Tu ascunde gazeta aia, ostaş, şi chiar azi să te înfăţişezi la domnul ataman, s-o vadă dumnealui. Şi să-ţi intre în cap că pe cazaci n-o să-i pui să joace cum le cîntă mujicii. Fiecare vorbă de-a ta eu o bat cu zece. Sabia — asta-i programa căzăcimii. Pumnul — ăsta-i stăpînul vostru. Iaca! Îl vedeţi? Trage cinci chile. Nemuiat! Ridică pumnul lui păros şi-l răsuci încolo şi încoace deasupra mulţimii.

Ostaşului de gardă Serioga Ostrouhov îi scăpărară ochii.

— Ai face bine, Leonti Feodorovici, să te speli mai întîi pe mîini, că-s mînjite cu sînge încă din nouă sute cinci.

— Taci, secătură. O să vă descăzăcim pe toţi, tîlharilor, şi-o să vă luăm şi pămînturile. Să nu dărîmaţi voi rînduiala ce-am apucat-o din moşstrămoşi. O să ne supuneţi voi cînd o face plopul mere.

Ostrouhov îi înfipse mîinile în gît.

— Îţi rup beregata, mă...

Glasurile se înteţiră, se încrîncenară, dar în clipa aceea apăru în cerdacul primăriei Bantîş, membru al Radei din Kuban. Purta un caftan cerchez albastru, din stofa din care se coseau uniformele regimentelor de gardă, şi era însoţit de atamanul staniţei şi de cîţiva bătrîni.

Se făcu tăcere.

Bantîş îşi scoase căciula, se înclină şi strigă cu un glas răguşit de atîtea cuvîntări :

— Bun găsit, domnilor stanişnici !

Mulţimea şovăi şi răspunse dezlînat.

— Să trăiţi, excelenţa-voastră.

— Ia te uită la el ce ţanţoş e !

— Vultur.

— Ăsta vine, bagă zîzanie şi pe urmă p-aici ţi-e drumul. Lui ce-i pasă, că tot în capul nostru se sparg toate, spuse sfielnic Suhobrus.

— Ştiu ce-o să-ndruge, rîse cazacul Vaseanin. La gara din Kiev i-am făcut noi unui mustăcios ca el pielea cojoc.

— Mai tăceţi odată, zurbagiilor ! N-aveţi pic de cuviinţă. Ce, latră un cîine ? Vorbeşte excelenţa-sa domnul colonel.

Bantîş scoase puţin un picior înainte — ţinută de ataman — şi începu :

— Preacinstiţi cazaci ! A venit timpul să ne rostim. Ori prohodim căzăcimea, ori strigăm voiniceşte, într-un glas : „Mai avem praf de puşcă în cornece ! Încă nu s-a muiat puterea căzăcimii !" Dezmăţatul de Rasputin, unul singur, şi cît rău a făcut. Dar acum Rusia toată e cuprinsă de dezmăţ. Fiii ei au scos-o la mezat. Peste tot se fură, se omoară, se pradă sfintele lăcaşuri, se luptă partidele între ele. Rusia a alunecat, a căzut într-o băltoacă de sînge. Să se scoale singură, că nu noi am îmbrîncit-o. Noi, urmaşii glorioşilor zaporojeni, trebuie să chibzuim cum să statornicim buna orînduială la noi

acasă, aici, în Kuban. La Ekaterinodar s-a întrunit Rada noastră militară. Avem, slavă Domnului, şi oştirea noastră căzăcească. O să avem şi visterie proprie, şi legiuiri proprii. Să lase Kubanul a-şi fi singur stăpîn...

— Aşa e, bine zice ! încuviinţau bătrînii, clătinîndu-şi bărbile, însă prin marginea pieţei mulţi se şi luară în colţi.

Fostul ostaş Zîreanov, dînd din mîini şi aruncînd văpăi din ochi, zbiera de parcă s-ar fi aflat între surzi :

— Colea e pămîntul boierilor, colea al mănăstirilor, colea al oştirii. Da al nostru, al mujicilor, unde-i ?

— În gubernia Reazan, unde v-au tăiat buricul. Duceţi-vă acolo să faceţi rînduieli noi.

— Eu am fost rănit de patru ori...

— Prostul şi-n biserică mănîncă bătaie.

— Dacă noi, toţi cei veniţi de pe front, vom hotărî ca unul să-mpărţim pămîntul pe cîte suflete sînt, se va isprăvi şi cu sfada.

— Pe mine, leatule, să nu mă socoţi deopotrivă cu un mujic, ori cu o muiere, ori cu un prunc... Pămîntul Kubanului noi l-am udat cu sîngele nostru şi l-am semănat cu oasele noastre. Numai neveste şi mame se odihnesc prin cimitire sub glii, iar cazacii — care s-au prăpădit în Caucaz, care şi-au găsit moartea pe meleaguri străine. Noi am fost ostaşi.

— Şi noi am fost ostaşi.

— Isprăveşte, chiorule, că o păţeşti.

— Ia nu mă ameninţa !

— O să-ţi scot şi ochiul ălălalt.

— Ba nicidecum, c-o să-mi fie de trebuinţă să văd cum crapă o jigodie ca tine.

— N-apuci tu ziua aia.

— Ba apuc.

— N-apuci.

— Ba apuc.

Cazacul îl trînti cu un pumn la pămînt şi începu să-l calce în picioare. Alţii, mai potoliţi, săriră şi-i despărţiră.

În răstimp, lîngă clădirea primăriei, la propunerea lui Bantîş, se alegea un reprezentant al staniţei în Radă. Aşa cum cerea obiceiul, Dmitri Cernoiarov lepădă cinstea oferită :

— Nu sînt vrednic, bătrîni dumneavoastră. Nu mă cunoaşteţi bine şi nu ştiţi încotro v-aş putea duce. Alegeţi un cazac din staniţă.

— Ba te cunoaştem şi pe tine, şi pe taică-tău, şi pe tătînele lui taică-tău. Primeşte !

— Nu mi-e cu putinţă.

— Primeşte, Dmitri Mihailovici.

La cîţiva paşi mai încolo, un tînăr cazac stînd în picioare pe şa şi cu braţele încrucişate la piept, nu fără poză, ţinea o cuvîntare :

— ...Nu sîntem împotriva Radei, dar nici cu bolşevicii nu vrem să ne batem. Să se apere Rada singură. Domnilor cazaci, voi care aţi fost pe front ! E timpul să ne dezmeticim : unde ne ducem, pe cine urmăm ? Ori te-ncarcă cu hrisoave aurite, ori ne-agaţă de gît, nouă, proştilor, sumedenie de cruci, medalii şi alte marafeturi, de-ţi trag grumazul în jos ca nişte pietroaie şi ne ploconesc la picioarele ţarului...

— Baţi cîmpii. De altceva e vorba...

— Neisprăvitule...

— Şterge-o, diavole.

— Bun de gură cazacul. Cine e ?

— Vanka Cernoiarov.

— Aha... Le-a zis-o de la obraz. Ăsta-i dat naibii.

— ...Iar voi, bătrînii staniţei, pînă cînd o să ne îmbrobodiţi cu vorbele, pînă cînd o să ne ţineţi în frîu ? Sînteţi slugi preaplecate ale prealuminatului Ţar-bîtă şi v-aţi deprins să vă pice rublişoarele în palmă. De-aia nu vă înduraţi să vă despărţiţi de vechea orînduire. În timp ce noi, feciorii şi nepoţii voştri eram la război, voi vă hîrjoneaţi pe cuptor cu nurorile şi huzureaţi... Cînd văd epoleţi de aur, parcă-mi dă un cuţit prin inimă. Să nu uităm cum şi-au bătut joc de noi coloneii şi generalii ăştia ! O să pieriţi o dată cu ei ! Huo ! Huo ! Huo !

— Pe el !

— Ia arde-i vreo cîteva !

— La arest cu el !

— Ura ! Ura-a-a !...

— Prinde-l ! Alelei !

Peste capetele moşnegilor se agită o pădure de toiege.

Ivan căzu în şa
chiui
şi doborînd cu calul pe cei care nu i se fereau din cale, scăpă din mulţime şi porni ca vîntul spre aulul lui Şalim, învîrtejind colbul uliţei.

Zilele calde de primăvară veneau val, spărgîndu-se cu zvonuri cristaline de ţărmurile stepei.

Stepa îşi scuturase zăpezile şi, gurguindu-şi sînii vîrtoşi ai movilelor, îl aştepta supusă pe plugar.

Kubanul se dezlănţui şi potopi malurile. Veniră graurii harnici şi ciocîrliile agere. Vîntul ce bătea dinspre cîmp era încărcat cu tulburătoarele miresme ale ţărînei dospite şi ale pelinului dintîi. Nopţile ca păcura răsunau de cîntece, de ţipetele şi chicotelile fetelor.

Staniţa se puse în mişcare.

Pe drumurile muiate se perindau scîrţîind care grele, cotigi lungi, fără loitre, trase de un singur cal şi căruţe cu doi cai. Soarele scînteia în necuprinsul albastru al cerului. Norii luminoşi, iuţi şi bucălaţi, tîrau peste coline umbre străvezii. Pe marginile zvîntate ale drumurilor alergau cîini cu cozile bîrligate. Nechezatul zglobiu al cailor se auzea pînă departe... Ici-colo scăpărau dinţi lucioşi de boroană, cîte un vîrf de brăzdar sau vreun zorzon de pe hamuri. Glasuri voioase, mutrişoare de ţînci îmbujorate de voie bună, femei cu broboade trase pe ochi, să nu le ardă soarele, pocnet de bice.

— Hăis... Dii...

Maxim ajunse din urmă perechea de boi bălţaţi.

— Într-un ceas bun, cumetre.

— La fel şi dumitale.

— Frumoasă zi, o să-i pară rău cui a murit ieri... Matale unde o să ari, Nikolai Trofimovici?

— Eh, ducă-se... Cumătrul Mikola mai bombăni ceva în barbă şi arse cu năduf cîteva bice boilor.

— Păi, cum aşa ?

Cumătrul cumpăni ceva în minte, răsuflînd ca de trudă grea, apoi îl măsură cu luare aminte pe Maxim, îi privi calul, roţile ferecate cu şine noi şi, într-un tîrziu, glăsui opintit, parcă în silă :

— Ştiu şi eu cum o să se-ntoarcă treaba... Ochisem un clin mai bunicel din pămîntul lui pan polcovnicul Oltarjevski. Pămînt gras, să-l ungi pe pîine... An-toamnă, ne ducem Miroşka şi cu mine la pan polcovnicul, îi făgăduim o arvună şi ogorîm clinul. Bun ! Da acu vorba e cîtă arvună să-i dăm, că să te duci la boier cu cîţiva gologani în palmă nu se cade, iar mai mult, de unde să iei... — Amuţi iarăşi pentru mai multă vreme şi, după ce-l mai iscodi o dată bănuitor cu coada ochiului, încheie: Şi-acu s-a dus şi boierul, s-a dus şi Miroşka. Polcovnicul, zice lumea c-ar comanda la oraş un regiment de cazaci, iar pe Miroşka l-a ademenit unchiu-său la Eisk, l-a pus pe zăpăcitul ăla administrator peste fabrica lui de lumînări...

— Ei şi ?

— Cum ei şi ?! Cine ştie cum o să se-ntoarcă toate astea. Amu e libertate, da dacă se ridică ţarul împotriva norodului, pe unde scoţi cămaşa ?

— Cu asta ţi-ai găsit să-ţi baţi capul ? Bă, mintosule ! Du-te şi ară.

— Ca să mă prindă pan Oltarjevski şi să mă mănînce de viu? Cînd i se zbîrlesc mustăţile blestematului şi se răsteşte odată la tine, măiculiţă... Şi-n vis cînd îl văd, îngheţ de frică şi m-apucă un tremur... Dacă aşa l-a făcut Dumnezeu...

— Ehei, de cînd i-or fi pus tovarăşii pielea în băţ.

— Unde-ar da Dumnezeu!

— Şi-i mare clinul?

— De! Opt sute deseatine ale panului, nu ştiu cîte mii ale oştirii. Numai să-l poţi munci.

— Bu-u-un, bate opincă! făcu tărăgănat Maxim. Eu o iau spre Valea Amară, dincolo de stăvilar. Auzisem de nişte pămînturi părăsite...

— Şi vrei să mîi calul zece verste încolo şi zece îndărăt?

Mikola îşi săltă şapca pe fruntea nădușită şi, dîndu-şi aere, urmă: Uite, vreau să-ţi fac un pustiu de bine, că aşa mi-e mie felul — pentru un cumătru mă las rupt în bucăţi... Ce faci tu cu o sărăcie de cal şi cu uneltele alea? Eu, oricît, am perechea asta de boi care trag vîrtos, fir-ar să fie... Hai cu mine în parte. Arăm cîte patru deseatine de căciulă şi-o s-avem şi de cozonaci! Ei?

Maxim se gîndi puţin, zîmbi pe sub mustaţă:

— Fie, cumătre, nu zic nu.

— Dacă-i aşa, haidem... Cît despre socoteală... Dai un aldămaş şi cînd o fi, poate că-mi faci şi tu un bine. Că eu ştii cum sînt. Eu... Dii, boală.

Cotiră pe un drum lăturalnic.

Stepă, cît zarea.

Brazdele răsturnate păreau nişte valuri negre. În fiecare bulgăre de ţărînă se simţea vlaga fierbinte a primăverii. Ciori de cîmp păşeau grav, iscodind preajma cu ochi isteţ şi ciugulind rîme grase din brazdă. Şuierau ţistari, strigau pogonicii, păşeau domol boii...

...Cumetrii făcură cu plugul trei ocoluri mari şi se opriră să fumeze. Dinspre casele ce se vedeau în depărtare pe un tăpşan, veni călare unul cu nişte mustăţoaie roşcate şi cu căciula de cîine dată pe ceafă.

— Ce-i cu voi acolo?

— Ce să fie?

— Ştiţi al cui pămînt araţi?

— Al sfîntului din cer.

— Sfîntul din cer n-are pămînt aici. Ăsta-i pămîntul polcovnicului de cazaci Oltarjevski. Dînsul a căzut la datorie, drept care pămîntul e-acuma al nostru, căzăcesc. Aşa că, luaţi-vă tălpăşiţa, c-altminteri s-a zis cu voi... În timp ce vorbea, îi săgeta cu priviri fioroase.

— Să ne fie cu iertare, domnule, da noi am plătit arendă.

— Stai că-ţi arăt eu arendă, ei drăcia dracului... Îţi rup eu coarnele! Te pun să scurmi tot pămîntul cu botul.

Maxim făcu un pas înainte.

— Ia încearcă!

Cazacul îl privi în tăcere de pe răzor, plecă şi se întoarse cu alţi cinci. Înghesuindu-l pe Maxim cu pieptul calului, porunci :
— Şterge-o de-aici.
— Uşurel !
— Bucăţi te fac.
Şi-l croi cu biciuşca.
Atunci Maxim înşfăcă huluba pe care o avea anume pregătită în căruţă şi se năpusti înainte.
Cumătrul Mikola o rupse la fugă, răcnind :
— Săriţi, oameni buni... Ne pradă... ne omoară...
Doi dintre cazaci îl ajunseră din urmă şi-l snopiră cu gîrbacele pînă îi căzu cămaşa petice.
De peste tot veneau oameni, care pe jos, care călare, lepădîndu-şi din fugă cojoacele şi sumecîndu-şi mînecile.
— Pe ei !
— Afurisiţii !
— Las-că ţi-i înecăm noi în stuchit !
Maxim îl înhăţă pe roşcovan de un picior, îl smuci din şa şi prinse a ţopăi pe el cu ciubotele-i potcovite. Cumătrul Mikola se ghemuise în şanţul de hotar spălat de ploile primăverii, cu mîinile adunate pavăză ca să-şi ferească ochii de lovituri şi horcăia :
— Nu mă las... Nu mă las...
Se nimeri ca mujicii să fie mai mulţi. Cazacii plecară în goană după ajutoare.
În staniţă se făcu un miting, care se încheie şi el cu o încăierare. După aceea, în clădirea primăriei, bătrînii îi măsurară pe spinare pe

cîţiva cazaci tineri. În casa lui Grigorov, vuietul glasurilor stărui pînă aproape de cîntători : în noaptea aceea luă fiinţă în staniţă un comitet revoluţionar.
De atunci se duceau la cîmp înarmaţi cu puşti militare, grenade, arme de vînătoare — care cu ce avea.

1929

EPOLETUL NEGRU

În Rusia e revoluție —
țărișoara-i toată cuprinsă de flăcări
și înecată în sînge.

Se împlineau două săptămîni de cînd Nikolai Kulaghin, ofițer din regimentul „Kornilov" zăcea ca un buștean. Ranița în care avea un revolver și niște schimburi o ținea la căpătîi, iar pușca alături, la îndemînă. Stătea învelit în mantaua care mai păstra încă în ea jilăveala frontului. Ca să se mai încălzească, sorbea căni de apă clocotită și — o iluzie căpătată în armată — fuma. Salonul murdar, în care aproape că nu se făcea foc, era ticsit cu răniții și degerații din ultimele lupte pentru Novocerkassk. Prin cercevelele nechituite pătrundea aerul umed de februarie, cu iz de putregai. Patul lui Kulaghin era chiar la fereastră. Se sălta în coate și rămînea așa mult timp, privind în stradă. Apoi, se lăsa să cadă pe perna de paie bătucită și turtită, și, cuprins de toropeală, închidea ochii. Urechile îi erau umflate, veștede, pline de zgaibe negre, iar picioarele degerate, umede sub bandaje, răspîndeau un miros grețos. Durerea din oase îl chinuia zi și noapte.

Rostovul dansa cele din urmă dansuri. În palatul municipalității, cadeții, democrații și generalii de cazaci rosteau cele din urmă discursuri. La căderea serii, străzile se umpleau de ofițeri, de bărbați spilcuiți și de femei „rasate", de viță, în luxoase toalete. În localuri petreceau marii afaceriști și protipendada din Capitală. În mijlocul lor foiau trepădușii politici. Aici se învîrteau, afișînd nume cu rezonanță, și foști membri ai dizolvatei Dume de stat, și miniștri debarcați, și bonzii Guvernului Provizoriu, și teroriști faimoși, și oblăduitori serenisimi ai unor departamente nimicite de revoluție, și boieri mai mărunței, și prelați, și trișori din tripourile acum închise. După Octombrie, ei toți fugiseră pe Don, ca pînă una, alta să se știe la adăpostul sulițelor căzăcești. Cunoscătorii sordidelor secrete ale ohranei și prorocitorii minunilor cerești, profesori ce pătrunseseră înțelepciunile științei și socialiști experți în teoriile a tot felul de mișcări și frămîntări sociale se întreceau în a prezice bolșevicilor un sfîrșit apropiat și iminent. Între băltoacele de vin prelinse pe mese, se redactau declarațiile viitoarelor guverne, se întocmeau proiecte grandioase de refacere a Rusiei, se împărțeau portofolii ministeriale, iar generalii cu merite deosebite erau numiți guvernatori peste gubernii care abia urmau să fie curățite de rebeli. Între timp, regimentele căzăcești care nu îndreptățiseră speranțele puse în ele, se risipeau prin stanițe și cătune; dinspre miazănoapte, în bubuitul tunurilor, în uralele mitingurilor, cu jocuri și chiote, veneau val detașamentele de foști combatanți, de marinari și gărzile mun-

citoreşti. O furtună năprasnică se apropia de oraşul benchetuitor.

Paza spitalului era încredinţată unor liceeni, sub comanda unui colonel ramolit. La schimbarea gărzii, moşul făcea ocolul saloanelor, împărţind veşti liniştitoare. Nu-l credea nimeni, totuşi vizitele lui erau aşteptate cu nerăbdare.

Într-o zi, în zori, spitalul se trezi de bubuitul unei canonade. Bolnavii care puteau umbla erau gata să spele putina, cînd în uşă apăru colonelul. Îşi vîrî o mînă sub pieptii tunicii ponosite şi rosti rar şi solemn :

— Domnilor, cum s-ar spune, vă felicit !

Cei grav răniţi îşi stăpîniră gemetele. Mustăciosul majur Krîlov, vecin de salon cu Nikolai Kulaghin, încremeni cu cizma într-o mînă şi cu peria în cealaltă.

— Veşti noi, domnilor... În sectoarele Taganrog şi Cerkassk, roşii au suferit o înfrîngere, cum s-ar spune, zdrobitoare. Da, zdrobitoare. Au fost capturate două regimente inamice, cu întregul efectiv.

Voioşia cuprinse toată lumea. Unii se ridicară în capul oaselor, alţii săriră din pat şi se strînseră roată în jurul aducătorului de veşti.

— Ştiţi precis, domnule colonel ?

— De ce nu scrie nimic la gazetă ?

— Bine, dar... se trage în imediata apropiere a oraşului !

— Şi ce-i cu asta ? clipi şiret colonelul. Aflǎ, drăguţă, că s-au răsculat nişte staniţe ceva mai jos de oraş şi acum caută să răzbească încoace, pentru a se uni cu trupele noastre... Iar noi

vînăm dezertori, îi împuşcăm pe bandiţi, de aia se aud detunături, he-he-he... Puteţi să mă credeţi, sînt bătrîn şi n-am obiceiul să înfloresc lucrurile. Da, n-am obiceiul. Apoi îşi tîrşi cizmele scîlciate spre salonul următor.

— Aha ! izbucni sublocotenentul Lebedev, ţopăind în cîrje. Ce v-am spus eu ieri ?

— Potoleşte-ţi ardoarea, domnule sublocotenent ! îl apostrofă veşnic posomorîtul căpitan de jandarmi Toptîghin, care reuşea întotdeauna să le strice buna dispoziţie. E cel puţin prematur să jubilăm.

— Îmi dai voie să te întreb de ce ?

— Nu uita, tinere, că în vîltoarea drăcească a anarhiei au fost tîrîţi milioane de oameni care au devenit neoameni, iar ideea eliberării naţionale, oricît ar fi ea de sublimă...

Sărind în cîrje, Lebedev veni lîngă căpitan şi începu să-i explice cu înflăcărare cum crede el că poate fi salvată patria. Ascultîndu-l, Toptîghin îşi tot răsucea mustaţa stufoasă şi numai arar intervenea cu cîte o remarcă pătrunsă de simţ practic, care stîrnea rîsete homerice în salon.

La masa comună, sublocotenentul de infanterie Sagaidarov şi cornetul Poplavski, frizat şi parfumat, pasionaţi şahişti amîndoi, îşi întrerupseră partida şi se angajară într-o controversă. Toţi apucaseră să afle că sublocotenentul e socialist-revoluţionar convins. Poplavski juca de fapt cu el numai în lipsa unui alt partener. Pe lîngă asta, îl amuza să-şi bată joc de amorul propriu al sublocotenentului. Într-o săptămînă

de joc aproape neîntrerupt, Sagaidarov nu cîştigase nici o partidă, deşi nu o dată i se păruse că victoria e aproape.

Poplavski vorbea tărăgănat, din vîrful buzelor :

— Revoluţia noastră este profund naţională, fie chiar şi prin aceea că înţelegem totul exact cu mintea cea de pe urmă, da chiar aşa cu mintea cea de pe urmă, da, chiar aşa cu mintea cea de pe urmă. Dacă bolşevismul ar fi fost sugrumat în faşă, acum armatele ruseşti ar fi străbătut în marş Germania, dar a fost lăsat să scape momentul prielnic şi...

— Cine l-a lăsat să scape ? întrebă Sagaidarov, aplecîndu-se înainte.

— Domniile voastre, desigur... În timp ce Bonaparte al vostru socialist se exersa în arta retorică, bolşevismul s-a întins ca o molimă, frontul s-a năruit, şi am ajuns să vedem aceste vremuri ruşinoase, cînd orice secătură, invocînd lozinci demagogice, îşi proclamă matrapazlîcurile drept litera legii, cînd...

Sublocotenentul se întoarse către ceilalţi :

— Credeţi-mă, domnilor, redresarea e aproape. Vă dau cuvîntul meu. Cred în generozitatea sufletească a poporului rus, în înţelepciunea lui. Cei mai buni dintre soldaţi vor fi alături de noi. Muncitorimea şi ţărănimea muncitoare, mai devreme sau mai tîrziu, dar negreşit — subliniez : negreşit — se vor depărta de bolşevici... Şi, în sfîrşit, nu trebuie uitată exponenta celor mai luminoase idealuri ale omenirii : intelectualitatea rusă, a cărei abnegaţie e cunoscută.

— Uf, intelectualii ăştia ! interveni căpitanul Toptîghin. Se vede că n-am spînzurat destui.

— Nu înţeleg, cum adică ?

— Simplu. Cu ştreangul de gît. Căpitanul îşi încrucişă braţele pline şi albe pe pieptul plin de decoraţii şi urmă : Unde sînt fruntaşii zemstvelor, apărători ai ordinei şi ai patriei ? Unde-au dispărut libercugetătorii jurişti şi funcţionarii de stat de diferite ranguri ? Canalii ! Mai ieri toţi ăştia se tîrau pe brînci la picioarele tronului şi se înfigeau la ciolan, mai ieri încă... Dădu din mînă a lehamite şi încheie : Cum a fost ţarul nostru — bun ori rău, asta istoria are să judece. Dar nimeni, nimeni n-a ridicat mîna să-l apere, de parcă toţi s-ar fi născut revoluţionari.

— Pardon, ripostă Sagaidarov. E o chestiune de principiu. Adunarea Constituantă a întregii naţiuni...

— Ei, comedia dracului, i-o reteză Toptîghin. După ce aţi dat milioane de voturi pentru Adunarea Constituantă, ea a fost dizolvată. Mă rog. Dar de ce nu spun nimic intelectualii dumneavoastră cu faimosul lor spirit de jertfă, de ce tace preaînţeleptul popor ? Oare n-a încăput ţara în ghearele satanei ? Oare nu ne ameninţă jugul bolşevic, mai groaznic decît cel tătăresc ? Şi voi, şi principiile voastre nu faceţi nici cît o ceapă degerată. Praf ! Asta sînteţi.

— Zău, aveţi nişte vederi destul de bizare...

— Eu m-am scîrbit de toate, spuse Poplavski, şi căscă. Războiul nu poate fi continuat. Numai un miracol sau un cnut bun ar salva Rusia. Iar înţelepciunea despre care ai pomenit, domnule

sublocotenent, poporul o foloseşte deocamdată pentru a da foc, a jefui şi a devasta aşezămintele culturale... Uite, tata de pildă, se însufleţi cornetul. General plin. După războiul japonez s-a retras la moşie, dornic să-şi petreacă în tihnă restul zilelor. În afară de flori nu-l interesa nimic, absolut nimic. Dacă ai şti, dragul meu, ce trandafiri cultiva bătrînul! Ceva de neînchipuit! Scoţieni involţi, moscaţi de un bleu pal, albi ca spuma laptelui cînd dă în fiert, negri ca naiba mai ştie ce. Despre sera noastră s-a scris şi în revistele din străinătate...

Bucuros că are prilejul să-şi etaleze cunoştinţele, mustăciosul licean Patrikeev strigă dintr-un colţ:

— Poetul elen Anacreon a spus: „Rozele, deopotrivă, pe zei şi pe oameni desfată".

— Foarte exact, răspunse Poplavski, întorcînd capul spre licean, şi fără să se sinchisească de rîsetele ce izbucniseră în salon, povesti cum ţăranii au doborît arborii din parc, au distrus sera şi l-au izgonit pe bătrîn dintre penaţii lui dragi. Spuneţi şi dumneavoastră, florile deranjau pe cineva? Ai dreptate, căpitane, şi acum, ca şi pe vremurile lui Pugaciov sau Razin, numai cnutul şi ştreangul ar putea înfrîna instinctele dezlănţuite ale gloatei: un cnut adus de nemţi, de zuavi, de oricine. Da, de oricine.

— Niciodată! izbucni Sagaidarov, aprinzîndu-se la faţă. Poporul rus a îndurat destule pentru a dobîndi libertatea şi nu se va închina nimănui. Dezonoarea înfrîngerilor de pe cîmpul de luptă nu poate aduce renaşterea Rusiei. În resentimentul pe care îl au nemţii faţă de

noi nu-i vorba numai de civilizaţie, în care ei se consideră superiori, dar şi de o aversiune rasială. Unde mai pui că în cazul unei capitulări ruşinoase pierdem sprijinul democraţiei europene şi americane. Kaiserul o să ne pună să-i facem cizmele, v-o jur... Nu şi iar nu! În numele a tot ce avem mai sfînt trebuie să mai punem o dată mîna pe spadă. Poate pentru ultima oară!

— Absurd! ripostă cornetul. Rusia are nevoie cel mult de o monarhie constituţională, iar libertatea asta asiatică trebuie trecută prin foc şi sabie.

— Aha... Eşti ofiţer rus, să-ţi fie ruşine!

— Te rog să mă scuteşti. M-am săturat.

Cornetul îi întoarse spatele şi, fluierînd nepăsător, se duse la fereastră.

Poplavski se simţea foarte singur în lumea pestriţă a spitalului. Făcuse războiul în Persia, la statul-major al corpului expediţionar. Revoluţia îl aruncase în oraşul acesta unde nu avea nici relaţii, nici vreun loc de refugiu. Nefiind grăbit să ajungă pe frontul războiului civil, se plîngea că are dureri de cap şi că-l supără nişte contuzii pe care le-ar fi căpătat cîndva, undeva. Şi în felul acesta colinda spitalele.

De partea cui era Nikolai Kulaghin?

Căpitanul Toptîghin nu intra la socoteală. În ce-l priveşte pe Sagaidarov, Nikolai găsea că în unele privinţe are dreptate. Nu putea birui însă antipatia ce i-o inspira sublocotenentul: faţa lui grosolană trăda o viclenie perfidă, iar ochii încadraţi de gene albe clipeau des şi priveau veşnic în lături. Tonul arogant şi lipsa de prin-

cipii pe care o afişa Poplavski îl indignau. În general, nu-i putea suferi pe isteţii de la statele-majore. Cum ar putea să uite Moghilevul... Anul 1915, poziţiile ce se întind pe o distanţă de sute de kilometri sub zidurile Varşoviei, tranşeele cu mormane de cadavre... În august, corpuri întregi de armată, cele mai bune, pier în păduri. Frontul pîrîie sub atacurile inamicului... Cu ce a rămas din regiment izbuteşte să ajungă la Moghilev pentru refacere. Aici întîlneşte pentru întîia oară ofiţeri de la marele cartier general — încorsetaţi, frizaţi, pomădaţi. Şi acum, cînd se uita la mutra îngrijită a cornetului, surprindea nu ştiu ce asemănare cu păunii aceia de la Moghilev. Ca mai toţi ofiţerii de carieră, Nikolai Kulaghin nu se prea pricepea la politică. Era convins că oribilul război e necesar pentru o strălucitoare afirmare a Rusiei. Revoluţia a răsturnat însă dacă nu toate, în orice caz multe din ideile sale despre patrie şi datorie. Citi într-un ziar pe care i-l strecurase cineva în bordei că soldaţii n-au nevoie de război, iar comandanţii sînt duşmani ai poporului, apărătorii intereselor burgheziei şi ai ţarului care a abdicat. Cea dintîi primăvară a revoluţiei a trecut ca vîntul, în beţia mitingurilor şi a unei furii crescînde. Disciplina semănată cu ciomagul pe spinarea smeritului soldat rus s-a prăbuşit dintr-o dată. Comandantul nu-şi mai recunoştea unitatea. După eşecul ofensivei din iunie, armata începu să se destrame. Nikolai fuge în spatele liniilor şi se alătură corpului de armată al generalului Krîmov, care înainta spre Petrogard pentru a răsturna Guvernul Provizoriu. Dar lucrurile s-au întors în aşa fel, încît generalul s-a împuşcat, iar ofiţerii lui, o dată sosiţi la Petrograd... au luat apărarea Guvernului Provizoriu, împotriva bolşevicilor. Zilele petrecute în sînul familiei s-au scurs ca un vis frumos : lacrimi, sărutări şi întrebări, întrebări nesfîrşite... Furtuna cu trăsnete şi ruperi de nori se dezlănţuia din ce în ce mai aprig. Kulaghin e prezent printre apărătorii liceului militar „Vladimirskoe", apoi porneşte valvîrtej la Moscova să apere Kremlinul, iar după înfrîngere, cu timpanele ţiuind de bubuitul tunurilor, se rostogoleşte pînă la Don...

— Ei, drăcia dracului ! exclamă cu ochii scînteietori iuncherul Iuri Cerneavski, în vîrstă de şaisprezece ani. Ce n-aş da să mă fac bine chiar azi şi să plec la luptă cu unitatea mea ! Că tot zăcînd aici, se termină şi războiul şi n-o să văd nimic... Apoi se adresă lui Kulaghin : Ce spuneţi, domnule căpitan, facem Paştele acasă ?

— Fără îndoială, Iurik. De Înviere sîntem acasă... O să ducem cozonacii la sfinţit şi toată lumea o să ne dea ouă încondeiate...

— Vacanţă... făcu visător iuncherul, perindîndu-şi în minte încîntările din alţi ani. De vacanţă plecam la o mătuşă din gubernia Smolensk... Ce păduri sînt acolo... Am fost de două ori la vînătoare cu fratele meu mai mare.

— Ai un frate ?

— Am avut... L-au omorît la Kiev.

Doi brancardieri aduseră în salon şi culcară într-un pat liber un tînăr voluntar, cu insignă universitară pe bluză.

Numaidecît se adunară roată în jurul lui.

— De unde veniţi ? Ce unitate ? Nu ştiţi cumva pe unde e batalionul doi ?

Tînărul vorbea cu mare greutate :

— Sînt cerneţist. Detaşamentul nostru a fost nimicit, comandantul e mort, totul se duce de rîpă.

— Bine, dar cazacii !?

— Zvonuri... Zvonuri absurde.

— Zvonuri sînt ce trăncănesc muierile şi mişeii, mormăi Toptîghin cu jumătate glas, ca să nu-l audă rănitul. Trebuie împuşcaţi şi spînzuraţi toţi pînă la unul.

— Ceea ce spun eu, nu-s zvonuri, rosti anevoie tînărul. Roşii înaintează... Kutiopov le-a cedat Matveev-Kurgan... Taganrogul e în mîna greviştilor... Unităţile generalului Cerepov şi regimentul „Kornilov" se retrag dinspre Sineavskaia şi într-o zi sau două vor fi aici... Pierderile sînt uriaşe... Vitejii cad, ticăloşii dezertează... Îl înecă tusea. Îşi duse chircindu-se mîna la piept şi scuipă un cheag de sînge negru.

— Dacă-i adevărat ce spune, rupse tăcerea glasul surescitat al lui Poplavski, singura soluţie e să baricadăm toate uşile şi să rezistăm pînă la ultimul om.

Nu-i răspunse nimeni.

În cazul lui Kulaghin, gîndurile se fugăreau nebuneşte.

„Moarte ? Retragere ? Dar încotro ? Oare au să aibă timp să ne ia, sau în graba plecării au să uite de noi ? Moarte ? Sfîrşitul ? Prizonierat ? Niciodată, mai bine un glonţ din propriul meu revolver !"

Noaptea se auziră din nou tunurile. Întunericul străzilor răsuna de vuietul alarmant al claxoanelor, de fornăitul motoarelor, de ţăcănitul chicotit al potcoavelor pe pietrele caldarîmului. Liceanul Patrikeev fugi din spital. Fugi şi Poplavski. Spre ziuă, chemîndu-şi în delir sora sau amanta, sau poate logodnica, muri cerneţistul. Sanitari somnoroşi tîrîră din salon trupul înţepenit. Deasupra patului gol atîrna în cui, uitată, căciula mortului.

Geamul tulbure se lumina încet.

Ridicîndu-se în coate, Nikolai se apropie cît putu de fereastră. Lumina rece, trandafirie a zorilor atingea turlele bisericilor şi ramurile golaşe, crispate spasmodic în bătaia vîntului, ale unui mesteacăn solitar. De după colţul străzii se ivi fără veste un grup de militari. Kulaghin îi recunoscu numaidecît : erau korniloviştii lui. Înaintau în marş forţat, aproape în fugă. I se strînse inima. „Doamne, numai atît să fi rămas din regiment ?" Sparse geamul cu pumnul şi se plecă în afară.

— Kazik ! Volodea !

Capete se ridicară zvîcnit ; îl recunoscură, îi făcură semne cu mănuşi, cu chipie.

Peste cîteva clipe doi dintre ei — Volodea, rumen ca întotdeauna, şi Kazimir Kosteneţki, cu care Nikolai se împrietenise la toartă încă pe

frontul german — dădură buzna în salon. Se sărutară cu Nikolai, apoi Kazimir se întoarse spre ceilalţi şi strigă :

— Domnilor, vă rog să nu vă pierdeţi calmul. În împrejurările care s-au creat... — şi se încurcă. Fugim, asta-i situaţia. Părăsim oraşul... Dumneavoastră... Pe voi... Cine poate să umble, va veni cu noi, ceilalţi vor fi cazaţi în oraş, la oameni de încredere.

Tăcere, feţe descumpănite...

— Dar unde, unde să ne ducem ?

— Cînd eram zdraveni, toţi trăgeau de noi, iar acum...

— Pe cuvînt de onoare, domnule locotenent ?

Kazimir rosti răspicat :

— Da. Dacă superiorii vor uita de dumneavoastră, o să avem noi grijă. Şi încheie solemn, cu mîna la chipiu : Vă dau cuvîntul meu de ofiţer rus !

Ofiţerii salutară în toate părţile şi ieşiră grăbiţi.

Cei mai grav răniţi începură să se zbuciume şi să geamă. Căpitanul Toptîghin sufla din greu, strîngînd curelele uriaşului său geamantan. Alţii scotoceau prin raniţe şi se îmbrăcau de drum. Cîţiva stăteau la ferestre şi discutau despre evoluţia operaţiilor militare. Sagaidarov dezaproba tactica comandamentului şi politica dusă de guvernul ţinutului de pe Don, susţinînd că singura şansă e ca ţărănimea să se trezească cît mai repede la realitate.

— Sînt convins, domnule sublocotenent, că dacă te puneau pe dumneata comandant, totul ar fi fost altfel, zise înţepător Toptîghin şi, proptindu-şi pumnii în şolduri, rîse ironic.

Kulaghin era scuturat de un tremur nervos... „Urechile mai treacă-meargă, dar ce fac dacă mă lasă picioarele ? Ori poate voi reuşi să joc teatru şi să trec drept convalescent. Prefer să mor în coloană, între prieteni."

Iuncherul plîngea cu capul ascuns sub pătură. Vreo cîţiva încercau să-l liniştească.

— Nu ţi-e ruşine, mă, Iurka ? Hai, iubitule, fii cuminte... Se poate să te lăsăm aici ?! Acum trebuie să pice căruţele...

Cineva îi întinse o cană cu spirt subţiat cu apă. După o scurtă codeală, el dădu băutura pe gît. I se tăie răsuflarea, se înecă, apoi îşi şterse cu mîneca mantalei obrazul ud de lacrimi şi se mai linişti.

În oraş, bubuiturile se înteţiră.

Nikolai încercă să se ridice. Durerea din picioare îl sfredelea pînă-n măduva oaselor. Luîndu-şi inima în dinţi, străbătu încăperea călcînd ca pe picioroange, apoi se aşeză pe pat să-şi schimbe bandajul. Sagaidarov îl sfătui cu convingere să presare zahăr tos peste carnea supurîndă, fiindcă asta grăbeşte regenerarea. Încleştîndu-şi fălcile, kornilovistul smulse feşele devenite scorţoase cu bucăţi de piele cu tot, desfăcu şi scoase din raniţă nişte schimburi mai uzate, le rupse în fîşii cît mai lungi şi-şi înfăşură strîns picioarele cu ele.

Mulţi, gata îmbrăcaţi, şedeau cu arma în mînă pe raniţele lor.

14 —730

În ușă apăru colonelul cu o bocceluță în mînă. Gîfîia.

— Domnilor, cum s-ar spune, e timpul... E timpul...

Se bulucirǎ pe ușă afară.

În stradă, cărăușii rechiziționați se ciondăneau cu escorta. Lîngă ușă — cîteva sfioase eleve de liceu țineau în mînă ca pe niște lumînări buchețele cu cele dintîi lăcrămioare și viorele. Pe trepte, cu batista la ochi, ședea o băbuță. Părea că așteaptă pe cineva. Basmaua îi lunecase într-o parte, capul cărunt i se zguduia de plîns.

Legănat de scîrțîitul roților, Kulaghin se cuibări cît mai adînc în paiele din căruță și dormi toată noaptea. Nu auzi nici împușcăturile, nici explozia bombelor aruncate de un aeroplan bolșevic. Îl deșteptă un hămăit de cîini. Convoiul intra în stanița Olghinskaia. Strălucirea soarelui îi săgetă ochii. Pe drumul gunoios, scoarța de nea mai era încă tare, cu toate că în hîrtoape se prefăcuse în apă, și apa topea zăpada din jur asemenea unei văpăi lichide. Picuri deși închipuiau salbe de-a lungul streșinilor. Țurțurii scînteiau în soare ca niște baionete. Pretutindeni mustea, șușuia, respira fericire triumfătoarea primăvară.

Căruța coti într-o curte.

În poartă aștepta în poziție de drepți un cazac bătrîn, în uniformă de zile mari.

— Să trăiți ! răcni bătrînul, cînd dădu cu ochii de epoleți ofițerești.

Mai multe femei, înșiruite la trei pași în spatele bătrînului, se înclinară adînc.

În casa curată, mobilată ca la oraș, gazda pieptoasă, gătită de sărbătoare, îi ospătă pe ofițeri cu colțunași. Din respect pentru oaspeți, stăpînul casei rămăsese lîngă ușă. Se răstea fără vreo pricină la femeie, fiindcă așa îi ședea bine unui adevărat gospodar și, răsucindu-și șapca în mîini, îi tot iscodea : cine-s cadeții, pentru cine luptă domnii ofițeri și încotro binevoiesc să se retragă. Căpitanul Toptîghin îl iniția răbdător în subtilitățile politicii, invocînd mereu mila Domnului. După ce expunea pe scurt programul vreunui partid, spunea : „Mișeii ăștia trebuie spînzurați pînă la unul". Cuvintele astea se repetau la el ca un laitmotiv.

Kulaghin se bărbieri, se spălă cu zăpadă topită și, ținîndu-se de pereți, ieși în cerdac.

Ulița largă și piața erau ticsite de trupe. Cizme elegante și sfîrloage sparte frămîntau alături clisa. Mergeau de-a valma partizani moțați de pe Don și ofițeri zdrențăroși. Liceeni maturizați în marșuri și acțiuni militare își bombau piepturile și îi măsurau de sus pe „ochelariștii" de studenți cu umerii aduși. Iuncherii, niște copilandri din promoții scoase ca la foc, erau atenți la ținută, rivalizînd cu aerul lor marțial cu militarii mai vechi. Pe sîrmele de telegraf, rîndunele ciorchine ciripeau pe întrecute. Toți oamenii aceștia, mînați mereu dintr-un loc în altul, băteau talpa și-și mișcau mîinile în cadență.

Săltîndu-şi poalele mantalei, Kazimir străbătu uliţa în fugă şi veni lîngă Kulaghin.

— Bună, Kolea. Te-am zărit şi-am cerut permisiunea comandantului de pluton să ies pentru cîteva minute din coloană. Ei, cum merge? Azi dimineaţă, Volodea şi cu mine te-am căutat peste tot... Ai mîncat?

— Sînt mîncat, băut şi oblojit... Uite, mă încălzesc la soare şi... aproape că zîmbesc... Kazik, fă-mi rost de o pereche de cîrje. Am început să merg copăcel. Într-o săptămînă mă întorc la unitate.

— Bravo.

— Cînd îi dăm drumul?

— S-aude că mîine. La statul major s-a şi hotărît ca primii să pornească cei din regimentul Markov, iar noi să formăm ariergarda. Cumpărăm provizii şi cai. Pezevenghii ăştia de cazaci pretind pentru mîrţoagele lor nişte preţuri de-ţi vine să urli, dar n-ai ce face: scoţi şi plăteşti. Ca să nu se pună rău cu staniţele, comandamentul a interzis categoric rechiziţiile. O măsură incomodă, dar absolut indispensabilă. Să sperăm că bolşevicii se vor poticni de acest pietroi, fapt care îi va întărîta împotriva lor şi pe cazaci, şi pe ţărani.

— Ce efectiv avem?

— Peste patru mii, puşcaşi şi cavalerişti. Infanteria a fost împărţită în trei regimente: Kornilov, Markov şi Regimentul partizanilor. Mai există şi unităţi separate: un batalion de geniu, o companie de marinari şi nişte detaşamente mărunte care s-au proclamat ultimativ... autonome.

— Asta-i bună!

— Din nefericire, continuă Kazimir, s-au dezlănţuit tot felul de ambiţii mărunte. Morbul anarhiei a pătruns şi în rîndurile noastre. Ai nişte surprize... Spune şi tu: iuncherii şi studenţii au refuzat să facă parte din aceeaşi unitate, ba erau cît pe ce să sară unii la alţii cu baionetele... Iuncherii îi ţin pe studenţi de socialişti, iar ăştia pe iuncheri de monarhişti. Şi unii, şi alţii pretindeau să aibă un comandant numai al lor, un serviciu de subzistenţă separat, un tren regimentar separat şi, în sfîrşit, fiecăruia dintre mucoşii ăştia i-ar plăcea să i se ataşeze cîte o surioară de caritate, care şi aşa sînt pe sponci, de nici n-ai cu cine flirta.

— Sînt şi nostime printre ele?

— Oho! Am făcut cunoştinţă cu una. Nici prea frumuşică, niţeluş cam grăsuţă, în schimb...

— Pune-o şi tu o săptămînă la treabă, poate se face frumoasă.

— Nu, fără glumă, e o dulceaţă de fată... Ştii, mînuţe, picioruşe, obrăjori... şi se smiorcăie la fiecare două-trei cuvinte.

— Ha, ha, ha! Mi-o prezinţi şi mie?

— Cu plăcere. O aduc chiar azi să-ţi schimbe pansamentul. Şi, cum ziceam, ca să vezi ce canalii, domnule! Socialişti, monarhişti. Ţara arde şi lor le arde de politică. Duşmanul trebuie lovit cu pumnul, nu cu degetele răşchirate.

— Fleacuri ! Dumnealor şi politica ! Ăştia ca mîine se împacă.

— Pe mine, faptul în sine mă revoltă. Nu-ţi mai spun că au organizat şi un miting !

— În general, un război civil abundă în lucruri absurde şi de necrezut, rosti îngîndurat Kulaghin. Dincolo, la roşii, foşti cizmari comandă armate, în timp ce la noi, colonei şi generali au ajuns comandanţi de pluton. Într-un discurs sclipitor rostit în faţa frontului, Lavr Gheorghevici a spus : „Noi am fost înfrînţi pe Don, dar partida nu-i încă pierdută. Bolşevicii se vor distruge singuri. Să rezistăm pînă ce va surveni dezmeticirea şi Rusia va mai auzi de faptele noastre." Iartă-mă, m-am întins la vorbă... Am fugit !

Kazimir îşi săltă poalele mantalei şi o luă peste băltoacele lucitoare spre compania sa.

Kulaghin trimise o scrisoare la Petrograd :

„Dragă Irinocika,

Stau la soare într-un cerdac cu parmaclîcul sculptat şi mă gîndesc la tine şi la mama. Dorul mi-a prins inima ca într-o gheară... Ce forţă vitregă ne-a sluţit viaţa şi ne-a împrăştiat familia ?

Eu am degerat pe front şi am zăcut mai bine de două săptămîni la spital. Acum mi-am mai revenit în fire şi m-am întors la regiment. Îţi scriu dintr-o staniţă de lîngă Rostov — profit de ocazie că pleacă un curier special la Moscova şi la Petrograd.

Irinocika, voi fi sincer cu tine — situaţia e cam albastră. Să-l ia dracu de Don, Donul cărunt, Donul liniştit, sau cum i-o mai fi zicînd. Pe Donul ăsta liniştit, noi, ofiţerii ruşi, ne-am războit toată iarna cu soldaţii şi cu matrozii, apărînd neatîrnarea ţinutului, ca să nu-l dăm pradă ruinei. Iar dumnealor, cazacii, cu rare excepţii, au manifestat o nepăsare totală faţă de toată halimaua asta.

Acum plecăm dincolo de Don, în stepă... Cruţ-o pe mama, ea nu trebuie să afle nimic. Măicuţa noastră scumpă... Parcă o văd. Cu ochii veşnic lăcrimaţi, în odăiţa ei întunecoasă, cerşeşte viaţă pentru mine bătrînelor icoane. Mă veţi înţelege oare ? Îmi veţi ierta oare toate suferinţele ce vi le-am pricinuit ? Rusia toată poartă crucea pe care i-a hărăzit-o destinul. Sîntem în al cincilea an de război. Fiecare acoperiş ascunde o durere, aproape fiecare cămin rusesc jeleşte un mort. În spital am stat în acelaşi salon cu un iuncher rănit, un puşti. Taică-său şi un frate au fost omorîţi de bolşevici. Bărbăţia cu care acest adolescent suporta cumplita-i durere m-a impresionat pînă în adîncul inimii. Şi cîţi ca el, abia ieşiţi din vîrsta copilăriei, au căzut în stepele Donului, cîţi odihnesc în morminte fără nume... Ascultă, Irinocika, ce minunate cuvinte a rostit generalul Alexeev la funeraliile iuncherilor înmormîntaţi la Novocerkassk. «Le-aş aşeza ca

monument un cuib de vulturi devastat, şi înăuntru puii morţi, şi aş scrie pe monumentul acesta: „În timp ce puii mureau apărîndu-şi cuibul, unde erau vulturii?"»

Plecăm în necunoscut... Sîntem singuri... Care e crezul nostru politic? Nimeni nu înţelege nimic şi toţi sînt înverşunaţi. Mulţi ofiţeri de-ai noştri s-au înrolat în unităţi naţionale ucrainene, fapt suficient pentru a aţîţa anarhia asta absurdă şi sălbatică. De-ai şti ce se petrece şi în ţinutul Kubanului, unde e probabil că ne vor duce! La Ekaterinodar, grosul forţelor căpitanului Pokrovski e format din ofiţeri ruşi. Iar Pokrovski patronează jalnicele uneltiri ale Radei.

Tot ce are omul mai sfînt e terfelit şi călcat în picioare... Rusia îmi apare ca un bîlci cuprins de flăcări, ori mai curînd ca un ospiciu mistuit de incendiu, în care strigătele de agonie se amestecă cu chiotele şi rîsetele sălbatice ale nebunilor furioşi. Repet, nimeni nu pricepe nimic. Noi nu facem politică. În aceste vremuri de neagră restrişte, nu sîntem decît fii ai patriei noastre şi soldaţi... Viaţa ne va obliga, probabil, să învăţăm cîte ceva, dar şcoala asta va trebui s-o facem în bătaia gloanţelor. Sîntem singuri... Viziunea Rusiei, pură ca lumina zorilor, ne ridică moralul.

Ne punem nădejdea în mila bunului şi bătrînului Dumnezeu şi în înţelepciunea mai marilor noştri.

Te îmbrăţişez şi te sărut
Nikolai

10 februarie 1918"

Le trebui o săptămînă pentru a străbate cea dintîi sută de verste. Drumurile desfundate de moină şi un lung convoi cu băjenari şi răniţi împiedicau înaintarea. Caii sfîrşiţi se împotmoleau pînă la burtă. Căruţele şi briştele păreau nişte bărci plutitoare pe noroiul apos. Nu se mai respecta nici un fel de ordine de marş. Tăcerea în care mergeau era întreruptă doar de răcnetele fioroase ale celor ce mînau caii şi de pocnetul bicelor. Iuncherii şi liceenii se încovoiau sub povara armelor, dar căutau să-şi ascundă oboseala. Colonei bătrîni păşeau în rînd cu ceilalţi, frămîntînd voiniceşte glodul cu picioarele. O femeie tînără care-şi pierduse pantofii în noroiul clefăitor umbla numai în ciorapi, cu fusta sumeasă. Faţa ei îmbujorată era plînsă, părul auriu, răvăşit, îi cădea peste ochi. Într-un faeton înalt şedea, cu fiul său, generalul Alexeev, albit de ani — omul care pînă nu demult hotăra soarta celor cincisprezece milioane de militari ai armatei ruse. Chipiul de general stătea îndesat pînă la urechi, de sub cozorocul jerpelit sticleau sever lentilele ochelarilor. La fiecare hurducătură capul

i se bîţîia pe gîtul subţire, de bătrîn. Din cînd în cînd, pentru a îmbărbăta trupele, trecea în goană pe marginea drumului, călare pe un pursînge kabardin, generalul Kornilov. Faţa lui de calmuc era aspră. Strigate cu glasul autoritar şi uşor răguşit, cuvintele de îmbărbătare sunau ca nişte comenzi. Purta un cojoc ros, iar pe capul ridicat cu semeţie avea o căciulă neagră, turkmenă. Era urmărit de priviri extaziate şi de urale tunătoare.

Unităţile roşilor se trăgeau înapoi, pas cu pas, evitînd bătălia decisivă.

Prima ciocnire serioasă avu loc în regiunea Stavropolului, lîngă satul Lejanka. Albii care suferiseră pierderi — trei morţi şi şaptesprezece răniţi — năvăliră în sat, unde executară vreo şase sute de oameni. Execuţiile le săvîrşea oricine voia : cazacii care aveau o răfuială cu mujicii, ofiţerii — care se răzbunau pentru gradul lor batjocorit, pentru onoarea uniformei şi pentru anarhia la care asistau neputincioşi de un an încheiat, adolescenţii înfierbîntaţi de luptă, care erau convinşi că împuşcînd şi spînzurînd oameni în cojoace şi mantale soldăţeşti îşi salvează patria. Unii voiau să-şi încerce puştile nou-nouţe, cu unsoare pe ele ; alţii îşi sileau victimele să îngenuncheze şi se exersau în mînuirea sabiei. Cei care fuseseră în stepele Donului se bucurau de victoria asta uşoară : vor avea ce povesti.

Kulaghin nu luă parte la luptă. Lepădase cîrjele, dar umbla încă anevoie. Seara, la cină, Kazimir îi descrise cu încîntare şi cu lux de

amănunte desfăşurarea luptei : cine unde a atacat, ce unităţi s-au evidenţiat, cine a fost propus şi pentru care anume decoraţie. Kulaghin, care asculta cu atenţie, se pomeni exclamînd :

— Ce ticăloşie...

Kazimir se întrerupse la mijlocul frazei şi-şi privi cu uimire prietenul.

— Să masacreze atîţia prizonieri care pe deasupra mai sînt şi ruşi... urmă Kulaghin. Nu era de-ajuns să-i împuşcaţi pe conducătorii lor, pe agitatori, sau, mă rog, unul din zece ?

— Pe dracu ! Încearcă de te descurcă la ăştia, care-i comandant şi care subordonat. O bandă de golani ! Azi e bucătar, mîine comandant. Ca să fim siguri, i-am împuşcat pe toţi la rînd, ca la vînătoarea de sitari.

— Ştiţi, domnilor, la ei comandant de front e unul Sorokin, fost felcer la cazaci, pe cuvîntul meu ! turui pe nerăsuflate Sagaidarov, de teamă să nu fie întrerupt. Ce ziceţi de asta ? Şi altceva : ieri, lîngă Egorlîkskaia a fost capturat un comisar care s-a dovedit a fi ocnaş get-beget, pe cuvîntul meu.

— Nu la ocnaşi mă refer, domnule sublocotenent, vorbeşti aiurea, îl repezi Kulaghin.

Atunci se ridică rumenul Volodea şi, cu zîmbetul omului ameţit de băutură, întinse paharul să ciocnească cu Kulaghin :

— Mă, Kolea, dă-le încolo de sentimentalisme şi nu te mai înfierbînta degeaba... La naiba cu filozofia... Moarte mîrlanilor ! Ei nu ne lasă să trăim, să iubim, să ne veselim... Pe mine, bu-

năoară, mă aşteaptă logodnica la Saratov... Şi-apoi, cineva tot trebuie să salveze Rusia, nu ? Ajunge cu vorbăraia, trăim vremuri de mărețe înfăptuiri. Să bem pentru poezie şi pentru logodnica mea. Dacă ați şti ce boboc de fetiță e...

— Înțeleg, rosti Kulaghin, mereu tulburat, dar trebuie să nu-ți iubeşti nici un pic țara, ca să aplici întregului popor stigmatul de ocnaş.

— Dacă înțelegi, isprăveşte cu ieremiadele, se supără Kazimir. Ce-ai vrea, să-i cărăm cu noi, ori să le tragem o bătaie şi să le dăm drumul, ca mîine să ne sară iar în cap ? Ai uitat de ofițerii linşați ? Ai uitat cîte umilințe a înghițit fiecare dintre noi pe front ? Gîndeşte-te la familiile noastre rămase în Rusia. Crezi că comisarii se vor îndura de ele ? Sau că ne-ar cruța pe noi doi, dacă le-am pica în gheare ? Ai uitat de stanița Kamenskaia, unde marinarii i-au executat pe cercetaşii noştri într-un chip groaznic, bestial ? Aici nu încape milă. Se joacă cu miză maximă.

— Şi comandamentul ? se interesă Kulaghin.

— S-a făcut că nu vede.

— Da, domnilor, vorbi apăsat Kazimir, turnînd coniac în pahare. Rusia piere. Sîntem unicul reazem al statului năruit, sîntem conştiința națiunii. Poporul înțelege revoluția drept acapararea bunurilor altora. Burghezia tremură pentru pielea ei. Dar — să vezi idioție — la Rostov, notabilitățile comerțului şi industriei au donat pentru armata noastră o nimica toată, iar după noi au venit bolşevicii şi probabil că le-au şi umflat milioanele. Socialiştii de-alde sublocotenentul nostru, aici de față, ne taxează de duşmani ai poporului. Nici cazacii nu ne văd cu ochi buni... Sîntem cu desăvîrşire singuri. O mînă de oameni. Şi după toate astea să mai predicăm umanitarismul, să-l cruțăm pe duşmanul îngenuncheat ? Nu şi nu... Prin pasivitatea lor incalificabilă, vîrfurile aristocrației şi ale burgheziei l-au trădat pe Kornilov în timpul acțiunii din august. Numai ofițerii de carieră au păstrat credință Rusiei. Pe noi se bizuie în primul rînd istoria. Şi apoi, urmă el întorcîndu-se spre colțul unde ciuleau urechile iuncherii, să nu uităm tineretul, care trebuie educat în spiritul nostru. Tineretul care se va căli în lupte şi va merge alături de noi pînă la țelul final. Iar acum, domnilor ofițeri, să ridicăm paharul pentru victoria cauzei noastre drepte, pentru tineretul nostru şi... pentru logodnica ta, Volodea.

Masa se prelungi.

Kulaghin ieşi în curte. Stele scînteietoare țintau noaptea de primăvară. Stăruia un miros dulceag de gunoi încins. În grădină, pe ramurile golaşe, poposise o şatră de ciori. Liniştea încordată era tulburată arar de cîte un muget somnoros, o împuşcătură răzleață sau de bocetul răbufnit ca din pămînt al vreunei neveste de soldat ce-şi jelea bărbatul.

La poartă, pe o bîrnă, şedea un unchiaş. Nemişcat, cu bărbia proptită în toiag, părea o stană de piatră. Kulaghin fumă în tăcere o țigară, apoi încă una şi, într-un tîrziu, intră în vorbă cu el :

— Eşti cazac sau mujic ?

— Eu ? Muncesc acolea pe la oameni. Se scărpină la şale, oftă şi urmă cu codeală : Bu-u-un... Care va să zică, dumneavoastră vă războiţi pentru ţar.

Luat pe nepregătite, ofiţerul nu ştiu ce să răspundă. Pentru el, chipul suveranului simboliza măreţia patriei, dar, ca majoritatea ofiţerilor nearistocraţi, nu fusese niciodată monarhist. Mai ales în ultima vreme, ţarul acesta slab, care adusese ţara în impasul înfrîngerilor, foamei şi anarhiei, pierduse şi mai mult în ochii ofiţerimii.

— Nu, nu pentru ţar, spuse el ferm.

— Dacă-i aşa, s-avem iertare, de ce vă purtaţi după rînduielile vechi ? Epoleţi, drapel de pe vremea ţarului...

— Drapelul acesta ne e scump ca simbol al Rusiei unite şi puternice, răspunse ofiţerul ca din carte şi, după o clipă de gîndire, adăugă : Drapelul cel vechi ne e scump ca binecuvîntarea mamei, ca numele cu care am fost botezaţi... Pricepi ?

— Şi încă foarte bine, mormăi bătrînul. Oftă din nou şi întrebă cu îndoială : Oamenii de pe la noi au răşluit o moşioară pe-acilea prin apropiere şi au intrat cu plugurile în pămînturi părăsite. Şi-acuma, ce, o să-i judecaţi ca la tribonal, ori îi biciuiţi şi-i spînzuraţi pe loc ?

— Da bolşevicii nu v-au biciuit, nu v-au spînzurat ?

— Pîn-acuma ne-a ferit sfîntul. Ăia mai mult dau zor cu mitingurile. Ce-i drept, i-au venit ei de hac unui boiernaş de pe la noi, da ăla era salba dracului, a-nhăţat toate satele din jur în plasa datoriilor.

— O să vie neamţul şi-o să ne înhaţe pe toţi cu pămînt, cu păduchi, cu opinci cu tot. Atunci chiar c-o să dăm de dracu.

— Toată Rusia n-o ia el... Nu se lasă Rusia să-i pună frîu... Eu, la anii mei, am colindat o mie de oraşe şi sate, am văzut oameni cît păr în cap. Şi, fie-mi iertată vorba proastă, ce văzui ? Peste tot locul unul e cu plugul şi şapte îi pun jugul. Află, înălţimea-voastră, că de amu încolo, ce neamţ ! Scaraoţchi cu toată oştirea lui de-ar veni şi tot nu ne-ar smulge pămîntul ista de sub picioare. Sîntem băgaţi în el pînă-n barbă. Iar nemţii de ne-or călca, aici or să le putrezească oasele : i-om sugruma unul cîte unul.

— Bine, da dumneatale n-ai de loc pămînt !

— O să-mi dea, făcu omul plin de încredinţare. Chiar deunăzi obştea a hotărît la miting să taie fiecărui pălmaş cîte un lot întreg... Mi-am ochit eu acilea o vădană... Am văzut cum e viaţa veche şi-acuma vrem să gustăm din a nouă. De, poate-o ieşi pîn-la urmă şi mai şi, da eu atîta ştiu : fie el neamţ, fie ce-o fi, jug nu ne mai pune ! Rămase pe gînduri şi iar oftă : Don general al dumneavoastră spunea la cislă : „Luptăm, zice, pentru credinţă, pentru glia strămoşească, pentru fericire". De unde fericire, dacă omorîţi norodul ? Uite-i cum atîrnă...

În lumina amăgitoare a lunii, spînzuraţii din piaţă păreau nişte umbre palide.

Din vorbă în vorbă, trecu de miezul nopţii. Kulaghin se simţea vinovat faţă de unchiaş, dar nu şi-ar fi mărturisit-o nici măcar în gînd. Cu inima grea se întoarse în casă.

Înăuntru era un aer de te înăbuşeai. Pe cuptor gemea şi se perpelea o bătrînă. În văpaia lunii pritocită prin geam, ochii ei lăcrimaţi scăpărau ca o luminiţă verzuie : doi feciori ai bătrînei, amîndoi soldaţi, fuseseră împuşcaţi în curte, în faţa ei. Nurorile nu erau acasă — căutau trupurile bărbaţilor printre leşurile aruncate peste grămezile de bălegar de pe cîmp. Bolboroseala neîntreruptă a bătrînei i se păru sinistră ofiţerului : „Se roagă, ori blestemă ?"

Mijiră zorile.

Pe uliţă, gornistul sună deşteptarea.

Armata intră pe făgaşul obişnuit al unei campanii.

Numai statmajoriştii şi cei din convoaie mai discutau despre Rusia, despre idei. Pe combatanţi nu-i preocupau decît amănuntele legate de cotidianul războiului : cine vine în cap, cine în coadă, cînd şi unde se vor opri să mai răsufle, să-şi spele rufăria, dacă vor avea parte la popas de hrană caldă şi cîte cartuşe vor primi de căciulă ? Cei mai dezgheţaţi îşi rupeau timp şi pentru aventuri galante cu tinerele refugiate sau cu ţărăncuţe.

Nikolai Kulaghin ajunse comandant de pluton.

Deşi istoria lui începe cu războiul mondial, regimentul „Kornilov" era încă tînăr şi de fapt

se formase pe malul Donului, sub tirul bolşevicilor : efectivul de ofiţeri adus de pe frontul de vest în parte pierise, în parte se împrăştiase pe drumurile Ucrainei şi în luptele pentru Rostov şi Novocerkassk. Tînărul colonel Nejenţev, prepus şi favorit al generalului Kornilov, reuşise să selecţioneze într-un termen scurt comandanţi exemplari, mulţumită cărora regimentul căpătă unitatea unui pumn de fier. Tuturor, de la mic la mare, li se insuflă convingerea că regimentul „Kornilov" este inegalabil. Convingere care se transmitea şi noilor înrolaţi. În numai o săptămînă, „bobocul" se ataşa pînă într-atîta de „veterani", că nici perspectiva unei avansări nu l-ar fi putut determina să se transfere la o altă unitate. În armată se cultiva prin toate mijloacele o anumită rivalitate. Regimentul 1 de ofiţeri era gelos pe actele de bravură ale iuncherilor, studenţii se întreceau în virtuţi ostăşeşti cu liceenii, markoviştii se străduiau să le răpească întîietatea korniloviştilor. Executarea oricărei misiuni de luptă era urmărită nu numai de comandanţii respectivi, dar şi de toţi pretendenţii la glorie. Şi vai de acela pe care severii arbitri voluntari îl acuzau că „dă rasol". Cîţiva adolescenţi fură trimişi să facă şcoală la regimentul „Kornilov". Unul dintre ei, liceanul Şceglov, un băiat isteţ, nimeri în plutonul lui Kulaghin. Tot aici se afla şi iuncherul Iuri Cerneavski, pe deplin restabilit şi care-şi adora comandantul. Îl imita în toate : în felul de a purta chipiul, de a îngusta din ochi cînd fuma, încerca să-i copieze pasul, vorba. Cînd se

întîmpla să aibă răgaz, îi făcea, nu fără să se grozăvească un pic, confidenţe amoroase, şi nu se mai sătura ascultînd istorii despre eroi şi fapte vitejeşti.

— Nikolai Alexandrovici, întreba iuncherul, dacă săvîrşeşti ceva cu totul deosebit, te decorează dintr-o dată cu cel mai înalt „Sfîntul Gheorghe" ?

— Şi ţii mult să săvîrşeşti ceva cu totul deosebit ?

— O, da !

— De pildă ?

— Nu ştiu... Aş putea să mă reped primul la asaltul unei redute bolşevice, sau, de cum se va ivi prilejul, v-o jur, o să arunc în aer un tren întreg cu comisari.

Kulaghin făcea haz şi-i explica regulamentul acordării decoraţiilor. Îi plăcea să flecărească astfel pentru că se revedea pe sine în tînărul iuncher, în anii săi cei mai frumoşi.

— Campania noastră n-are nimic eroic, se necăjea Cerneavski. Muncă murdară, păduchi. Am picioarele julite pînă la os. Nu aşa mi-am închipuit războiul.

Era adevărat ce spunea.

Campania lor era cam monotonă... Stepă cenuşie, movile, patrule călare ca nişte puncte negre în zare. Apoi — împuşcături, mişcare în formaţii, panică în convoaie. În întîmpinarea coloanelor, dînd pinteni cailor, venea patrula. Un călăreţ îşi strunea fugarul pînă lîngă suita comandantului.

— Raportez, excelenţă... Staniţă... Două regimente inamice... Artilerie uşoară... O baterie.

Ursuz, fără să ridice ochii, Kornilov îi reteza vorba :

— Atacăm !

Galopau aghiotanţii, comandanţii salutau reglementar şi alergau să aşeze regimentele în formaţie de luptă.

Staniţa îi primea pe învingători cu pîine şi sare şi cu dangăt de clopote. Femeile îi pofteau în casă şi-i ospătau cu lapte. În piaţa staniţei, Kornilov sau Alexeev ţinea un scurt discurs după care, pe loc, de faţă cu toată obştea, cazacii bărboşi aplicau o aspră corecţie feciorilor şi nepoţilor căzuţi în culpă. Apoi combatanţii îşi îngropau la repezeală morţii în sunetele fanfarei şi a doua zi dimineaţa plecau mai departe.

Şi din nou stepă, movile.

— Raportez, excelenţă. În faţă e o staniţă, la dreapta un cătun, s-a reperat o concentrare de trupe bolşevice...

— Atacăm !

Ekaterinodarul, ţinta lor imediată, nu era departe : cel mult patru zile de marş. Agenţi de legătură aduseră căpitanului Pokrovski, mai marele peste oastea Radei din Kuban, ordinul comandantului suprem : „Păstraţi oraşul !"

Lîngă staniţa Korenovskaia înaintarea încetini brusc : comandamentul roşu postase pe căile de acces ale oraşului cele mai bune detaşamente alcătuite din foşti combatanţi şi din tineri plini de o înfocată vitejie.

Lupta se încinse de dimineaţă.

Frontul se desfăşură de o parte şi de alta a staniţei. Bubuiturile se contopiră într-un vacarm, de nu se mai auzeau nici comenzile. Mii de oameni erau azvîrliţi în vîltoarea morţii, aşa cum azvîrli surcelele în vatră. Luptătorii nu-şi dădea seama că s-a creat o linie neîntreruptă de foc : un om ţintea într-un alt om, fiecare companie îşi concentra atenţia asupra companiei inamice din faţa ei, străduindu-se să o extermine cît mai repede cu putinţă. Kornilovıştii se deplasau în lanţuri de puşcaşi de-a lungul căii ferate, avîndu-i în dreapta pe iuncheri, iar în stînga regimentul de ofiţeri „Markov". Folosind cu îndemînare accidentele de teren, aceştia din urmă presau metodic, învăluind flancul roşilor. Părea că va mai trece încă puţin şi, printr-o lovitură puternică în flanc, ei vor răzbate în spatele liniilor acestora... Trenurile blindate observară la timp primejdia şi dezlănţuiră un foc năprasnic asupra ofiţerilor. Regimentele „Markov" şi „Kornilov" avură un moment de şovăire şi începură să dea înapoi... Atunci, pe un dîmb, profilîndu-se net pe albastrul cerului, apăru comandantul suprem, înconjurat de generali de stat-major şi de o escortă de turkmeni. Îmbărbătaţi, ofiţerii se îndreptară de umeri şi porniră iar înainte, fără să se mai aplece a fereală.

Trăgînd într-una, lanţurile se apropiau din ce în ce şi, cînd între ele rămase doar vreo sută de paşi, se trîntiră la pămînt. Trenurile blindate se văzură nevoite să înceteze focul. Kulaghin cu

plutonul lui se afla în primul lanţ. Strivindu-şi pieptul de pămînt, cu capul adăpostit de un muşuroi, aspira mireasma ameţitoare a pelinului încins. De dincolo, o mitralieră muşcă ţărîna uscată în evantai larg, cu o grindină de gloanţe : pămîntul împroşcat îi pătrundea în ochi şi sub gulerul căscat al tunicii, de parcă l-ar fi scuipat cineva în faţă cu un scuipat pişcător. Alături de el se întinse iuncherul, iar ceva mai încolo Kazimir. Jos de tot, chiar pe deasupra capului — sau poate că aşa i s-a părut lui — trecu un obuz. Suflul puternic îi învîrtejă părul : pesemne că pierduse chipiul. Se transmitea din om în om : cutare e rănit, cutare ucis. „Ah !" icni Kazimir. Fără să ridice capul, Kulaghin întoarse ochii spre el şi-i văzu degetele subţiri desfăcîndu-se neputincioase pe patul armei.

— Mort ?

— Nu... în umăr, îngăimă Kazimir, abia mişcîndu-şi buzele albe, şi înjură.

Înaintarea în salturi şi emoţia le tăiară răsuflarea. De aceea, cînd se auzi comanda : „Fiţi gata pentru atac !" iar dincolo răsună ordinul : „Înainte !", de amîndouă părţile lanţurile se ridicară în tăcere.

Larma împuşcăturilor amuţi, bolborosind din ultimele gloanţe răzleţe.

Cu armele în cumpănire, aliniindu-se în mers pentru a lovi simultan, lanţurile se apropiau în lucirea rece a baionetelor. Kulaghin vedea soldaţi cu mantale larg descheiate, tineri în haine şi pardesie de oraş : matrozul de rangul întîi Vaska Galagan mergea cu ţigara între dinţi, ex-

punîndu-şi vitejeşte pieptul acoperit de tatuaje. Ochii oamenilor erau rotunzi, dinţii rînjiţi, gurile mute strîmbate de rictus.

O clipă de echilibru al înfruntării...

Într-o luptă corp la corp, victoria e de partea aceluia care se arată mai decis în atacul la baionetă. Ofiţerii se arătară mai decişi. Roşii dădură înapoi şi... o rupseră la fugă. Numai marinarii şi vreo cîţiva soldaţi mai bătrîni ţinură piept. Se învălmăşiră ca atunci cînd se hărtănesc nişte dulăi. Cine nu avea baionetă, lovea cu patul armei. Scăpărau focuri de revolver. Răcnete scurte, mîrîituri îndîrjite, sudalme icnite. Galagan îi lua pe ofiţeri în baionetă, aşa cum iei snopii în furcă, şi-i azvîrlea peste umăr. Kulaghin, deşi la cea dintîi luptă a lui corp la corp, se descurca straşnic: împungea iute, un-doi, întocmai ca la exerciţiul cu momîi de paie. Cînd ajunse la capătul puterilor, aruncă puşca năclăită de sînge şi începu să tragă cu revolverul în spinările încovoiate şi în cefele păroase.

Undeva departe, crescînd mereu, izbucni un strigăt :

— Cavaleria... Dă-i, dă-i !

De pe un deal, desfăşurîndu-se în goană şi lăsînd în urmă o trîmbă de colb, venea puhoi o sotnie de-a roşilor. Sforăind şi cu urechile lipite de ţeastă, în trap întins, caii păreau că zboară ca vîntul. Călăreţii stăteau aplecaţi pe grumazul fugarilor, poalele mantalelor fîlfîiau ca nişte aripi negre, iar în săbiile zbîrlite deasupra capetelor văpăia mînia.

— Asupra cavaleriei... foc !

Prea tîrziu.

Comandantul sotniei întoarse capul şi strigă pătrunzător :

— 'Nainte !

Şi, cu sabia fulgerînd în mînă, se năpusti cel dintîi în grosul regimentului de ofiţeri.

— Ura ! se auzi într-un loc.

Şi îndată răbufni peste tot :

— ...raaaa...

Trosnet, vaier, vîjîit şi scrîşnet de oţeluri muşcînd din os.

În careuri compacte, companiile ofiţereşti se retrăgeau în grabă, scuipînd ultimele gloanţe şi pierzînd oameni. Un pluton de markovişti, răzleţit de ceilalţi, fu strivit cu caii şi căsăpit pînă la ultimul om.

Bătălia se mută într-un alt sector.

De dincolo de staniţă, rafalele vîntului aduceau răpăit de tobe şi glas tăios de trîmbiţe sunînd atacul.

Lupta ţinu zece ceasuri în şir. Albii pătrunseră de cîteva ori în staniţă, dar de fiece dată roşii îi azvîrleau îndărăt. Abia după-amiază izbutiră s-o ocupe de-a binelea. Kornilov cu turkmenii lui trecu în goană pe uliţă. Comandantul suprem era întunecat la faţă. Cîteva case fură ticsite cu răniţi. Prin ferestrele cu geamuri sparte se auzeau ţipetele şi gemetele celor operaţi de urgenţă, fără anestezie.

Kulaghin reuşi să-l găsească pe Kazimir. Apucaseră să-l schimbe, să-l bandajeze şi să-l culce

într-un pat. La căpătîiul rănitului, cu basmaua albă trasă peste ochi, plîngea Variuşa.

— Osul ? Ori nu ? se interesă Kulaghin.

— Linişteşte-te, e o nimica toată, şopti Kazimir.

— Glonţul a pătruns sub claviculă, îl lămuri sora cu un zîmbet chinuit, a atins vîrful plămînului şi a ieşit ceva mai jos de omoplat...

Intrară doi cazaci aducînd pe braţe un esaul. Horcăia şi era fără cunoştinţă. O ureche îi fusese retezată dimpreună cu o bucată de obraz, din restul de mînecă ieşea braţul ciuntit mai sus de cot, picurînd un sînge purpuriu. Pielea se trăsese cu vreo trei degete mai sus de locul tăieturii, dezgolind osul alb. Variuşa se apucă să-l bandajeze.

— Încă vreo cîteva lupte ca asta, şi s-a zis cu noi, mormăi Kulaghin. Din cauza convoiului, care ne leagă de mîini şi de picioare, n-avem libertatea mişcărilor. În plus, n-avem nici un spate al frontului. Trebuie să învingem întotdeauna, cu orice preţ. O singură înfrîngere echivalează pentru noi toţi cu pieirea, cu exterminarea.

— Păcătos joc.

— Da, şansele noastre sînt iluzorii... Dar ce altceva am putea face ? Sîntem constrînşi să continuăm jocul pînă la ultimul glonţ. Destinul ne-a ales pesemne pe noi ca să ispăşim suferinţele şi ruşinea Rusiei... Dorind să-şi distreze prietenul, Kulaghin îi descrise cîteva episoade de la sfîrşitul atacului.

— ...Şi vine năvală spre mine. În tîrsoaga lui de barbă se cască un guroi, uite atîta ! Ochii îi ard ca două felinare. Ţintesc drept în bot — pac, pac ! Ratez, fir-ar să fie. Apăs iar pe trăgaci : ţac, ţac. Ei, zic, aleluia ! Abia după luptă m-am dumerit că încărcătorul era gol, domnule! Noroc de Cerneavski, care se ţine după mine de parcă e Sancho Panza — i-a fost nănaş banditului, că altminteri...

Kazimir aţipi. Buzele-i strînse nu aveau strop de sînge.

Încă în ajun, statul-major primise veşti proaste despre situaţia din Ekaterinodar. Iar la Korenovskaia sosiră informaţii sigure că Rada şi Pokrovski, omul ei, părăsiseră oraşul, retrăgîndu-se pe celălalt mal al Kubanului. Această noutate uluitoare înfurie pe unii, deprimă pe alţii. Adio, mult rîvnită odihnă ! Acum, înaintarea nu mai avea nici o noimă : chiar de-ar izbuti să ocupe oraşul, cu efectivul de care dispun le-ar fi cu neputinţă să-l păstreze în mîinile lor. Cuprinsă de groază, armata se abătu spre sud, străpunse rîndurile roşilor lîngă Ust-Labinskaia, scăpînd astfel din încercuire şi reuşi să treacă fluviul Kuban, după care aruncă podul în aer.

Dincolo de Kuban — vaiet şi jale.

Revoluţia burzului şi îndîrji pe cazac împotriva mujicului, pe mujic împotriva cerchezului, pe cerchez împotriva mujicului şi cazacului. Se treziră vrăjmăşiile străvechi. Cazacii îi păşteau pe cerchezi încă de pe vremea războaielor caucaziene, iar pe mujici — poveste veche ! —

îi duşmăneau aprig din pricina pămîntului. Mujicii formau gărzi roşii, ocupau pămînturile boierilor şi zbierau la mitinguri, cum că să li se facă de petrecanie cerchezilor, iar pămîntul să fie împărţit frăţeşte între ei şi cazaci. Prinţişorii cerchezi colindau aulele, înjghebînd detaşamente naţionale în apărarea guvernului din ţinut. Cei mai aprinşi reprezentanţi ai nobilimii şi clerului de baştină nu visau decît separarea de Rusia şi renaşterea sub oblăduire turcească a „Cercheziei-Mari", între fruntariile de odinioară, de la Elbrus pînă la Marea Azov. Rada ţinutului era împotriva reformei agrare şi căuta să convingă norodul să aştepte convocarea Adunării Constituante. Rada ţinea şedinţe la Ekaterinodar, în palatul atamanului, la adăpost de baionetele nepoftiţilor. Iar satele îşi vărsau ura pe aulele şi staniţele care sprijineau guvernul ţinutului. Unindu-se cu cazacii, cerchezii năvăleau în sate — dădeau foc, prădau, omorau, siluiau, furau vite. Ţăranii, sprijiniţi de aceiaşi cazaci, atacau aulele — prădau, pîrjoleau, siluiau, furau vite. Aşa au fost răşluite aulele Gabukai, Djidjihabl, Assokolai, Koşehabl, Şendji, Vocepşi, Lakşukai, ca şi multe alte sate şi cătune risipite pe malurile rîurilor Pşiş, Laba şi Belaia.

Străbătînd Kubanul, Kornilov nimeri într-un adevărat viespar. Cerchezii trimiseră sub drapelul lui un regiment de cavalerişti care slujiseră în fosta Divizie Sălbatică. De teama unei răfuieli, oamenii satelor se ridicară cu toţii să-şi apere viaţa. Cazacii se traseră deoparte şi rămaseră în aşteptare.

...Iuncherul Iuri Cerneavski se săturase pînă-n gît de război. Era abrutizat de oboseală şi numai accesele de cruzime îl mai smulgeau din apatie. Uneori, rămînea cu băieţandri de o seamă cu el pe cîmpul de luptă pentru a-i lichida pe răniţii sau prinşii din rîndurile inamicului : nici una din părţi nu lua prizonieri. Vederea sîngelui nu-l mai impresiona, suferinţele oamenilor îl lăsau rece. Nu-l bucura nici crucea „Sfîntul Gheorghe" pe care o primise după Korenovskaia. Şi cînd te gîndeşti că mai ieri tremura de frica severului lor diriginte, că se temea să iasă noaptea pe coridorul întunecos şi se înfiora de fericire cînd recunoştea la balurile şcolăreşti cîrlionţii liceencei Stasia... Numai ideea propriei sale morţi nu-l lăsa nepăsător. Fiecare bătaie a micii sale inimi înăsprite implora ca armata să plece mai repede din zona unde se afla expusă loviturilor inamicului şi să se adăpostească prin coclaurii de nepătruns ai munţilor acestora sălbatici. Întîi şi întîi, el, Iuri, va face o baie, apoi se va îndrăgosti de o copilă cerkeză, apoi se va duce la vînătoare, apoi...

— Foc !... Pluton, foc !... Mitraliere, foc ! Ce dracu nu eşti atent, Cerneavski ?! Culcaţi !

Iuri se trezi la realitate. Puţin mai încolo, comandantul de pluton se ghemuise într-un şanţ. Pînă să înţeleagă ce se petrece în jur, ceva bufni lîngă el, împroşcîndu-l tot cu noroi şi un obuz i se rostogoli încet la picioare... „Uite... sfîrşitul !" îi fulgeră prin minte, dar obuzul nu făcu explozie. Iuncherul trecu peste el şi, surprinzînd asupră-şi privirea comandantului, se

îmbujoră de plăcere. Apoi se lăsă într-un genunchi şi începu să tragă aproape la întîmplare în şepcile gărzilor roşii ce se iveau de după un dîmb.

Ploua ca prin sită...

Plutonul, compania, regimentul — toată armata zăcea într-o depresiune mocirloasă, trăgînd fiecare de capul lui ca să-i ţină la respect pe mujicii care presau din toate părţile. La ordinul comandantului suprem toţi bărbaţii din convoi şi din trenurile regimentare capabili să lupte fură trimişi în linia de foc. Profesori, avocaţi, lideri socialişti erau acum folosiţi ca oameni de rezervă, înaintau pe burtă, abia tîrîndu-şi armele şi mai trăgeau şi ei. Feţele lor murdare şi nebărbierite exprimau spaimă, nedumerire şi demnitate ultragiată.

Roşii fură împrăştiaţi şi de astă dată.

Regimentul „Kornilov" intră cel dintîi în sat.

— Ei, Iura, cum a fost? clipi complice Kulaghin. N-au îngheţat măruntaiele-n tine?

— Nu, să trăiţi, răspunse iuncherul voios.

Atunci Kulaghin, înflorind niţeluş lucrurile, povesti plutonului întîmplarea cu obuzul şi încheie:

— Cinste şi glorie eroului!

Iuri, foarte tulburat, se pomeni săltat pe braţe şi aruncat în sus. Zburînd peste capetele camarazilor de luptă, ţinea strîns puşca în mîna ridicată şi, poate pentru întîia oară de cînd trecuseră Kubanul, se simţi fericit.

— Coriştii înainte!

Cîţiva ieşiră în pas alergător din rînduri.

Cu un „hei" izbucnit din toate piepturile, regimentul reluă cu o nevesela veselie şi purtă prin tihna uliţei amurgite cîntecul lui de cazarmă.

Deodată, dintr-o portiţă ţîşniră doi soldaţi şi o femeie ciufulită, pe jumătate dezbrăcată, toţi cu arme. Se postară umăr la umăr în faţa casei, ridicară scurt armele şi deschiseră un foc viu.

Căzu solistul din capul coloanei... Căzu prinţul Şahovski şi încă cineva...

La una ca asta chiar că nu se aşteptase nimeni. După o luptă atît de îndelungată, îşi epuizaseră rezerva de sînge rece şi acum îşi pierdură capul.

— O mitralieră la mine! ţipă isteric liceanul Şceglov.

— Ruşine, kornilovişti! strigă colonelul Nejenţev, comandantul regimentului, şi, smulgîndu-şi pistolul din toc, se apropie repede şi hotărît de cei trei. Pe unul dintre soldaţi îl împuşcă de la doi paşi, celălalt dădu să fugă, dar, ciuruit de gloanţe, rămase spînzurat de gard. Un cerchez veni galop, doborî femeia cu pieptul calului şi, înainte ca ea să cadă, îi reteză capul cu o lovitură de maestru, exact pe linia umerilor. Capul veni de-a rostogolul pînă la picioarele ofiţerilor, înfăşurîndu-se în bogatu-i păr răvăşit.

— Puneţi foc casei, porunci comandantul.

— Vă rog să permiteţi, Mitrofan Osipovici, s-o lăsăm pînă dimineaţa — oamenilor le e

frig să doarmă afară. Şi-nainte de plecare dăm foc la tot satul.

Nejenţev încuviinţă.

Înaintau în marş forţat. Satele nesupuse erau trecute prin foc şi sabie. Cu toate că munţii visaţi nu numai de Cerneavski întîrziau să se arate, începură să întîlnească aule în cale : guvernul ţarist statornicise cerkezi în cîmpie, înconjurîndu-le aşezările cu un brîu de staniţe locuite de cazaci din trupele de graniţă. Aulele aproape că nu se deosebeau de satele şi cătunele ruseşti : aceleaşi căsuţe învelite cu stuf ori cu paie, aceleaşi grădini de zarzavat dînd spre o gîrlă, iar pe cîte undeva... şi biserici. În locul „semeţului cerkez ce nu cunoaşte truda", cîntat de poeţi, îi întîmpina o populaţie înspăimîntată şi înnebunită de ororile îndurate. Moşnegi venerabili se tîrau în genunchi, ştergînd cu bărbile lor albe noroiul de pe cizmele învingătorilor.

Într-o noapte întunecoasă, o patrulă de iuncheri dădu în stepă peste oastea guvernului din Kuban, care poposise sub cerul liber. Ce bucurie pe cele două armate rătăcitoare !

...În şura unde se odihnea în fîn o mînă de kornilovişti intră repezit un civil. Iscodi în jur şi, desluşind nişte oameni într-un colţ, întrebă sever :

— Ce unitate ?

— Regimentul „Kornilov". Ce doriţi ?

— Extraordinar ! Daţi-mi voie să mă recomand : Dmitri Mihailovici Cernoiarov, membru în Rada legislativă.

Nu-i răspunse nimeni, de parcă toţi s-ar fi înţeles între ei şi rămaseră tolăniţi mai departe.

— N-aş vrea, domnilor, să gîndiţi rău despre mine. Noi, membrii guvernului, o ducem la fel ca ostaşii. Răbdăm de foame, dormim căzăceşte cu pumnul la căpătîi, în loc de pernă, avem grijă singuri de caii noştri.

— Aş vrea să ştiu, dacă nu vă supăraţi, ce considerente de ordin strategic ori tactic v-au determinat aseară să înnoptaţi în stepă, sub o ploaie torenţială ? întrebă iuncherul Cerneavski şi, mîndru de isprava asta, se uită la ai săi.

— Nevoia m-a silit, mormăi Cernoiarov. În noaptea asta păcătoasă nu ni s-a permis nici măcar să fumăm, ca să nu fim descoperiţi.

— Ha, ha, ha ! *Sînteţi guvernul legal din Kuban* şi vă e frică să nu fiţi descoperiţi ?!

— Ce să-i faci... Cînd să organizăm serios activitatea legislativă, a izbucnit războiul. Aşa n-o să facem niciodată ordine în ţinut.

— Singuri sînteţi de vină, i-o întoarse o voce din colţul întunecos al şurii. Voi puneţi interesele de partid şi socialiste mai presus de interesele statului şi naţiunii.

— Cum-necum, în curînd se va isprăvi cu bolşevicii ! Vă spun în mod confidenţial : acum un ceas Rada s-a întrunit pentru a discuta despre unirea cu dumneavoastră. Ei bine, domnilor, nici un vot contra ! Unanimitate deplină ! Sîntem bucuroşi că vă alăturaţi nouă, oştirii din Kuban.

— Dar de ce nu invers ?

— Păi, e limpede! Nu cunoaşteţi situaţia locală, sînteţi pe teritoriul nostru, aţi...

— Prostii, domnule... nu ştiu cum se cuvine să vă spun, se încruntă Kulaghin. Kubanul nu e o republică africană, ci o provincie a statului rusesc. Atît şi nimic mai mult.

— Nu înţeleg...

— Foarte rău.

— Noi, cei din Radă, fără a împărtăşi ideile politice ale monarhiştilor, ne scoatem pălăria în faţa unor personalităţi de talia lui Kornilov şi Alexeev, dar vom apăra cu toată străşnicia neatîrnarea ţinutului nostru, la care ne îndrituieşte istoria. Şi tot confidenţial vă înştiinţez că au şi fost formulate condiţii de principiu, a căror riguroasă respectare este indispensabilă pentru a se realiza unirea armatei noastre cu a dumneavoastră.

— În primul rînd, ceea ce aveţi dumneavoastră nu e armată, ci un detaşament, replică Kulaghin, fără să se dea bătut. În al doilea rînd, aş fi curios să ştiu ce veţi face în cazul cînd Kornilov va pretinde supunere totală şi necondiţionată?

— A, dacă problema se va pune atît de...

— Atunci?

— Se înţelege că... vom accepta.

Kulaghin rîse cu poftă, apoi întrebă schimbînd tonul:

— Spuneaţi, aşadar, că în cursul campaniei sînteţi lipsiţi de cel mai elementar confort...

— N-avem de ales. Azi, de pildă, am fost cantonaţi la şcoală — patruzeci de oameni, tot guvernul, dorm pe duşumeaua murdară. Dar se întîmplă şi mai rău. Lîngă Tahtamukai am fost înconjuraţi de bolşevici şi, nu că mă laud, dar numai datorită prezenţei membrilor Radei în linia de foc totul s-a sfîrşit cu bine. Văzîndu-şi aleşii alături de ei, cazacii şi luptătorii simpli din detaşament se însufleţeau şi se repezeau la contraatac, mergînd uneori la moarte sigură: tăiau, spintecau, hăcuiau — o splendoare!... În ultimul aul unde ne-am oprit în timpul zilei, povesti el mai departe cu simplitate, bolşevicii prădaseră tot, pînă la un capăt de aţă şi, să vezi nostimadă: eu, care, oricît, fac parte din guvern, am fost nevoit să beau ceai din găleata pentru adăpat caii, pur şi simplu.

— Dar pe unde şi-a semănat Rada dumneavoastră serviciile de ceai?

— Vai! A trebuit să părăsim atît de repede oraşul, încît atamanul a uitat să-şi ia topuzul fără de care, spune tradiţia căzăcească, el nu are nici o putere asupra armatei.

— Care va să zică, bolşevicii v-au tras o scărmăneală pe cinste.

— Norocul e schimbător, domnilor. Kubanul, căzăcimea şi în sfîrşit, dreptatea, sînt de partea noastră.

Zicînd acestea, luă în circă o legătură de fîn şi ieşi.

— Ce specimen! exclamă locotenentul Dabija. Ducă-se dracului, n-avem nevoie de ei.

— Nu te pricepi la politică, prinţe! mormăi Kulaghin, vîrîndu-se sub manta cu cap

cu tot. Să lăsăm chestiunile astea neplăcute la aprecierea superiorilor.

— Şi sînt mîndru că nu mă pricep. Noi am fost învăţaţi să luptăm, iar nu să facem filozofie.

Curînd nu se mai auzi nici o vorbă, decît un cor de sforăituri.

— Ivan Pavlovici, pentru Dumnezeu, cine e acest ge-ne-ral Pokrovski ? se adresă Alexeev şefului său de stat-major. Nu-mi amintesc să fi auzit de el.

— A ! E un tip cum nu s-a pomenit, răspunse Romanovski. În vechea armată, individul a fost căpitan în aviaţie. După ce-a izbucnit revoluţia a venit în Kuban unde, în numai cîteva luni, a făcut carieră. Rada l-a avansat mai întîi colonel, iar peste o săptămînă — general. În plus, după cum comunică serviciul de informaţii, e un intrigant şi un politician lipsit de orice scrupule.

— Ciudat soi de oameni, cîrmuitorii ăştia provinciali ! Nu faci treabă cu ei. Încă înainte de Crăciun, cînd eram la Novocerkassk, am trimis la Ekaterinodar un reprezentant al armatei noastre, pe generalul Erdeli. Dacă nu au un comandant al lor, explică-mi, rogu-te, de ce n-au solicitat serviciile acestui om energic, inteligent ?

Romanovski ridică din umeri.

Uşa se deschise larg şi ofiţerul de serviciu anunţă :

— Excelenţa-sa Lavr Gheorghevici Kornilov.

Kornilov intră grăbit şi dădu bună seara.

— Ivan Pavlovici, de ce tot cîntă muzica în piaţă ? Am încercat să aţipesc — imposibil ! Simt că-mi plesneşte capul. Trimite pe cineva să vadă ce e şi dacă nu cumva se poate... să înceteze.

Romanovski ieşi să dea ordin.

Kornilov şi Alexeev rămaseră singuri. Stătură un timp fără să scoată o vorbă. Într-un tîrziu, Kornilov îşi frecă apăsat, ca de frig, mîinile mici şi uscate, de-i trosniră degetele, şi rupse tăcerea :

— Nu mai putem rătăci prin stepe şi smîrcuri. Oamenii sînt extenuaţi, pierderile foarte mari. Armata va pieri dacă... dacă în cîteva zile nu vom ocupa un oraş. Părerea dumneavoastră, generale ?

— Să fim serioşi, Lavr Gheorghevici, la ce vă trebuie părerea mea ? Ca s-o combateţi ? Dumneavoastră sînteţi comandantul suprem, dumneavoastră decideţi.

O fracţiune de secundă, faţa comandantului se crispă de o furie cumplită, dar se stăpîni şi continuă calm :

— Vom fi striviţi. Imposibil să duci război cu o armată de adunătură. Ne trebuie o bază. Un oraş ar putea să ne salveze. Vom suna alarma, vom lansa un apel. Vîrfurile căzăcimii, orice om cinstit în care a mai rămas un dram de patriotism, vor fi alături de noi.

— Pe Don, *noi* am făcut greşeala să ne bizuim pe căzăcime. Mi se pare că *dumneavoastră*, Lavr Gheorghevici, repetaţi această greşeală în Kuban.

— Inexact. Dumneavoastră nu înţelegeţi, sau nu vreţi să înţelegeţi situaţia actuală... Trei zile bune de marş şi sîntem în oraş. Dumnezeu ţine cu vitejii. Riscul...

— Riscul o fi el bun la jocul de cărţi, îl întrerupse Alexeev, ridicîndu-şi fruntea bombată pe care un început de chelie o făcea să pară şi mai mare. Pe chipul lui se întipărise o grimasă de suferinţă, dar dindărătul ochelarilor de aur ochii pătrunzători priveau neclintit, erau ca două plute de undiţă pe apa lină. Eu sînt pentru calcul şi plan. Iertaţi-mi vorba îndrăzneaţă, dar la război îţi pui nădejdea mai mult în baionetă, decît în pronia cerească. N-aş da un bun comandant de regiment pe un sfînt. Ne-am pus speranţa în Dumnezeu, şi am pierdut războiul cu Japonia, ca de altfel şi pe cel cu Germania. Forţele sînt inegale şi acesta e un lucru care nu poate fi ignorat.

— Şi atunci, cum, să-i evit pe bolşevici? Să-mi feresc oamenii de gloanţele inamice?

— Nu, nu. Lupta trebuie continuată cu toată hotărîrea. Este ştiut că o armată inactivă se descompune. Repet însă, forţele sînt inegale... Retrageţi trupele în stepele Salskului, daţi răgaz de odihnă oamenilor şi cailor, reduceţi convoiul şi o să vedeţi că prilejul de a întreprinde ceva serios nu va întîrzia: alături e Donul, în Ucraina se află corpul de armată cehoslovac.

— Stepele Salskului, rîcană Kornilov, cine altul dacă nu chiar eu am insistat acum o lună să pornim într-acolo? Dar întreg corpul de generali — Denikin, Markov, Bogaevski, Lukomski, Borovski, Ivan Pavlovici şi, în sfîrşit, domnia voastră, m-aţi convins să mă abat spre Kuban. Acum e prea tîrziu: stepele Salskului sînt la dracu-n praznic, muniţiile sînt pe sfîrşite, provizii nu mai avem de loc, cai nu avem, cărăm după noi şase sute patruzeci de răniţi, oamenii au ajuns în ultimul grad de extenuare. Voi cuceri oraşul cu orice preţ. Aşa îmi poruncesc onoarea, datoria şi conştiinţa!

— E o aventură! ripostă mînios şi fără ezitare Alexeev. Succesul operaţiei e îndoielnic şi riscaţi totul. Datoria dumneavoastră faţă de patrie...

— Cunosc perfect îndatoririle mele faţă de Rusia, spuse Kornilov cu un surîs arogant, şi se ridică. Nările îi fremătau, buzele îi tremurau. Nu vă supăraţi, generale, dar nu vreţi să înţelegeţi un adevăr elementar: mai bine înfrîngere, decît ruşine.

Romanovski apăru în prag şi raportă:

— Din ordinul lui Pokrovski, în piaţă sînt spînzuraţi cu muzică localnicii suspectaţi de a fi simpatizat cu bolşevicii. Am dat ordin ca muzica să plece.

— Foarte bine, spuse Kornilov. În zori pornim spre Novo-Dmitrovskaia. În avangardă va merge regimentul „Markov" — ofiţerii lui s-au plîns că nu le dau prilejul să se remarce. În ariergardă — iuncherii.

Şeful de stat-major se înclină în tăcere.

...Plouă toată noaptea, ploaie spornică de primăvară.

Era încă întuneric cînd primele unităţi se urniră în marş pe drumurile muiate. În urma lor se tîrîră trenurile regimentare, statele-majore, convoiul de căruţe cu bolnavi şi răniţi. Staniţa Novo-Dmitrovskaia, răsfirată pe clinele largi ale unui deluşor, îi primi cu foc de mitraliere şi tunuri. Armata se opri descumpănită. Între ea şi staniţă trecea o gîrlă vijelioasă, cu toate podurile distruse. Călăreţii trimişi să caute vaduri s-au întors cum plecaseră.

Pe la amiază se stîrni un vînt rece şi începu să ningă cu fulgi mari, jilavi.

Oamenii adăstau supuşi în umezeală şi frig.

Tot mai crîncen e vîntul
gemînd, vijelia
învăluie în beznă cîmpiile ninse.

Regimentele descurajate stăteau pînă la genunchi în zloata rece ca gheaţa, aşteptînd ordinele superiorilor, care nu ştiau ce hotărîre să ia. Să facă acum cale întoarsă spre Kaluga şi Penza ar fi fost dezavantajos şi ruşinos : de cînd începuse campania, armata lor nu dăduse încă niciodată înapoi. În plus, pentru asta ar fi trebuit să cucerească Novo-Dmitrovskaia, ori un atac frontal după trecerea înot a gîrlei era de neconceput. Dar nici să rămînă peste noapte în cîmp deschis nu se putea. Şi aşa zăboviseră acolo îndelung, uzi pînă la piele, iar din convoi veneau mereu veşti proaste : cutare a degerat, cutare şi-a zburat creierii.

În lungul convoiului circulau tot felul de zvonuri, alimentate şi amplificate de panică. Refugiaţii — numai nume ilustre — tresăreau la

fiecare detunătură. Tronînd pe geamantane, socialiştii de diferite nuanţe polemizau la nesfîrşit asupra destinelor revoluţiei. Rodzeanko, preşedintele Dumei de stat, tot croind cu un ciomag noduros gloaba prăpădită, îşi împărtăşea amintirile binevoitorului auditoriu. Coconetul încotoşmănat în blănuri trăncănea ca un sobor de gaiţe. Profesorii îşi omorau vremea cu discuţii purtate în surdină şi presărate cu reflecţii amare. Deasupra cufăraşelor de provizii cu capacele ridicate, clefăiau într-una moşierii jigăriţi : ai fi zis că ei presimţeau din adîncul rărunchilor nenorociri şi mai mari şi se grăbeau să se îndoape, ca la o adică să aibă de ce să-şi aducă aminte. Procuristul împăratului ceresc, cucernicia-sa părintele Serafim privea în jur dintr-o grămadă de puf coliliu, cum priveşte o cucuvaie în soare. Singur cunoscutul gazetar Boris Suvorin nu-şi pierdea timpul de pomană : el ţinea un jurnal în care trecea impresii de călătorie, conversaţii surprinse indiscret, observaţii despre viaţa cazacilor, toate acestea copios garnisite cu cugetări debordînd de patetice păreri de rău. Cînd se gîndeau la soarta lor şi a Rusiei, inimile celebrităţilor îngheţau de frică.

— Nu mai pot răbda, Nikolai Alexandrovici. Poate că dacă am porni la atac... Fiindcă ori aşa, ori aşa...

— Fugi puţin, Iurik, să te încălzeşti. Nimănui nu-i e bine, dar toţi rabdă.

Korniloviştii îşi aşezară armele în piramidă şi, fără să se sinchisească de şrapnelele care ex-

plodau sus de tot, se luau la trîntă sau îşi cărau pumni în spinare. Atent să nu se depărteze de pluton, iuncherul începu să alerge între un hat de tarla şi un stîlpuşor bătut acolo cine ştie pentru ce. Mantaua lui scorţoasă de ger trosnea la fiece mişcare, degetele-i înţepenite abia mai ţineau puşca pe al cărei pat se aşternuse o pojghiţă de gheaţă.

La adăpostul întunericului, regimentul de ofiţeri „Markov" înaintă tiptil pînă aproape de mal.

— Domnilor, domnilor, îi dăscălea încetişor Markov, alergînd de colo-colo de-a lungul şirurilor de oameni şi plesnindu-şi cizmele cu cravaşa. Pînă dimineaţa ne facem sloi. Ajutor n-are de unde să ne vină. Trebuie să îndrăznim.

— Pe dumneavoastră vă urmăm şi-n foc, şi-n apă.

— Mulţumesc, domnilor! Vă mulţumesc pentru încredere! Generalul îşi smulse căciula turbănită de zăpadă fleşcăită şi îşi făcu semnul crucii. Şi-acum, după mine, cu Dumnezeu înainte!

Ridică arma deasupra capului şi intră cel dintîi în apă.

Staniţa fu luată...

După o scurtă odihnă, armata trecu apa Kubanului lîngă Elisavetinskaia şi asedia oraşul din trei părţi.

La capătul a două zile de luptă înverşunată, victoria încă nu se întrevedea.

Kornilov ordonă lui Nejenţev să se prezinte la statul-major.

— Bună ziua, dragul meu.

Nejenţev dădu să raporteze despre situaţia regimentului, dar generalul îl întrerupse:

— Lasă asta. Nu ne arde de etichetă. Stai jos şi spune: cînd intrăm în oraş?

— Din păcate, Lavr Gheorghevici, nu vă pot spune nimic îmbucurător. Regimentul se topeşte văzînd cu ochii. Azi am atacat în două rînduri dar n-am înaintat nici măcar cu un pas.

— Ştiu, ştiu. Am şi dat ordin ca efectivul regimentului să fie întregit cu două sute de cazaci mobilizaţi. Cum staţi cu cartuşele? Dar cu moralul? Cînd intrăm în oraş?

— Cartuşele sînt pe sfîrşite. Oamenii sînt frînţi, adorm în tranşee. Moralul scade. Acum un ceas, cînd am ordonat să se reia atacul, lanţurile... nu s-au ridicat.

— Ce face?! Generalul sări ca ars şi se repezi într-un colţ al încăperii. Au refuzat kornilovişti să pornească la atac? Ruşine! Ruşine!

Comandantul regimentului plecă fruntea în pămînt.

— Dacă-i aşa, stăm destul de prost, rosti Kornilov, şi căzu pe gînduri.

— Din vechiul efectiv al regimentului n-a rămas nici jumătate, iar întăririle... ştiţi şi dumneavoastră.

— Ştiu foarte bine, Mitrofan Osipovici, şi dumitale personal nu-ţi fac nici o vină. Se impune să ridicăm moralul oamenilor, să-i facem să înţeleagă că oraşul trebuie luat cu orice preţ.

— Am înţeles.

— În cele aproape două luni de cînd am plecat din Rostov şi pînă ieri, armata a executat cu cinste toate ordinele comandantului ei. Să dea înapoi acum, cînd trebuie să mai facă un singur efort ? Nu ! Decît retragere, mai bine mă împuşc. Aşa să spui regimentului.

— Lavr Gheorghevici...

— La un foc de-al nostru, bolşevicii răspund cu o salvă. Unui luptător de-al nostru ei îi opun zece... Orice zăbavă poate aduce deruta în mijlocul trupelor noastre.. Azi !... Nu te mai reţin. Succes ! Cu Dumnezeu înainte !

În aceeaşi zi, Nejenţev căzu ucis pe poziţie. Generalul dictă şefului de stat-major, colonelului Barţevici, căci Romanovski fusese rănit mai înainte :

Ordin

Către unităţile armatei voluntare
ferma Societăţii economice — *Martie 29/1918*
din Kuban — orele 12^{45}

Nr. 185

1. Inamicul ocupă liziera nordică a oraşului Ekaterinodar, cazărmile artileriei călare de la liziera vestică, gara Cernomorski şi păduricea aflată la nord de oraş. Pe linia ferată în direcţia litoralului Mării Negre se află un tren blindat care împiedică înaintarea noastră spre gară.

2. Întrucît a sosit gen. Markov cu unităţi ale Regimentului 1 ofiţeri, ofensiva împotriva or. Ekaterinodar va fi reluată, îndreptînd lovitura principală asupra sectorului nord-vestic al oraşului.

a) Gen.-locot. Markov — brigada 1, patru companii din Regimentul 1 ofiţeri, un batalion din Regimentul 1 vînători-Kuban, bateria 2 specială, compania 1 de geniu — va ocupa cazărmile artileriei călare, şi va continua ofensiva de-a lungul lizierei nordice, ieşind în flancul unităţilor inamice din gara Cernomorski şi trimiţînd o parte din forţe de-a lungul rîului Kuban, pentru asigurarea flancului drept.

b) Gen.-maior Bogaevski — brigada 2, bateria 3, fără bateria 2, şi tunul 2 al bateriei 1 speciale, un batalion din Regimentul 1 vînători-Kuban şi compania 1 ofiţeri din Regimentul de şoc „Kornilov" — înaintează în stînga generalului Markov, avînd ca obiectiv principal ocuparea gării Cernomorski.

c) Gen. Erdeli — brigada specială de cavalerie, fără Regimentul de cavalerie cerkez — înaintează în stînga gen. Bogaevski, ajutîndu-l să-şi îndeplinească misiunea, asigurîndu-i flancul stîng şi făcînd inutilizabilă linia ferată în direcţiile Tihoreţkaia şi Kavkazskaia.

3. Atacul va începe azi, la orele 17.

4. Mă voi afla la ferma Societăţii economice din Kuban.

Gen. Kornilov

Canonada zguduia orașul.

Cerul noptatic era învăpăiat de incendii : ardeau cazărmile artileriei, ardeau tăbăcăriile, ardeau case și prăvălii în obor.

Vîlvătaia și bubuiturile atrăgeau aici detașamente de partizani din întreg ținutul Kubanului. Pe drumurile stepei zdrăngăneau în nori de colb căruțe cu infanterie, gonea cavaleria, iar în gară soseau într-una trenuri de la Tihorețkaia, Kavkazskaia, Taman, Novorossiisk.

În fața statului-major al apărării stăteau automobile de serviciu cu luminile stinse, curierii așteptau lîngă caii înșeuați. La intrarea principală fuma chincit îndărătul mitralierei tipograful Astafiev. Pe scări și pe coridoare se dormea de-a valma.

Statul-major al apărării lucra fără răgaz.

Înainte să fugă din oraș, oamenii lui Pokrovski distruseseră organizațiile revoluționare de stînga. Mulți bolșevici de rînd fuseseră omorîți în camerele de tortură, iar conducătorii comitetului executiv provizoriu bolșevic, pe care reușiseră să-i prindă, fuseseră duși din oraș ca ostatici. Fruntașii vieții publice a orașului, prin mîna și gura socialiștilor-revoluționari și menșevicilor, veniseră în ajutorul Radei, făcînd colecte, organizînd serate filantropice, înjghebînd detașamente de elevi. După fuga Radei, acești cameleoni politici își oferiră serviciile sovietelor de deputați. Bolșevicii nu aveau oameni îndeajuns. Unii dintre directorii numiți de ei nici nu știau bine să se iscălească. Și iscusiții la palavre triumfară : fură admiși în organizațiile obștești

și în statul-major al apărării... Cît timp știrile de pe front erau bune, la statul-major se lucra de zor : penițele scîrțîiau, telefoanele de campanie zbîrnîiau, agitatorii primeau sarcini și plecau grăbiți, comandanții unităților nou sosite primeau misiuni de luptă, forfoteau curieri, furajori. Dar era destul să explodeze prin apropiere un obuz rătăcit sau să se audă vreun zvon alarmant, ca în statul-major să se iște panică : unii își înhățau servietele, alții valizele, secretarul îndesa procesele-verbale prin buzunare și în liniștea aceea încordată nu se auzeau decît uși și sertare trîntite.

Într-un colț, întins pe divan, cu un ștergar ud pe frunte, stătea foarte tînărul comandant suprem al Republicii Kubano-Cernomorskaia, Avtonomov.

— Scoală, dobitocule, îl zgîlțîia adjunctul său, Sorokin, care fusese convocat la statul-major, la o consfătuire. Atîta știi — să zaci pe divan și să primești defilări, că la război cine te-a văzut...

— Mor, gemea comandantul, care băuse zdravăn. Cheamă un doctor.

— O bătaie, asta îți trebuie, scîrbă. Civilii uneltesc să predea orașul, iar pe tine te doare în cot.

— Vai, Ivan Lukici, dragul meu, se linguși pe lîngă Sorokin unul dintre cei mai influenți oameni din statul-major. Nu m-ați înțeles bine. Cine vorbește de retragere ? Am propus numai să mutăm statul-major la gară, în vagoane. Dacă vor năvăli iuncherii, noi, ca elemente ideologice, vom fi spînzurați printre primii. Rămînînd fără tribuni, revoluția va amuți pentru multă vreme în întregul ținut.

— O să ne împuşte, o să ne spînzure, trebuie să fugim, să fugim ! buciuma din colţul opus al încăperii un alt statmajorist. Să-i lăsăm pe albi să intre în oraş ca într-o cursă, iar apoi să-i înconjurăm și — pac !

Sorokin se făcu foc.

— Mama voastră de civili şi trădători ! Hai, luaţi-vă umbrelele, galoşii şi căraţi-vă dracului ! O să rămîn fără tribuni, dar cu trupele credincioase revoluţiei. Nu predau oraşul !

Bolşevicii Petea Rîjov, Frol şi pletosul anarhist Africanov îi strigară atunci lui Sorokin că nici ei nu sînt de acord cu colegii lor de la statul-major, dar că acesta n-a stat să-i mai asculte. Smulgîndu-şi sabia din teacă, Sorokin se repezi afară, răcnind :

— La luptă, prieteni, la luptă ! Să ne facem datoria !

Cazacii Gaiceneţ şi Ciornîi, garda lui personală, fugiră după el, aşa cum îşi urmează dulăii stăpînul.

Pe stradă, Sorokin se pomeni faţă-n faţă cu comandantul garnizoanei, Zolotariov.

— Nemernicule ! Pe front clocoteşte lupta sfîntă, iar aici, în spatele liniilor, omorurile şi tîlhăriile se ţin lanţ. Bande de beţivani bat străzile, îi dezbracă pe răniţii noştri şi sperie populaţia. Santinelele fumează în post, stau la taclale şi nici nu ţin seama de regulament. Şi mie îmi place să beau, dar o fac cînd nu-s lupte.

Zolotariov se străduia să stea smirnă şi tot îngăima la scuze. Comandantul îl înşfăcă de umeri şi-l izbi de cîteva ori cu capul de gard.

— Ticălosule... Tu care ai datoria să iei toate măsurile impuse de raţiune şi de conştiinţă ca să-i îndrepţi pe beţivi şi pe hoţi, bei, furi şi petreci nopţi în şir cu tîrfele.

— Te rog să mă ierţi...

— Hai, du-te. Dacă te mai prind o dată beat, te împuşc. Ordon : liniştea să fie numaidecît restabilită şi menţinută. Orice fărădelege să fie reprimată cu glonţul.

Cînd comandantul garnizoanei salută cu mîna la chipiu, sub mîneca largă a mantalei lui cercheze străluci o brăţară. Sorokin îl ameninţă cu cravaşa, apoi sări în spinarea armăsarului şi se depărtă în galop. Ulterior, Zolotariov avea să fie executat prin împuşcare din ordinul comitetului revoluţionar. Avtonomov, care curînd după evenimentele înfăţişate aici, începu să facă pe Bonaparte şi întoarse tunurile împotriva Consiliului Comisarilor Poporului din Kuban, fu înfierat şi mătrăşit. După îndepărtarea lui Avtonomov şi a lui Kalnin, comandant suprem fu ales Sorokin.

Frol ieşi în stradă.

Schijele obuzelor care explodau la mare înălţime, băteau darabana pe tabla acoperişurilor. Firmele atîrnau hîite, gata să cadă. Ferestrele scuipau pe trotuare geamurile zobite. Dintre pietrele caldarîmului răscolit se zbîrlea o şină de tramvai răsucită ca un tirbuşon.

Dinspre gară se scurgeau trupe pe toate străzile, în pas de voie.

Din suburbiile muncitoreşti Dubinka şi Pokrovka, lumea dădea năvală ca la miting : se ridi-

cară cu mic, cu mare şi veniră sub arme. Frică nu avea nici unul. Veneau hotărîţi, cu pieptul înainte.

Treceau huruind atelaje de artilerie, treceau brecuri ale Crucii Roşii şi furgoane militare cu numere. Treceau partizani cu şepci, căciuli cu apărătoare pentru urechi şi ceafă, pălării de pai, cojoace rupte, mantale şi mai bunicele, şi de reformă, zdrenţe peticite. Pe un cheson şedea un artilerist îmbrăcat cu o blană de samur desfăcută în lături. Ceva mai încolo, un marinar cu pinteni puşi pe piciorul gol şi cu o umbreluţă de dantelă deasupra capului, se legăna în spinarea unui cal neînşeuat.

Pe trotuare, întrecînd convoaiele, trecea în trap cavaleria.

Şade domnu' general
Cu ochii la caşcaval.
Hait ! strigăm cu toţii în cor
Rusia e-a săracilor...

Vuia strada de la un capăt la altul.

Ofiţere tinerel,
Valea, ce stai ?
Că de pun mîna pe tine
E vai...

„Asta e !" se înfioră de bucurie Frol. I se puse un nod în gît şi emoţia îi umezi ochii. Intră în rînduri şi porni în cadenţa cîntecului :

Hei, ofiţeraş,
Cu argintiu găitan,
Te mai ţin picioarele ?...
Întinde-o din Kuban...

În uşa unei spălătorii se căina şi bocea o babă :

— Sărăcuţii de ei, n-au şi ei mamă, n-au şi ei tată ? că la moarte se duc !

Un zdrahon de fată, cu buza de iepure, o tot trăgea din uşă.

— Haidem, tuşă Ana, matale nu te băga, dracu-i ştie ce fel de oameni sînt.

— Şi eu-s orfană, fetico, ştiu ce-amară e viaţa fără tată şi fără mamă... Treizeci de anişori bătuţi pe muche am stat slujnică la don' colonel Şablîkin, mi-am ros mîinile spălîndu-i, uite — şi-i arătă mîinile mîncate de leşie — m-am spetit slugărindu-i, de-am rămas numai piele pe os, ca acuma la bătrîneţe, ibovnica lui, Aglaiuşka, să m-arunce în stradă.

— Of, iar povestea asta ! Dacă mi-o mai spui o dată se-ntorc şi maţele în mine ! Haidem !

— M-a aruncat în stradă şi puţin îi pasă. Da eu pe ce să-mi odihnesc capul meu cărunt, da mie cine o să-mi dea o bucată de pîine ? Să le veniţi de hac, copilaşii mei, diavolilor ăstora îmbuibaţi, să le faceţi osînzele cobză, să afle şi ei cîtă durere e pe lumea asta...

Mîna roşie, mîncată de leşie a bătrînei făcea în aer semnul crucii, binecuvîntînd companiile care treceau.

Mereu soseau noi întăriri.

Străzile și curțile dinspre rîu, din jurul oborului și grădinilor erau înțesate de oameni și căruțe.

Era în a patra zi de luptă.

De pe poziții veneau răniți, care dus de braț, care pe brancardă. Unii mergeau singuri, încetinel, abia trăgîndu-și picioarele lovite, astupîndu-și rănile sîngerînde, oprindu-se să mai răsufle la umbra caselor și a gardurilor. Pe caldarîm se tîra pe brînci un copilandru rănit. „Îmi îngheață sîngele-n vine!" șopti el sanitarului care se repezi să-l ajute, și își dădu sufletul strîngînd un stîlp în brațe. Dînd peste oameni, trecu în pas săltat un cal înșeuat, iar mațele prăvălite dintre coastele sfîrtecate se tîrau după el pe pietre.

În spatele unui zid de cărămidă se încropi un post de prim ajutor. Stropit cu sînge pîn-la mustăți de ziceai că e un parlagiu felcerul desfăcea cu un brici cusăturile de la mîneci și de la pantaloni, scotea cizmele de pe picioarele străpunse de gloanțe. Cîteva femei plînse și sfîrșite de oboseală îngrijeau de răniți.

— Uh, u-uh! țipă deodată una dintre ele, recunoscîndu-și bărbatul cu o rană căscată în piept, din care șuvoia sîngele. Ieșită din minți, femeia își smulse basmaua și încercă să i-o îndese în rană. Sanitarii o luară pe sus de acolo.

Localnicii îi înconjurau pe răniți, îi întrebau cum merg luptele, îi îmbiau cu tutun și pîine.

Vaska Galagan povestea ca pe apă:

— În zori, vine glonț un ăla într-o jerpelitură de manta, da noi îl citim după mutră că-i domnișor. Bîzîie: „Trădare, fraților!" Întrebăm: „Unde e trădare, mă?" „Comandanții noștri, zice, sînt unul mai tîmpit ca altul. Glonțul de ei — scurt! Sorokin, zice, semnalizează aiurea și toate obuzele pe care le trageți pică în rîu." Noi de colo: „Da mătăluță cine ești?" „Sînt artificier, zice, la batalionul de geniu. Moarte comandanților trădători, scapă cine poate!" Atunci îl luăm repede: „Actele!" El — tuleo! Ehei, numai că nu-i merge cu noi! Punem mîna pe el, îl trîntim la pămînt și-i facem percheziție. Îi scoatem o cizmă — avea un steag alb sub obiele; tragem și-a de-a doua cizmă etc. — o pereche de epoleți. „Ai vrut să ne-arunci praf în nădragi, mă, lepra dracului!?" Scîncește: „Îndurare, frățiorilor măcar că nu-s artificier, ci locotenent, sînt republican get-beget și iubesc revoluția și norodul de rînd". Răcnim la el: „Ne-i fi iubind tu, da noi de ce v-am iubi pe-alde voi?" N-apucăm bine să-l dăm de-a dura într-un șanț, că auzim: bu-bu-bu, ta-ta-ta-ta. Pe tot frontul, lanțurile lor se ridică și pornesc la atac. Da le-am arătat noi, mamă-mamă! Mormane zac acolo!

Bum!

Un tun trase din ulicioară și se smuci ostenit îndărăt.

— Bătaie lungă! strigă observatorul de pe acoperiș.

Bum!

— Bun așa!

Bum!

— În plin! Zi mereu!

Pe afetul unui tun scos din luptă, Vanea Gribov, cizmar de mahala, cînta la o sărăcie de armonică. La fiecare detunătură tresărea, apoi se prăpădea de rîs.

— Arde-i, Mikişa, că tot nu e Dumnezeu!

Sub gard, cu faţa la pămînt şi cu braţele azvîrlite în lături, zăcea un flăcău. Avea haina arsă între umeri. Sanitarii îl apucară de picioare, să-l salte în căruţa în care strîngeau pe cei ucişi.

— Care eşti, mă? mîrîi flăcăul deschizînd un ochi cenuşiu.

— Trăieşti?

— Ia mai duceţi-vă-n...

Flăcăul se întoarse pe o parte şi după o clipă îl auziră sforăind.

— Ete-te, domnule! se minunau oamenii în jur. Moartea în cîrcă, tunul la ureche, iar dumnealui trage la aghioase.

Îndoit de mijloc, Frol străbătu în fugă un loc descoperit şi sări într-o tranşee plină de oameni. Care mai slobozea cîte un glonţ, care le soilea cu puşca în braţe. Suflînd zgomotos, doi soldaţi bătrîni beau ceai — naiba ştie cum făcuseră ei rost de ceai.

— Da de cine te-ai speriat, Petka?

— Tii, nenică, am tras azi-noapte o spaimă soră cu moartea! vorbi Petka, dînd ochii peste cap, lăsîndu-şi o clipă treaba, căci tocmai punea o bandă de mitralieră. Totul vuia în jur, se cutremura pămîntul, gloanţele scăpărau la doi paşi de mine. Din ţevile încinse ale mitralierelor curgea plumb topit, răniţii gemeau şi, colac peste pupăză, îi auzeam pe chineji gîgîind în

întuneric. Ce mai încolo şi-ncoace, am luat-o la sănătoasa. Acasă, am tras o soamnă pe cinste şi cum s-a crăpat de ziuă m-am întors aici. Mama n-a vrut să mă lase, da am sărit pe fereastră.

De undeva se auziră goarnele, sunînd lung şi pătrunzător.

Un „ura-a-a!" izbucni asurzit şi crescu treptat dinspre flancuri, apoi cuprinse toată linia de luptă.

În tranşee totul se puse în mişcare.

— Iar se bagă! bombăni unul dintre cei doi cu ceaiul şi, punînd cana la o parte, se ridică apucînd arma.

Pe arătura neagră a unei grădini din apropiere înaintau tîrîş ofiţerii.

— Nenică, lasă-mă să trag şi eu o dată, se rugă Petka.

— Să nu care cumva, diavole! îl repezi bătrînul! Stai binişor şi nu scoate nasul afară.

Frol nu apucă să istovească nici măcar o bandă, fiindcă mitraliera se înţepeni. Cum nu se pricepu să-i dea de rost, se repezi la mitraliera vecină, îndărătul căreia se zvîrcolea maghiarul Franz, cu nişte mustăţi stufoase din care se prelingea o spumă trandafirie.

Pălită parcă de sminteală, artileria dezlănţui un foc cumplit. Potopul urlător de oţel opri atacanţii în loc.

O clipă

şi lanţurile se traseră înapoi.

Înainte să amuţească trilurile cadenţate ale mitralierelor, dinspre gara Cernomorski răsunară glasurile argintii ale fanfarei şi în văzul inamicului, înconjurat de suită, Sorokin îşi făcu apariţia pe front jucînd lezghinka şi fulgerînd aerul din două pistoale. Nişte partizani îl prinseră pe comandant de pulpanele mantalei zmeurii şi-l traseră la ei în tranşee.

În faţa tranşeelor, lîngă reţelele de sîrmă ghimpată, gemeau răniţii. Cu sticle de apă legate de gît, Petka se tîra spre ei. O schijă dintr-un obuz tras cu mîna bună de unul îl nimeri pe Kornilov. Denikin, care preluă comanda, ridică asediul şi armata o rupse la fugă, lăsînd în drum tunuri, trenuri regimentare şi sute de răniţi.

Era o minunată dimineaţă de primăvară.

Cîmpul de luptă oferea o privelişte dezolantă. Peste tot — cartuşe trase, cutii de conserve goale, cartuşiere, schije, obiele murdare, cîrpe însîngerate şi cadavre, cadavre... Apele rîului erau grele de peşti morţi pe care îi tîrau la vale. Hoituri de cai pluteau în unde, legănîndu-se şi învîrtindu-se. Puţea pînă departe a carne stricată.

Dar viii cu viii.

— Infanteria, în căruţe !... Cavaleria, înainte !...

Pufăie locomotiva
Şi gonesc vagoanele,
Ofiţerii pe cel mal
Rup de zor galoanele...

Muzica răscolea inimile.

Porni Sorokin la atac,
Zîmbind cu nepăsare ;
Îndată iuncherii şi-au luat
Picioarele-n spinare...

Şi din nou, hărţuindu-l la tot pasul, partizanii îl fugăriră pe inamic prin stepe. Ei împletiră în coamele cailor cele dintîi flori, iar în cozi le prinseră epoleţi împodobiţi cu aur ori cu argint, dar înnegriţi deopotrivă de sînge închegat.

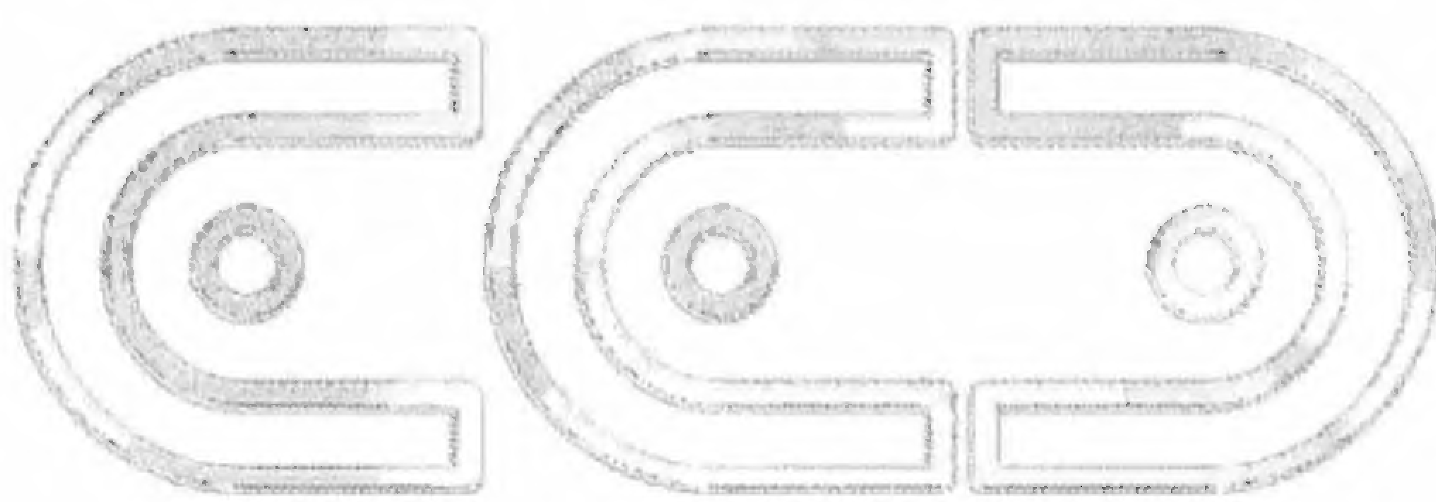
1927—1928

Redactor responsabil : MARIA BISTRIŢEANU
Tehnoredactor : FRANCISC BRETZ

Dat la cules 29.08. 1967 Bun de tipar 16.11.1967 Apărut 1967 Tiraj 15.160 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt B de 63 g/m² Format 700×900/32 Coli ed. 9,93 Coli tipar 8,25 A. nr. 11.234 C.Z. pentru bibliotecile mari 8S C.Z. pentru bibliotecile mici 8S—31=R

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
Bucureşti — Republica Socialistă România
Comanda nr. 730

Scanare și prelucrare digitală

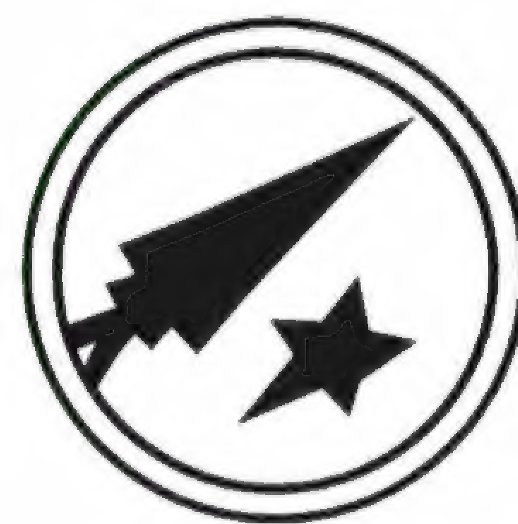

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

